

Detektivní příběhy v současné literatuře pro děti a mládež

Diplomová práce

Studijní program:

N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obory:

Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy

Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce:

Martin Bélik

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Váňová, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Zadání diplomové práce

Detektivní příběhy v současné literatuře pro děti a mládež

Jméno a příjmení: **Martin Bélik**
Osobní číslo: P19000945
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
Učitelství českého jazyka a literatury
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Analýza vybraných titulů současné detektivní LDM. Zásady pro vypracování: 1. Studium literatury pro děti a mládež a příslušné odborné literatury o specifikách žánru. 2. Analýza a interpretace vybraných textů. 3. Formulace závěrů.

Metody: textová analýza, interpretace, komparace, syntéza

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Primární

SOUKUPOVÁ, Petra. Kdo zabil Snížka? Praha: OneHotBook, 2018.
MATOCHA, Vojtěch. Prašina. Praha: Tympanum, 2018. Original.
MATOCHA, Vojtěch. Prašina. Praha: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-989-0.
ŠARDICKÁ, Kateřina. Zmizení Sáry Lindertové. Praha: Fragment, 2019. ISBN 978-80-253-4134-6.
VOPĚNKA, Martin. Spící město. Praha: Mladá fronta, 2019. ISBN 978-80-204-5159-0.
VOPĚNKA, Martin. Spící spravedlnost. Praha: Fragment, 2016. ISBN 978-80-253-2981-8.
VOPĚNKA, Martin. Spící tajemství. Praha: Fragment, 2016. ISBN 978-80-253-2981-8.
KROLUPEROVÁ, Daniela. Zločin na Starém Městě pražském. Praha: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03792-9.
VONDRUŠKA, Vlastimil. Fiorella a Bratrstvo křišťálu. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01841-1.
VONDRUŠKA, Vlastimil. Fiorella a záhada mrtvého netopýra. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01952-9.

Sekundární

CHALOUPKA, Otakar a Vladimír NEZKUSIL. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. Praha: Albatros, 1973.
CHALOUPKA, Otakar. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. Praha, 1976.
ŠKVORECKÝ, Josef. Nápady čtenáře detektivek. Praha: Československý spisovatel, 1965. Otázky a názory (Československý spisovatel).
HRABÁK, Josef. Napínavá četba pod lupou. Praha: Československý spisovatel, 1986.
KUBECZKOVÁ, Olga. Literatura pro děti a mládež. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005.
DUŠKOVÁ, Libuše. Současná dětská detektivka in Ladění. Roč. 7, 2002, č. 1
CIGÁNEK, Jan. Umění detektivky. Praha: SNDK 1962.
JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. Dějiny české detektivky. V Praze: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-977-7.
GRYM, Pavel. Sherlock Holmes a ti druzí: čtení o detektivech a detektivkách. Praha: Vyšehrad, 1988.

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Váňová, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. listopadu 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

13. července 2021

Martin Bélik

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Kateřině Váňové, Ph.D., za odborné vedení, ochotu a vstřícnost během konzultací. Děkuji také své rodině, která mi umožnila studovat a vždy mi byla oporou, a přítelkyni, která mi byla tou nejlepší rádčíní a nejtvrďší korektorkou.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na současnou českou literární tvorbu v oblasti detektivních příběhů pro děti a mládež. Cílem práce je především komplexní pojetí detektivního žánru v literatuře pro děti a mládež včetně jeho vývoje, nabídnutí analýzy a interpretace několika současných detektivních příběhů nominovaných v posledních deseti letech na cenu *Zlatá stuha* a přiblížení širokých možností využití tohoto žánru ve výuce českého jazyka a literatury. Praktickou část tvoří především analýzy detektivních textů pro děti a mládež, a to z hlediska témat a motivů, postav, kompozice, vypravěče, jazykových prostředků a způsobu vyšetřování zločinu.

Klíčová slova

literatura pro děti a mládež, detektivní próza, detektivní próza v literatuře pro děti a mládež, detektivní próza ve výuce českého jazyka a literatury, současná detektivní literatura pro děti a mládež

Annotation

The diploma thesis focuses on contemporary Czech literary work in the field of detective stories for children and youths. The aim is to complexly characterise the detective genre in literature for children and youths, including its development, offering analysis and interpretation of several current detective stories nominated for the *Zlatá stuha* award in the last ten years and approaching the wide possibilities of using this genre in teaching Czech language and literature. The practical part consists mainly of analyses of detective texts for children and youth, in terms of themes and motifs, characters, composition, narrator, language resources and the method of investigating crime.

Key words

literature for children and youths, detective stories, detective stories for children and youths, detective stories in Czech language and literature teaching, contemporary detective stories for children and youths

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Detektivní próza.....	10
1.1 Charakteristika žánru.....	10
1.2 Vývoj detektivní prózy.....	14
1.2.1 Vývoj světové detektivní prózy.....	14
1.2.2 Vývoj české detektivní prózy.....	21
2 Detektivní příběhy pro děti a mládež.....	26
2.1 Žánrové vymezení.....	26
2.2 Vývojové tendence v oblasti detektivních příběhů pro děti a mládež.....	36
2.2.1 Vývoj detektivních příběhů pro děti a mládež ve světě.....	36
2.2.2 Vývoj českých detektivních příběhů pro děti a mládež.....	42
PRAKTICKÁ ČÁST.....	49
3 Zlatá stuha a „dětská detektivka“.....	49
3.1 Martin Vopěnka – <i>Spící město, Spící spravedlnost, Spící tajemství</i>	49
3.2 Daniela Krolupperová.....	59
3.2.1 <i>Zločin na Starém Městě pražském</i>	59
3.2.2 <i>Past na korunu</i>	67
3.3 Petra Soukupová – <i>Kdo zabil Snížka?</i>	76
3.4 Vojtěch Matocha – <i>Prašina, Prašina: Černý merkurit, Prašina: Bílá komnata</i>	86
4 Využití detektivních příběhů pro děti a mládež ve výuce českého jazyka a literatury.....	95
4.1 Komunikační a slohová výchova.....	96
4.2 Jazyková výchova.....	98
4.3 Literární výchova.....	100
4.4 Detektivka ve světle čtenářských preferencí.....	103
Shrnutí analýz uměleckých textů.....	105
Závěr.....	109
Seznam použitých zdrojů.....	111
Seznam použitých internetových zdrojů.....	113

Úvod

Tématem předložené diplomové práce jsou detektivní příběhy v současné české literatuře pro děti a mládež. Detektivní žánr byl v minulosti chápán jako okrajový a nebyla mu věnována dostatečná odborná pozornost. Jistou výjimku představují publikace *Umění detektivky* Jana Cigánka z roku 1962, *Nápady čtenáře detektivek* Josefa Škvoreckého z roku 1965 nebo *Dějiny české detektivky* z roku 2020 Michala Jareše a Pavla Mandyse. V těchto literárně teoretických monografiích jsou nastíněny základní rysy detektivní prózy pro dospělé společně s vývojem tohoto žánru. Pokud bychom však hledali podobné odborné texty na téma dětské detektivky, hledali bychom marně. Z českých autorů tvoří jistou teoretickou oporu studie Lucie Duškové *Současná dětská detektivka* z roku 2002, práce Miroslavy Genčiové s názvem *Literatura pro děti a mládež* z roku 1984 nebo *Encyklopedie literárních žánrů* Dagmar Mocné a Josefa Peterky z roku 2004. Větší pozornost je žánru „dětské detektivky“ věnována v zahraničí – kupříkladu studie *Mystery in Children's literature* z roku 2001 nebo *Crime and Detective Literature for Young Readers* Christophera Routledge z roku 2010. V teoretické části práce se budeme zaměřovat na charakteristiku detektivního žánru jako takového, ale hlavně se pokusíme vystihnout podstatné znaky dětských detektivních příběhů. V obou případech budou nastíněny i vývojové tendence žánru, a to jak ve světovém, tak i v českém literárním prostředí.

Praktická část práce bude představovat vybrané texty, jejich analýzu a interpretaci, ale také možnosti využití detektivního žánru při výuce českého jazyka a literatury na základní škole. Vzhledem k široké věkové kategorii čtenářů nebude didaktická část práce zaměřena na žádný specifický ročník, nýbrž bude pojata jako obecné přiblížení možné aplikace textů do výuky. Jak dokládají průzkumy čtenářských preferencí, detektivní příběhy patří k jednomu z čtenářsky nejoblíbenějších žánrů dětí. Díky tomu by mohly být využity k pozitivní motivaci žáků a k prohloubení zájmu o čtení jako takové. K analýze budeme vybírat pouze z děl původní české tvorby (ne překladovou literaturu), které budou odpovídat

charakteristikám detektivních příběhů stanoveným v teoretické části (nebudeme se tedy řídit žánrovým zařazením autora či nakladatele). Jako klíč k výběru poslouží rovněž doba vydání (pouze díla, která nejsou starší deseti let) a nominace na cenu v soutěži *Zlatá stuha* v kategorii beletrie pro děti nebo beletrie pro mládež. Analýza těchto textů bude zaměřena zejména na identifikaci a následnou interpretaci literárních témat a motivů, ale také na charakteristiku postav, vypravěče a užitých jazykových prostředků. V rámci analýzy se budeme věnovat i samotnému způsobu vyšetřování zločinu.

Již teď jsme přesvědčeni, že detektivní žánr může nabídnout mnohé nejen jako četba s relaxační funkcí, ale například i jako zdroj výchozích textů ve výuce českého jazyka a literatury. Domníváme se, že využití textů, které jsou mezi dětmi oblíbené, by mohlo napomocť zvýšení atraktivity hodin českého jazyka. Texty totiž nemusí být použity pouze k účelu literární výchovy – své místo mají i v hodinách slohové a jazykové výchovy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Detektivní próza

Detektivní próza či *detektivka* je název označující specifický žánr literatury, který se mezi čtenáři dlouhodobě těší velké oblibě. V této kapitole se pokusíme charakterizovat detektivní žánr jako takový, dále se budeme věnovat jeho typickým rysům a jeho vývoji, a to jak ve světovém, tak i v českém literárním prostředí.

1.1 Charakteristika žánru

V úvodu této kapitoly bychom měli nejprve objasnit, co se za označením *detektivní próza* skrývá. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů* od dvojice Mocné a Peterky, označení *detektivka* pochází z latinského *detegere*, což znamená odkrývat či odhalovat¹. V této publikaci je dále uvedeno, že detektivka náleží mezi žánry kriminální literatury², což se shoduje s tvrzeními Jareše a Mandyse z publikace *Dějiny české detektivky*. Ti ve své argumentaci zdůrazňují hierarchický vztah mezi označeními *detektivní* a *kriminální* próza: „*Kriminální próza nebo kriminálka je nadřazována pojmu detektivní próza. Kriminální próza totiž lépe a všeobecněji postihuje všechny typy sledované prózy, tedy i takové, v níž se nevyskytuje detektiv ani pátrání (detekce) jako takové.*“³ Kriminální prózu můžeme dále definovat jako „*...příběh, jehož podstatou je spáchání zločinu, v určitých subžánrech završené jeho vyšetřením. Pod tuto definici spadají jak noirové příběhy, v nichž není podstatné vyřešení zločinu, tak i zlodějské romány, které dokonce líčí přípravy zločinu a vrcholí jeho úspěšným provedením.*“⁴ U detektivní prózy, která je největší podmnožinou kriminální prózy, platí pravidlo, že musí zahrnovat zločin a postup jeho vyšetřování⁵. Tyto dvě základní

¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 106.

² Tamtéž.

³ JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. S. 21.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

složky detektivky bývají doplněny o různé kompoziční prvky nebo prvky, které jsou typické pro jiné žánry. V tomto smyslu mluvíme o žánrové kontaminaci. Mezi kompoziční prvky modifikujícími klasické dvousložkové schéma žánru řadíme kupříkladu *gradaci*. Tento kompoziční postup bývá často uplatňován při vyšetřování, kdy se detektiv dostává k různým stopám, na jejichž základě přichází k dalším hypotézám o případu. Detektivovi se nalezené stopy postupně skládají do jakéhosi svazku více i méně pravděpodobných domněnek, což by mělo ve čtenáři vzbudit očekávání. S uspořádáním detektivek souvisí poměrně specifický kompoziční postup. V tradičním pojetí začíná příběh zločinem a postupně se čtenáři dostává bližších informací o pachateli, motivu zločinu apod. Jak říká *Encyklopedie literárních žánrů*, můžeme zde mluvit o kompozičním principu *retardace*, jelikož autor cíleně oddaluje identifikaci vraha, jehož identitu však od počátku sám zná⁶. Ke kompozici se vyjadřuje i Jan Cigánek v publikaci *Umění detektivky*: „*Detektivní próza má proti ostatní próze poměrně stabilní, vyhraněnou kompozici s několika obměnami ve vnitřním členění (různé typy expozice, stupňování závěru apod.)*“⁷ Cigánek dále uvádí, že genus proximum detektivky je *hádanka*. Detektivní zápletka skutečně připomíná hádanku. Dramatická potence hádanky je všeobecně uznávána⁸. V průběhu uplynulých let však došlo k takovým žánrovým modifikacím, že Cigánkův příměr z publikace psané v 60. letech 20. století nelze brát za obecně platný. Jedním z trendů moderní detektivky totiž bývá jistá interpretační volnost v rámci vyřešení případu. Při řešení hádanek není taková dvojznačnost či víceznačnost žádoucí, z toho důvodu tedy nejde udělat pomyslné rovnítko mezi detektivkou a hádankou. Na principu významové ambivalence funguje kupříkladu kniha *V lesích* (2007) od Tany French nebo kniha *Černý a modrý* (1997) od uznávaného skotského spisovatele Iana Rankina.

⁶ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 107.

⁷ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK). S. 351.

⁸ Tamtéž, s. 206.

Žánr detektivky může být kontaminován prvky typickými pro jiné žánry. V tomto kontextu můžeme zmínit spojení detektivek s žánrem thrilleru. Mezi tyto prvky lze zařadit využití mysteriózního původce zločinů, díky němuž dostává jinak obyčejné a silně racionální vyšetřování nádech tajemna. Tohoto postupu užíval v historii nespočet spisovatelů, z nichž za nejznámějšího můžeme označit Arthura Conana Doylea a jeho *Psa baskervillského* (1902), v němž se Sherlock Holmes střetává s kletbou opředenou stvůrou.

Kromě expozice zločinu a jeho vyřešení je další nedílnou součástí detektivky samotný hrdina vyprávění, v tomto případě *detektiv* nebo *skupina detektivů*. Hlavní protagonista bývá hybatelem děje a čtenáři ho sledují nejen při vyšetřování případu, ale často i mimo něj. Charakterizovat postavu detektiva není snadné, jelikož se jeho pojetí v průběhu let velmi proměňovalo. I přesto však můžeme představit alespoň několik rysů, které bývají pro detektiva typické. Detektiv vykazuje zpravidla vyšší míru inteligence než jeho okolí. Detektivovy pozorovací a kombinační schopnosti bývají v kontrastu s průměrností jeho kolegů; detektiv se může na poli inteligence poměřovat s jediným protivníkem, a tím je zločinec, pachatel nebo padouch. Nesmíme zapomenout na to, že by obě strany měly mít stejné šance na vítězství. „*Neboť je-li detektivka hrou, je-li pohádkou pro dospělé, potom v ní samozřejmě jde o variantu symbolického boje Dobra se Zlem, a potom v ní oba soupeři musejí mít stejné šance.*“⁹ Postava detektiva také mnohdy vykazuje nějakou vlastnost, kterou jeho okolí považuje za výstřední. Peterka jako příklad uvádí Holmesovu zálibu v kokainu a hře na housle nebo Poirotovu pýchu na vlastní knír¹⁰. Za poněkud netradiční můžeme považovat i stylizaci detektiva do role outsidera – takový detektiv vykazuje nezdravý životní styl, nedbá na svůj vzhled a na názory svého okolí. Příkladem může být detektiv Harry Hole ze série norského spisovatele Jo Nesbø. Tyto charakterové rysy slouží ke zmenšení bariér mezi čtenářem a intelektuálně vyspělým detektivem a umožňují čtenáři, aby se

⁹ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 12.

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 106.

s ním přes detektivovy výjimečné schopnosti identifikoval¹¹. Postavě detektiva se věnoval i Josef Škvorecký, který tvrdil, že „... *genialita detektivky je v jejím hrdinovi, ne v logice jeho dedukcí.*“¹² V tomto kontextu bychom však neměli opomenout ani stylizaci detektiva do podoby tzv. *obyčejného detektiva*, který nijak nevyčnívá z řad policejního sboru a s pátráním začíná, až když mu zločin zasáhne do života¹³.

Spojujícím prvkem detektivek napříč jejich širokým spektrem bývá personální vypravěč¹⁴, jehož prostřednictvím může čtenář nahlížet do tajů detektivní práce. Časté využívání personálního vypravěče má v detektivkách své opodstatnění; personální vypravěč představuje čtenáři své myšlenky a svoji perspektivu náhledu dané problematiky. Detektivka je zpravidla založená na detektivových hypotézách vybudovaných na základě důkazů nebo očitých svědectví. Informace jsou čtenáři zprostředkovány právě pomocí detektivových úvah a názorů. Tento interní vyprávěcí postup se také podílí na posílení autorovy snahy o identifikaci čtenáře s hlavním hrdinou příběhu.

Pokud jsme označili kompozici detektivky za stálou a takřka neměnnou, po stránce obsahové by se detektivní příběhy nemohly lišit více. Samozřejmě je můžeme rozřadit do několika skupin, potažmo subžánrů (např. „*who-done-it*“ nebo „*noir*“), to ale nevypovídá o samotné rozličnosti popisovaných motivů nebo provedení zločinů. Za distinktivní rys detektivky bychom mohli označit *obsahovou originalitu*, s níž autoři pracují jak v oblasti zločinu, tak v oblasti vyšetřování. Díky tomu mohli čtenáři zakusit nejrůznější způsoby úkladných vražd (vražda je považována za korunní zločin detektivky) nebo pokusů o nabytí velkého majetku. Mezi nejvíce novátorské současné autory detektivních příběhů patří jistě Jeffery Deaver, autor *Sběratele kostí* (1997) nebo *Hořícího drátu*

¹¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 106.

¹² ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 11.

¹³ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 107.

¹⁴ Tamtéž.

(2010). Kupříkladu ve druhém jmenovaném díle představil Deaver vraha, který ke svým vražedným aktům využívá odborné znalosti elektrotechniky, což může čtenáři navodit dojem promyšleného a reálného příběhu. K realismu v žánru detektivky se vyjádřil už Škvorecký: „*Realismus má jistou roli i v detektivce, ale je to role podružná, jakýsi rám nebo pozadí, na němž tím více vynikne surrealistický knír Hercule Poirota. A kouzlo je v kníru, nikoli v prostředí, v metodách nebo morálce.*“¹⁵ Primární funkce detektivky je tedy především *zábavná*¹⁶.

1.2 Vývoj detektivní prózy

Žánr detektivky se v průběhu staletí proměňoval a vyvíjel. V následujících podkapitolách se blíže podíváme na vývoj žánru jak ve světovém kontextu, tak i v tom domácím.

1.2.1 Vývoj světové detektivní prózy

Za zakladatele žánru je považován americký romantický básník a prozaik Edgar Allan Poe. Dost možná to ale nebyl on, kdo stál u zrodu detektivního žánru. Jak uvádí dvojice francouzských autorů Deloche a Oguer, Poeova postava detektiva Chevaliera Augusta Dupina totiž sdílí „částečně věštecké“ rysy s Voltairovou postavou Zadigua z díla *Zadig ou la Destinée* (1747)¹⁷. Poe se vedle své hororové či humorné povídkové tvorby věnoval detektivním příběhům a na jeho dílo navazoval kupříkladu velikán světové detektivky a tvůrce Sherlocka Holmese Arthur Conan Doyle. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*, Poeova detektivní tvorba nebyla nijak rozsáhlá; napsal pouze pět detektivních povídek, v nichž však velmi jasně vytyčil základní žánrový model¹⁸. Mezi první texty detektivního žánru patří Poeova trilogie s hlavní postavou detektiva Dupina *Vraždy v ulici Morque*

¹⁵ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 12.

¹⁶ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 106.

¹⁷ DELOCHE, Régis and OGUER, Fabienne. *Game Theory and Poe's Detective Stories and Life*. In *Eastern Economic Journal*. 32(1). 2006. 97–10. S. 97.

¹⁸ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 108.

(1841), *Záhada Marie Rogêtové* (1842) a *Odcizený dopis* (1844). Detektiv Dupin vystupuje jako obzvláště inteligentní analytik, ne náhodou bývá srovnáván s veřejnosti známějším Sherlockem Holmesem. Oba velikány spojuje řada společných rysů – oba jsou neoblomní logikové, kterým neunikne sebemenší detail; oba sdílejí vlastnost zvědavosti, díky níž se odhodlávají k řešení případů a v neposlední řadě oba oplývají velkou fantazií. Jak si povšiml Škvorecký: „*C. Auguste Dupin je nejen prvním Velkým detektivem v celé plejádě následovníků, ale v jeho osobě je stanovena i základní vlastnost typu – excentričnost.*“¹⁹ Obdobnou vlastnost vykazuje i detektiv z Baker Street, libující si v konzumaci morfia a hře na housle. Rozdíl mezi oběma postavami je v tom, že Dupin nevystupuje jako detektiv z povolání – v povídce *Vraždy v ulici Morque* dokonce odmítá peníze a případu se ujímá kvůli již zmíněné zvědavosti.

Shrneme-li prvotní podobu detektivů a žánru samotného, můžeme říct, že se jednalo o bystré analytiky s věčnou touhou po zajímavých případech. Mocná a Peterka uvádí, že detektivka byla v polovině 19. století pojímána jako *intelektuální hra*²⁰. Jak dále uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*: „*Žánr dostal závaznou podobu, zpevněnou řadou explicitních nařízení a zákazů, majících platnost zákona.*“²¹ Kromě toho bychom také mohli říct, že v průběhu 19. století došlo na poli kriminální literatury k několika změnám, z nichž bychom měli zmínit alespoň tu hlavní. John G. Cawelti ve svém příspěvku tvrdí, že tuto změnu můžeme definovat jako posun z převážně náboženského nebo morálního nahlížení na zločin k estetickému pojetí zločinu²². Jen pro připomenutí můžeme uvést, že náboženské pojetí zločinu je záležitostí ze 17. a 18. století. V této době byl zločin primárně náboženskou a morální věcí – porušení práva bylo bráno jako útok na Boha, což si zasluhovalo tvrdý trest. Na zločin bylo nahlíženo jako na

¹⁹ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 17.

²⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 108.

²¹ Tamtéž.

²² CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 54.

individuální akt zla a tímto způsobem byl zločin zdůrazňován v dobové populární literatuře²³.

V následujících letech se detektivka proměňovala hlavně díky literárním pokusům Charlese Dickense (*Tajemství Edwina Drooda*, 1870) nebo Wilkieho Collinse (*Měsíční kámen*, 1868)²⁴. Oba jmenovaní představují podobu detektivky blízkou společenskému románu. Hlavně Collinsovo nedokončené dílo bylo veřejností, ale i autory, jako byl například T. S. Elliot, velmi kladně přijato²⁵.

Na vývojové ose se nacházíme na sklonku 19. století, kdy se začíná prosazovat detektivka jako hádanka. Publikovat začíná A. C. Doyle, irský lékař-spisovatel. Jméno Sherlocka Holmese už bylo v práci zmíněno v souvislosti s detektivem Dupinem. Tuto postavu se pokusíme přiblížit důkladněji, jelikož se postupem času stala synonymem pro slovo *detektiv*. Prvním románem o Holmesovi je *Studie v šarlatové* (1887), veřejností však nepřijatým. Škvorecký uvádí, že se po tomto neúspěchu Doyle věnoval historickému románu a vydal dílo zvané *Micah Clarke*, které se již těšilo o poznání větší čtenářské přízni²⁶. Na zakázku magazínu pak vytvořil několik dalších příběhů, u nichž byl úspěch natolik velký, že nastartoval povídkovou sérii detektivek o nepřekonatelném intelektuálovi s obdivuhodnými schopnostmi²⁷. „Brzy byl předmětem kultu, v ničem se nelišícího od kultu hollywoodských hvězd. Dodnes existuje londýnská Společnost Sherlocka Holmese a její pobočka v Americe, dodnes vydávají časopis, věnovaný holmesovským a watsonovským studiím.“²⁸ Při charakteristice detektivek se Sherlockem Holmesem bychom neměli zapomínat ani na jeho věrného druha Dr. Watsona.

²³ CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 54.

²⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 108.

²⁵ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 28.

²⁶ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 34.

²⁷ Tamtéž, s. 35.

²⁸ ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. S. 44.

Ten vystupuje jako pamětník jeho činů a jako vypravěč povídek. Postava chytrého, ale oproti Holmesovi silně zaostalého lékaře v příbězích zastává roli, kterou můžeme nazvat *role věčného žáka*. Přestože má Watson intelektuální převahu oproti většině jejich protivníků, neustále se nechává dovzdělávat Holmesem. Někdy se Watson pokouší o dedukci sám, ale zpravidla nebývá tak úspěšný jako jeho společník. Příkladem budiž epizoda z povídky *Skandál v Čechách*. „Musel jsem se zasmát, jak snadno dokáže vysvětlit postup svého uvažování. „Když poslouchám vaše argumenty,“ poznamenal jsem, „připadá mi všechno až směšně jednoduché a jsem přesvědčen, že bych na to snadno přišel sám, ale kdykoliv začnete znovu usuzovat, jsem dočista ztracen, dokud mi můj postup neobjasníte. A přece věřím, že nemám o nic horší zrak než vy.“²⁹ Watson se však Holmesovi ani rovnat nemůže. Jeho postava by měla v pomyslné hierarchii stát níže. Tento „hierarchický efekt“ mezi detektivem a jeho společníkem, případně skupinou společníků, je něčím, co se drží i v současných detektivkách. Na podobném principu fungují i detektivky, v nichž jedná ústřední detektiv na vlastní pěst a dělí se o své závěry s poněkud neschopnou policií. Tento motiv zdůraznil také Doyle, a to prostřednictvím postavy Althelneyho Jonese, otlého policejního inspektora Scotland Yardu.

Další typ detektivky se začal formovat v Americe 20. a 30. let 20. století. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*, jednalo se o takzvanou *drsnou školu* (hard-boiled school), zformovanou kolem časopisu *Black Mask*³⁰, která s sebou přinesla nový druh detektiva i zločince – hard-boiled detektiva a městského gangstera. Mezi představitele tohoto směru řadíme kromě Raymonda Chandlera hlavně Jamese M. Caina nebo Mickeyho Spillane. Cawelti zdůrazňuje, že nový vědecký přístup vedl k empirickým výzkumům příčin zločinů. V této době vyšetřovatelé začali pracovat s předpokladem, že zločin by mohl být nejlépe pochopen a vyřešen ne na základě morálního nebo náboženského přístupu, ale prostřednictvím

²⁹ DOYLE, Arthur Conan. *Příběhy Sherlocka Holmese*. Praha: Mladá fronta, 1975. Máj (Mladá fronta). S. 237.

³⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha. 2004. S. 108.

sociálního nebo psychologického pozadí zločince. Na kriminální akty nebylo nahlíženo jako na skutky zla, byly vnímány spíše jako výsledky *defektního sociálního uzpůsobení* nebo *dědičnosti*³¹. Toto byl velký obrat pro americkou společnost, která do té doby pohlížela na zločin hlavně perspektivou přirozeného pojetí morálky. Díky rozvoji vědy, postupující ruku v ruce s rychlým rozvojem průmyslové výroby, se začalo na kriminálníky pohlížet jako na oběti systému, jehož jsme všichni součástí. Přerod ve vnímání zločinu nás přivádí ke dvěma novým postavám literatury. Dle Caweltiho byl hard-boiled detektiv transformací anglického gentlemana či vědce-amatéra. Nový druh amerického knižního detektiva měl mnoho vlastností společných se svými protivníky: sklony k násilí, odklon od společnosti, odmítání konvenčních zásad či hodnot a také svého vlastního etického kodexu³². Jako příklad můžeme uvést detektiva Philipa Marlowa, hlavní postavu detektivní série Raymonda Chandlera. Je pro něj typické kouření cigaret nebo dýmky a pití tvrdého alkoholu. Kromě toho také tráví čas ve společnosti lehkých žen a pro ránu nikdy nejde daleko. V tomto ohledu sdílí určité negativní vlastnosti s protivníky, jimž čelí. Jak říká Cawelti, na rozdíl od gangstera však postava detektiva nikdy nesměřovala za osobním bohatstvím a namísto toho se soustředila na odplatu proti těm, kteří používali zkorumpované a perverzní způsoby při cestě za úspěchem. Postava městského gangstera se také velmi vzdálila od předešlé představy o zločinci. Takový zločinec odrážel americký mýtus o nabytí velkého bohatství – typicky šlo o člověka, který povstal ze „špíny ulic“ a dokázal si vydobýt místo bohatého a vlivného člověka. Poté však následovala sebedestrukce a pád do rukou zákona³³. Centrálním modelem pro gangsterskou legendu 20. a 30. let byl *Al Capone*. „Legenda o Caponovi“, gangsterovi, který vešel do historie díky svým nekalým praktikám v době prohibice, v sobě ukrývala různé přístupy ke zločinu – estetický by bylo možné

³¹ CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 57.

³² Tamtéž.

³³ CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 59.

uplatnit na vraždu v květinářství, vraždu na schodech katedrály nebo valentýnský masakr³⁴. Jeho příběh v sobě měl i romantický nádech Robina Hooda – psanec bojující proti zkorumpované společnosti, jenž bohatým bere a chudým dává. Za zmínku stojí též prostředí, v němž se tento typ detektivních příběhů odehrává a které oba protagonisty svým způsobem spojuje. Jedná se o městské prostředí, sestávající se z ghett, ulic, čtvrtí apod. Vzhledem ke společnému prostředí obou hrdinů dochází mezi nimi i ke vzájemnému přejímání vlastností. Poněkud paradoxně můžeme u „drsného detektiva“ snadno najít vlastnosti z nižší sociální třídy (vulgarismy, využití násilí) a u mafiána vlastnosti z vyšší sociální třídy (styl na úrovni, ctění tradic a pravidel mafie atp.).

Od dob prohibice světová detektivní literatura nezaznamenala žádné výraznější změny. Ani v 60. letech 20. století neklesala popularita hard-boiled/městských detektivek z prostředí organizovaného zločinu. Příkladem může být úspěch kriminálního románu *Kmotr* (1969) od Maria Puza, který byl v roce 1972 zfilmován a nesmazatelně se zapsal do dějin světové kinematografie.

Opíráme-li se při charakteristice vývoje detektivky o dnes již kultovní díla světových autorů, kteří definovali svými pracemi žánr jako takový, nelze opomenout fenomén detektivky současné. Tím je tzv. *severská detektivka*, případně *severské noir*. Za zakladatele tohoto subžánru jsou považováni Maj Sjöwallová a Per Wahlöö³⁵, dvojice autorů ze Švédska. Pro detektiva severské krimi je typická jakási *sociální otupělost* či *neschopnost*, která mu ztěžuje jak profesní, tak i osobní život. Pro detektiva je příznačná řada dalších neřestí, např. závislost na alkoholu, psychotropních látkách nebo ženách. Díky svým emocionálním handicapům mnohdy postrádá empatii, bez výčitek tak neváhá užívat násilí a psychický nátlak na podezřelé. Tím se dostáváme k jednomu z rysů

³⁴ CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 60.

³⁵ GRYDEHØJ, A. *Nordic Noir*. In Lindskog A. & Stougaard-Nielsen J. (Eds.), *Introduction to Nordic Cultures*. 2020. S. 117–129.

severské krimi, čímž je často až *přehnaná násilnost činů* ostře kontrastující s poklidnou atmosférou severských zemí. Tamní příroda nabízí nedotčenou a z velké části neosídlenou krajinu. Její jednoduchost bývá v literatuře reflektována spíše strohými pasážemi, v nichž nebývá užíváno expresivních výrazů nebo parabolických konstrukcí. Jak ve svém příspěvku podotýká Grydehøj, severské krimi často poukazují na základní sociální problémy uvnitř států³⁶. Jedná se tedy o palčivá témata, jakými jsou například xenofobie, přistěhovalectví nebo organizovaný zločin. Jejich samotná tematizace probíhá prostřednictvím postav, popsaných lokalit a využitých sociálních kruhů. Někdy se však autoři odhodlají k originálnějším krokům s tematizací národních problémů. Švédský kriminální román Henninga Mankella *Vrah bez tváře* (1991) využil ve svém příběhu příjmení Nyström, což v překladu znamená „nový proud“ a odkazuje k tématu přistěhovalectví a kulturní diverzity³⁷. Mezi další autory severské krimi patří dánský spisovatel Peter Høeg (*Cit slečny Smilly pro sníh*, 1992) nebo Stieg Larsson s jeho dnes již legendární trilogií *Milénium* (2005–2007).

Lepší představu o vývojových tendencích detektivního žánru nabízí přehledová tabulka shrnující dosavadní poznatky.

³⁶ GRYDEHØJ, A. *Nordic Noir*. In Lindskog A. & Stougaard-Nielsen J. (Eds.), *Introduction to Nordic Cultures*. 2020. S. 117-129.

³⁷ Tamtéž, s. 125.

Časové rozmezí	Charakteristické rysy	Autoři	Díla
Druhá polovina 19. století až konec 19. století	Genialita detektiva Excentrické rysy detektiva Zločin páchá jedinec	Edgar Allan Poe	<i>Vraždy v ulici Morque</i> (1841), <i>Záhada Marie Rogétové</i> (1842), <i>Odcizený dopis</i> (1844)
60. a 70. léta 19. století	Podobnost společenskému románu Realismus	Charles Dickens Wilkie Collins	<i>Tajemství Edwina Drooda</i> (1870), <i>Měsíční kámen</i> (1868)
80. léta 19. století až konec 19. století	Velká fantazie Vyspělé observační techniky Dedukce	Sir Arthur Conan Doyle	<i>Studie v šarlatové</i> (1887), <i>Podpis čtyř</i> (1890), <i>Skandál v Čechách</i> (1891).
20. a 30. léta 19. století	Drsná škola Organizovaný zločin Psychologické pozadí zločince	Raymond Chandler James Mallahan Caine Mickey Spillane	<i>Hluboký spánek</i> (1939), <i>Pošťák vždycky zvoní dvakrát</i> (1934), <i>Já, porota</i> (1947)
70. léta 20. století až současnost	Jednoduchý jazyk Detektiv-samotář Prázdnota prostředí i vztahů	Maj Sjöwallová a Per Wahlöö Henning Mankell Jo Nesbø Stieg Larsson	<i>Noční autobus</i> (1968), <i>Vrah bez tváře</i> (1991), <i>Švábi</i> (1998), <i>Milénium</i> (2005–2007)

Tabulka 1 – Přehled proměn detektivky

1.2.2 Vývoj české detektivní prózy

Tato kapitola slouží jako základní přehled o vývoji české detektivní literatury. Jelikož podstatnou část žánru detektivní prózy tvořily překlady děl, o nichž jsme pojednali v předchozí kapitole (viz 1.2.1), nebudeme se těmito díly a autory hlouběji zabývat.

Jak uvádí *Dějiny české detektivky*, počátek detektivky v českém prostředí je spojován s překlady děl, jakými jsou *Vraždy v ulici Morgue* (E. A. Poe, 1841, česky 1880), povídky *Tajemství Marie Rogêtové* (1842) a *Odcizený dopis* (1844), které vyšly česky v roce 1910. Zmínit bychom měli také anglického autora Wilkieho Collinse s románem *Bezejmenný* (1862, česky 1874), a hlavně A. C. Doylea a jeho *Psa baskervillského* (1902, česky 1905)³⁸.

Za jednoho z prvních českých detektivů bychom mohli považovat Léona Cliftona, hlavní postavu úspěšné sešitové řady Štorchova nakladatelství³⁹. Autorství celé série není jasné, ale za hlavního autora je považován A. B. Šťastný. Detektiv Clifton je velmi invenční a vždy připravený vyšetřovatel, jehož vyšetřování se mnohdy zakládá na prvku náhody⁴⁰. Mezi lety 1906 a 1911 vyšlo 275 sešitů s Cliftovy příběhy⁴¹.

Budeme-li pokračovat do období mezi světovými válkami, dostaneme se k tvorbě E. Wallecea. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů* od Mocné a Peterky, v meziválečném období byla tvorba tohoto anglického autora, který byl vzorem pro českého autora Z. V. Peukerta, často překládána⁴². Peukert vydával knihy pod pseudonymem Edgar Collins a jako jedno z jeho děl můžeme zmínit kupříkladu *Sahir* (1933), v němž se mísí žánr hororu a krimi⁴³. Prvního ryze českého detektiva představuje v *Záhadě obrazárny* (1928) Emil Vachek. Označení „ryze český“ je zde z toho důvodu, že se děj knihy odehrává v českém prostředí a hlavní postavou je český inspektor Klubíčko⁴⁴. Jareš a Mandys upozorňují na humorné až parodické prvky, což titul řadí mezi jakési ironické parafráze detektivního žánru⁴⁵. Tento žánr okouzlil i Karla Čapka, Vachkova redakčního kolegu, který

³⁸ JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze, Paseka, 2004. S. 30.

³⁹ Tamtéž, s. 36.

⁴⁰ Tamtéž, s. 38.

⁴¹ Tamtéž, s. 36.

⁴² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 110.

⁴³ JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. S. 104.

⁴⁴ Tamtéž, s. 66.

⁴⁵ Tamtéž, s. 68.

principů detektivky využil jak v *Povídkách z jedné kapsy* (1929), tak i v *Povídkách z druhé kapsy* (1929)⁴⁶. Trojlístek autorů třicátých let 20. století doplňuje Eduard Fiker. Ten „se ve svých detektivkách nespokojil s jediným syžetovým modelem, ale naopak přinášel různorodé zápletky, které se někdy blížily whodunitce, jindy gangsterce a thrilleru...“⁴⁷ Kromě „seriózních“ pokusů o tvorbu detektivní literatury vznikala i parodická díla. Vladimír Neff vydal v roce 1933 *Nesnáze Ibrahima Skály* a o rok později navázal *Papírovým panoptikem*. Podobným směrem se vydali i humoristé Vlastimil Rada a Jaroslav Žák, stojící za díly *Budulíněk a Matlafousek aneb Vzpoura na parníku Primátor Dittrich* (1930) nebo *Z tajnosti žižkovského podsvětí* (1933)⁴⁸.

V době poválečné byla literární produkce v útlumu a žánru kriminální prózy se tento stav také nevyhnul. Dle *Dějin české detektivky* byly kriminální romány novým režimem označeny za „brakovou literaturu“, která musí ustoupit nové budovatelské tvorbě. V roce 1948 se přeci jen nějaký zástupce kriminální literatury objevil. Začaly totiž vycházet knihy Eduarda Fikera (*Ohnivá maska*), Edgara Collinse (*Pán z Beccy*) nebo představitele „hard-boiled school“ Miloše Kosiny (*Setkání o půlnoci*). Kromě domácí tvorby vycházely i překlady Agathy Christie nebo Edgara Wallace. Pro české autory detektivek bylo jakýmsi východiskem plnit režimní požadavky. V této literatuře byl důraz kladen hlavně na týmovou práci policejního aparátu a společenské souvislosti spáchaného zločinu⁴⁹. Těmto požadavkům se pokusil vyhovět například Eduard Fiker se *Sérií C-L* (1958) nebo *Kilometrem devatenáct* (1960)⁵⁰. Pro Fikera je typické

⁴⁶ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 110.

⁴⁷ JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. S. 114.

⁴⁸ Tamtéž, s. 140.

⁴⁹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 111.

⁵⁰ Tamtéž, s. 111.

podrývání autority Velkého detektiva⁵¹, a to hlavně tím, že se o vyřešení případu postará jeho spolupracovník⁵².

V šedesátých letech se objevila historická detektivka (J. Nesvadba, *Tajemství zlatého Budhy*, 1960), ale i žánrová obměna psychologická (H. Prošková, *Měsíc s dýmkou*, 1966). Děj Nesvadbovy knihy byl situován do dělnického prostředí na sklonku 19. století, čímž zapadala do tematiky budovatelské kultury. Jinou podobu žánru poté svým dílem reprezentoval Václav Erben, který stvořil postavu kapitána Exnera, vystupujícího v sérii případů psaných mezi sedmdesátými a devadesátými lety. Exner působil dojmem arogantního milovníka žen a drahých aut, což nebyly atributy typické pro socialistického hrdinu⁵³. Tuto dobu, v níž docházelo k ideologizaci obrazu zločinnosti, charakterizuje i televizní seriál *Třicet případů majora Zemana*, který vznikl díky textům Jiřího Procházky⁵⁴.

V devadesátých letech se v nových podmínkách uplatňovaly hlavně postupy americké drsné školy. Představitelkou tohoto proudu je kupříkladu Eva Kačirková, která ve svých příbězích vytvořila postavu záhadné ženy manipulující vyšetřovatele. Kromě Kačirkové se detektivce věnoval i Michal Viewegh. Stopy postmoderního uchopení detektivního syžetu můžeme nalézt v *Názorech na vraždu* (1990) nebo v *Případu nevěrné Kláry* (2003). Po revoluci se do českého prostředí vrátilo i dílo Josefa Škvoreckého. V roce 1996 napsal vlastním životem inspirovanou knihu *Dvě vraždy v mém dvojím životě*, v níž užil paralelní narativní linii. V této době také posílila překladová činnost, což pro domácí autory představovalo velkou konkurenci. Nejvíce se četly klasiky Agathy Christie nebo Eda McBaina, ale i novější thrillery Toma Clancyho nebo Johna Grishama. Za zmínku také stojí tvorba Vlastimila Vondrušky, který se věnoval historické

⁵¹ Dle Hostašové tento termín označuje detektivy, jako jsou např. Sherlock Holmes či C.A. Dupin, kteří díky své inteligenci vynikají v oblasti dedukce a řešení případů.

HOSTAŠOVÁ, Zuzana. „Velký“ detektiv v literárních dějinách. Dostupné z: <https://theses.cz/id/mzk3ka/> S. 17.

⁵² JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. S. 185.

⁵³ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. S. 111–112.

⁵⁴ Tamtéž, s. 113.

detektivce již v osmdesátých letech (*Příběhy o úkladech a intrikách: detektivky z časů dávno minulých*, 1995). V roce 2002 vyšla *Dýka s hadem* a společně s dalšími knihami ho vynesla do pozice jednoho z nejčtenějších spisovatelů počátku 21. století. Kromě historické detektivky pro dospělé se věnoval i detektivním příběhům pro děti a mládež, z nichž můžeme zmínit například sérii o Fiorelle, dceře dvorního alchymisty císaře Rudolfa II., jak bude podrobněji uvedeno dále⁵⁵.

⁵⁵ JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. S. 376–421.

2 Detektivní příběhy pro děti a mládež

V této kapitole představíme žánrovou variantu dobrodružné literatury pro děti a mládež, v níž se objevují detektivní motivy. Pro charakteristiku tohoto „*subžánru*“ využijeme kritéria z oblasti literární teorie, přičemž se zaměříme na *téma a motiv, kompozici* nebo *jazykové prostředky*.

2.1 Žánrové vymezení

Jak uvádí Lucie Dušková, detektivní próza pro děti a mládež je součástí širokého proudu *dobrodružné literatury*⁵⁶. Detektivní próza je pouze jednou z podob dobrodružné literatury určené dětem – vedle ní můžeme zařadit kupříkladu historický dobrodružný román, vědeckofantastický román nebo román pro chlapce. Olga Kubeczková připomíná, že dobrodružná literatura je původně *neintencionální žánr*, který ale v rámci dětské literatury plní důležité funkce ve vztahu k dospívajícím čtenářům. Kubeczková toto téma rozvádí následovně: „*U dítěte zvláště pubescentního věku, které hlavně tento typ literatury vyhledává, se touha po dobrodružství spojuje s vůdčí životní motivací – touhou po poznání světa a bohatosti životních prožitků. Žánr nabízí dítěti poznávací a prožitkovou volnost.*“⁵⁷ Pro žánr dobrodružné literatury je také příznačné působení na *rozvoj fantazie*⁵⁸. Typické rysy dobrodružné literatury jsou napětí, poutavost děje a jeho zasazení do exotických nebo jinak zajímavých míst. Dětská literatura s detektivními motivy se nevyvinula pouze na základě dobrodružné literatury, ale i na principech prózy s dětským hrdinou, kde bývají představeny mezilidské vztahy ze života dětí. Zmíněné rysy dobrodružné literatury jsou doplněny o motiv zločinu, který je vyšetřován dětským hrdinou nebo častěji skupinou dětských hrdinů. Ústřední motiv zločinu bývá doplněn o motiv lásky nebo přátelství, jelikož postavy dětských detektivů mnohdy objevují a prohlubují city uvnitř jejich

⁵⁶ DUŠKOVÁ, Lucie. *Současná dětská detektivka*. Ladění. 2002, (1). S. 2.

⁵⁷ KUBECZKOVÁ, Olga. *Kapitoly z literatury pro děti a mládež*. 2018. S. 72–73. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1219596-Literatura-pro-deti-a-mladez.html>.

⁵⁸ Tamtéž.

skupiny. Tématem „dětských detektivek“ bývá samotné vyšetřování zločinu, ale i *sebeidentifikace* čili hledání sebe sama ve společnosti. Detektivní zápletka slouží jako nástroj, prostřednictvím něhož se dětští hrdinové dozvídají více o sobě samotných, svých schopnostech, schopnostech kooperace ve skupině i jednání pod tlakem. Děti v těchto příbězích nikdy nevyšetřují sami – pokud se nejedná o detektiva-sólistu, spolupracují s dospělými, případně se zvířecími mazlíčky. Prostředí, v němž se detektiv pohybuje, bývá většinou poměrně běžné (městské sídliště, vesnice, škola) a bývá také doplněno o vyšetřovací lokace typu muzeum, park nebo skládka. Dochází tak k prolínání míst, která jsou dětem známá a s nimiž mají zkušenost, s místy, se kterými se běžně nesebkávají. Tento princip se přímo podílí na zvýšení atraktivity děje. Vlastní zkušenost je pro dětského čtenáře velmi důležitá; prostřednictvím příběhu vidí své dětské vzory, jak jednají v různých životních situacích. Tím se může dostat k různým vzorcům chování, které bude moci v budoucnu uplatnit. Autoři využívají běžného prostředí města nebo vesnice hlavně z toho důvodu, aby se děti snáze ztotožnily s hlavními postavami. Využití dětem známého obsahu se však netýká pouze prostředí – může jít o rodinné vztahy, životní potíže nebo i pocity.

K tomuto tématu se v rozhovoru pro *Aktuálně.cz* vyjádřil i Vojtěch Matocha, autor dětské detektivní série *Prašina*. Matocha mluví například o využití prvku strachu v takové podobě, aby nebyl dětským čtenářům příliš vzdálený. V jeho tvorbě jsou tedy děti často konfrontovány se strachem ze tmy, právě protože strach ze tmy není pro většinu dětí cizí. Matocha se o „cizím strachu“ vyjadřuje jako o nezajímavém a z pohledu dětského recipienta neefektivním. Pokud by byl dětský čtenář konfrontován s nějakým neznámým strachem, jako je kupříkladu strach z osamělosti, nemuselo by dojít k identifikaci čtenáře s textem. Přestože dítě může znát samotu, téma osamělosti by pro něj bylo velmi složité a možná až moc dospělé⁵⁹. S postavami a prostředím detektivních příběhů pro děti souvisí

⁵⁹ VESELOVSKÝ, Martin. *Matocha: Děti zažívají méně a méně dobrodružství. V Prašně jsou odkázané na sebe*. Aktuálně.cz, 2021. Aktuálně.cz 2. 1. 2021. [cit. 2021-03-02] Dostupné z:

i specifické pojetí času. Zatímco v detektivce pro dospělé čtenáře je vyšetřování velmi často rozprostřeno na týdny či měsíce, v dětských detektivkách bývá vyšetřování kumulováno do rozmezí dnů nebo hodin. Dětské vnímání času je oproti tomu dospělému více zaměřeno na prožívání přítomnosti, proto se v dětských detektivkách využívá kratšího časového rozpětí, v němž jedna událost střídá druhou. „Abstraktní konstrukty“, kterými by pro děti prvního stupně ZŠ mohla být minulost a budoucnost, by mohly čtenářům bránit ve ztotožnění se s postavami. Postavy dětských detektivů zpravidla představují různé lidské vlastnosti, kterými mohou být kupříkladu inteligence, odvaha, nebo naopak strach. Mají zde tedy funkci reprezentativní – zastupují typické lidské atributy. Dětské detektivové často kooperují v rámci skupiny, čímž jsou zdůrazňované přátelství a vzájemná pomoc. Kromě toho bývá v malém kolektivu vykreslena i dynamika vztahů mezi členy dané skupinky. Skupina detektivů se obvykle sestává z několika chlapců a jedné dívky, která většinou kultivuje a usměrňuje chování svých kamarádů. V současnosti by se na tento fenomén dalo pohlížet jako na pokus o zohlednění genderové rovnosti, ale „ženský prvek“ ve skupině detektivů je s tímto žánrem spjat od nepaměti. Důvodem může být snaha zachytit různorodost přemýšlení, kterou pohled obou pohlaví na věc většinou nabízí. Vzhledem k typickým charakteristikám postav můžeme říct, že zatímco chlapecké role působí více akčním a společensky dominantním dojmem, dívkám bývá přisuzována vyšší inteligence a cit pro spravedlnost. Vrátime-li se k dětským detektivům jako takovým, můžeme říct, že se při svém vyšetřování často inspiroují u velkých detektivů, jako je například Sherlock Holmes. S tím mohou souviset například pokusy o dedukci, styl oblékání nebo rekvizity, které děti používají. V rámci předmětů, jež mohou děti k vyšetřování používat, můžeme zmínit lupy, dalekohledy nebo jízdní kola. Prostředky mohou být i magické, jako je tomu například v sérii *Agáta a doktor Lupa* od Gerity Kopietzové. V této sérii knih děti

využívají magickou lupu, která má svoji fyzickou kopii i v samotných vydáních knih. Tímto se dostáváme k rozdílům mezi dětským a dospělým detektivem. Dětský detektiv má v porovnání s dospělým značně omezené prostředky – nemůže si vyžádat žádné náročnější vybavení a pracuje pouze s tím, co má, nebo co si vypůjčí. Za to však může na rozdíl od dospělého detektiva disponovat i kouzelnými předměty. Samotné vyšetřování může provozovat výhradně ve volném čase, kdy není ve škole. S tím souvisí i časté zasazení děje do období prázdnin, kdy mají děti volného času nejvíce. Odlišná je i motivace k vyřešení případu – dospělý detektiv vyšetřuje případy, jelikož je to jeho zaměstnání. Motivace dětských vyšetřovatelů k vyřešení zločinu je však většinou osobní, protože zločin se jich přímo týká nebo jsou jím zasaženi jejich známí. Dětské detektivové se na rozdíl od těch dospělých musí také zpovídat svým rodičům, kteří mnohdy vnímají dětské pátrání jako hru. S tím je také spojena jistá perspektiva vnímání dětského vyšetřování – rodičům většinou nedochází, že si děti nehrají, ale že doopravdy našly nějakou stopu nebo důkaz. V některých případech si děti doopravdy „hrají na detektivy“ a právě tato hra je může přivést na stopu opravdovému zločinu. Dětským hrdinům také prochází mnohé jako neplecha, tudíž by se dalo říct, že výhodou pro vyšetřování může být jejich podružnost ve vztahu k dospělým. Další rozdíl mezi dětskou a dospělou detektivkou se může týkat pachatelů zločinů. V dětských detektivkách nebývá pachatelem nikdo „zevnitř“, čímž myslíme rodinu, blízké přátele atd. Z okruhu podezřelých bývají zpravidla vylučováni rodiče, sourozenci a kamarádi, zatímco v dospělé detektivce může být pachatelem kdokoliv. Samotné zločiny se od sebe liší hlavně svojí závažností; zatímco v dětské detektivce se až na výjimky jedná spíše o ztráty či krádeže, v dospělé to jsou již hrdelní zločiny. Výjimku představuje kupříkladu kniha *Svěřte příklad Kallovi* (1971) Astrid Lindgrenové, kde dojde k vraždě, jejímž svědkem je členka dětské party. Rozdílnost závažnosti zločinů je reflektována i v prostředí, do něhož se detektivové v rámci vyšetřování dostávají. V dospělé detektivce bývá hlavní vyšetřovatel často zaveden do tzv. kriminálního

podsvětí, v němž se soustřeďují ty největší podvratné živly. Dětské hrdinové naopak zůstávají v prostředí, kde by jim za normálních podmínek nebezpečí nehrozilo. Když se ale dávají na stopu zločinu, může se pro ně stát nebezpečným i jim známé prostředí. Posledním rozdílem může být zkreslené vnímání nebezpečí. Zatímco dospělý detektiv si je vědom všech rizik a uvědomuje si závažnost dané situace, děti se velmi často vrhají do nebezpečí bezhlavě. Nepřemýšlí nad tím, že se jim může něco stát, a neposoudí závažnost jejich konání v rámci vyšetřování. S tím také souvisí i několik vlastností typických pro děti, díky nimž se může dětský detektiv jevit jako ideální typ vyšetřovatele. Je to právě zvědavost a přirozená touha po poznání, co pohání děti-detektivy ve vyšetřování nejvíce. Schopnost klást otázky je pro děti přirozená od útlého věku – neverbálně již od věku osmnácti měsíců a více se rozvíjí kolem tří let života⁶⁰. Zkušenost s kladením otázek se postupně stane trvalým prvkem myšlenkových procesů člověka a nedílnou složkou mezilidské komunikace⁶¹. Otázkám se budeme více věnovat v jazykové charakteristice dětské detektivky. Dalším důvodem, proč je dítě „předurčeno“ k tomu být dobrým detektivem, je určitě i smysl pro spravedlnost. Boj za spravedlnost je pro dětské vyšetřovatele silnou motivací, která je žene ve vyšetřování vpřed. Dětské hrdinové bývají většinou neúplatní a neústupní v honbě za spravedlností, která vychází ze zjednodušeného (dětem přirozeného) vnímání světa.

Co definuje dětské detektivní příběhy dost možná nejvíce, je postava dětského detektiva v dospělém světě zločinu. Christopher Routledge mluví o tom, že dítě v roli detektiva operuje na hraně mezi dvěma diskurzí – hravým dětským a racionálním dospělým⁶². Dětský hrdina je vytržen ze svého světa zločinem, pro jehož vyřešení musí opustit jemu přirozené prostředí a chování. Při vyšetřování

⁶⁰ J. M. Havigerová, I. Burešová, V. Smetanová a kol.. *Projevy dětské zvědavosti: Otázky*. Metodický portál: Články [online]. 17. 12. 2014, [cit. 2021-04-01]. Dostupný z <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/19103/PROJEVY-DETSKE-ZVIDAVOSTI-OTAZKY.html>. ISSN 1802-4785.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² ROUTLEDGE, Christopher. *Children's Detective Fiction and the 'Perfect Crime' of Adulthood*, In: GAVIN, Adrienne and Christopher ROUTLEDGE. *Mystery in Children's Literature*. 2001. S. 64.

se musí dětský detektiv oprostít od běžného života svých vrstevníků, a přepíná tak do režimu nápodoby dospělých vyšetřovacích technik, jako jsou kupříkladu sledování, výslech nebo nastrčení tzv. volavky. Dětský detektiv se v průběhu investigace může dostat i do prostředí, ve kterém by se děti obvykle nepohybovaly, jako tomu je v knize *Dvojčata v akci* (2007) z pera Vojtěcha Steklače. Zde se vyšetřovací duo náctiletých detektivů-pomocníků zkouší infiltrovat do nočního klubu, do něhož je zavedla předchozí stopa. Z tohoto příkladu lze vyvodit i další charakteristickou vlastnost pro dětského detektiva, která je dána dvojitým diskurzem. Pracuje se zde s rozporem mezi fyziologickými vlastnostmi dospívajícího jedince, jenž se za účelem vyřešení případu musí předčasně změnit do podoby dospělého, a postavou „dospělého“ detektiva. Tato skutečnost může mít dvojí realizaci; buď dětský detektiv díky svému nízkému věku a domnělé nevinosti nepozorovaně pronikne, kam potřebuje, nebo je mu ona dětskost překážkou a přítěží znesnadňující vyšetřování. Mezi dospělým a dětským diskurzem však nemusí přepínat pouze postava dětského detektiva. Routledge poukazuje na oboustranné prostupování diskurzů. Zloděj nebo padouch vstupuje do dětského diskurzu, když se dopustí nějakého zločinu, který se stane předmětem vyšetřování dětského detektiva⁶³. Na dětských příbězích s detektivními prvky je prokazatelnou autorskou tendencí tematizace *odkrývání rozdílů mezi dětstvím a dospělostí*. Postava „diskurzivně rozporuplného“ dětského detektiva je ideálním prostředkem pro demonstraci rozdílných sociokulturních tlaků, které jsou s oběma prostředními spojené. Zatímco dětský protagonista je svázaný školní docházkou či respektováním rodičů, dospělé postavy v dětské literatuře ukazují, že je potřeba chodit do práce a vydělávat peníze. Tyto společenské normy narušují svými činy zloději, kteří však neuniknou spravedlnosti. V této souvislosti bychom mohli mluvit o *morálním apelu*, který detektivní příběhy skýtají. Detektivní zápletky v literatuře pro děti a mládež svým

⁶³ ROUTLEDGE, Christopher. *Crime and Detective Literature for Young Readers*. In: RZEPKA, Charles J. and Lee HORSLEY. *A Companion to Crime Fiction*. Blackwell Publishing, 2010. S. 321–332.

čtenářům představují svět, v němž má každá akce adekvátní reakci – pokud zloděj kupříkladu ukradne kolo, vyšetřovatelé ho dříve či později vypátrají a potrestají. Prostředí kriminálních případů je podnětným prostředím i z didaktického hlediska. Nenásilnou formou je možné předávat dětským čtenářům behaviorální vzorce, dle kterých by se měli v životě chovat. Kriminalita v dětské literatuře může sloužit na jednu stranu jako odstrašující příklad netolerovaného chování. Na druhé straně je protipól tohoto morálního apelu, tedy budování sympatií k pronásledovanému zločinci. Dnes se jedná o poněkud zastaralý úhel pohledu, ale v 60. letech 20. šlo o jeden z hlavních argumentů Jana Cigánka v publikaci *Umění detektivky*. Cigánek mluví o *škodlivosti* detektivky ve smyslu demonstrace morálně špatných skutků, které by si dětský čtenář mohl zažít prostřednictvím nápodoby⁶⁴. Děti si v raných stádiích života osvojují většinu schopností právě nápodobou. V případě, že by byly děti vystaveny amorálním příkladům chování podpořeným glorifikací zločinu, mohly by v budoucnu tíhnout k podobnému chování, jaké mají zločinci z knih. V současnosti, kdy je násilí a zločin kvůli médiím frekventovaným tématem i v každodenním životě, se tato perspektiva nahlížení na problematiku zločinu již neuplatňuje. Detektivní příběhy v literatuře pro děti a mládež by měly být posuzovány spíše jako podnětný materiál sloužící k rozvoji osobnosti, vnímavosti a logického uvažování. Vedle těchto atributů nesmíme opomenout ani vzdělávací a didaktický potenciál, který tyto příběhy dozajista mají.

Jestliže jsme mluvili o Cigánkovi jakožto názorově vyhraněném autorovi vůči žánru dětské detektivky, měli bychom také zmínit, že nebyl jediným, kdo tento typ čtiva kritizoval. Svatava Urbanová v knize *Metamorfózy dětské literatury* (1999) zařazuje detektivku do oblasti triviální či konzumní literatury. Tento druh cílí na diváky hledající pobavení a odreagování. Rysy triviální literatury jsou

⁶⁴ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK). S. 247.

modelovost, schematičnost a stereotypnost. Vedle detektivního žánru autorka do stejné skupiny brakové četby řadí i strašidelné pohádky, indiánky nebo romantické příběhy⁶⁵.

V rámci komplexní charakteristiky dětských detektivek bychom měli věnovat pozornost i jazykové stránce děl. Začneme u popisu prostředí, ve kterém dětské hrdinové vystupují. Nedílnou složkou výstavby textu musí být *popisné části*, v nichž dochází k vykreslování daných lokací. Tato technika, při níž dochází k řetězení vjemových informací, je účelná a slouží k většímu přiblížení nového prostředí čtenáři, což by mělo mít za výsledek již zmíněné *ztotožnění* čtenáře s příběhem. Zároveň je to prostor pro rozšiřování slovní zásoby či představení nových jazykových vrstev. K prostředí těchto příběhů se totiž váže jedno jazykové specifikum, a sice užití *slangu* či jazykových prostředků z oblasti *terminologie*. Detektivní příběhy pro děti a mládež jsou psány primárně o dětech, čemuž by měl odpovídat i zvolený jazyk. Není tedy žádným překvapením, že se do konverzací dětských hrdinů dostane tzv. *dětský slang*. Tato skutečnost sama o sobě nemůže být za nějakou distinktivní vlastnost „dětských detektivek“ považována, avšak spojením těchto výrazů s případným zločineckým slangem nebo profesní mluvou detektivů dochází k unikátnímu spojení, které se již za specifikum subžánru považovat může. Dětské vyšetřovatelé, vyskytující se na hraně dětského a dospělého diskurzu, používají výrazy jako *nasadit volavku*, *zabásnout* nebo *dostat za katr*, které mohou znát z prostředí dospělých detektivek. V průběhu četby se tedy může dětský čtenář na malém prostoru setkat jak s výrazy typickými pro dětské mluví, tak i s prostředky z oblasti kriminálního slangu, profesní mluvy nebo terminologie z různých oborů. Výskyt příkladů terminologie není v tomto druhu literatury tak častý, ale dochází k němu, pokud příběh knihy zavede čtenáře do speciálního prostředí, které takovou mluvu vyžaduje. Příkladem můžeme uvést výrazy z pole strojírenství, které ve své knize *Prašina*

⁶⁵ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury: přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost*. Olomouc: Votobia, 1999. S. 128–131.

(2018) využil Vojtěch Matocha. V knize figuruje tajemný stroj nepředstavitelné složitosti sestávající se z *pístů, otočných ramen* nebo *hřídelí*. Ústřední dvojice se musí postarat o jeho zachování, k čemuž potřebují technické znalosti, které ve svém věku pochopitelně nemají. Podobně se neočekává od dětských čtenářů, že by takovému stroji plně rozuměli. Terminologie se tedy může kromě přiblížení dané oblasti využívat i k demonstraci toho, že je normální někdy nerozumět všemu, s čím se dítě nebo člověk setká. Mohlo by se tak jednat i o další techniku podporující vcítění čtenáře do postav v textu. Za jiný rys dětské detektivky, který však můžeme identifikovat i v ostatních žánrech literatury pro děti a mládež, lze považovat *dialogičnost*. V případě dětské detektivky jsou dialogy specifické v tom, s kým postavy komunikují a kam je to ve vyšetřování posouvá. Dětská hrdinové v průběhu vyšetřování komunikují s rodiči, vrstevníky, svědky, policií nebo se zločinci. Dialog je tedy velmi podstatným prvkem vyprávění, protože se skrze něj vyjadřují jak vztahy mezi aktéry, tak i děj samotný. Stěžejní úlohu ve výstavbě textu má dialog kupříkladu v historickém detektivním příběhu Daniely Krolupperové *Zločin na Starém Městě pražském* (2014), kde hlavní vyšetřovatel zpovídá jednoho svědka za druhým, čímž se čtenáři postupně odkrývá spletenec okolností obklopující smrt mladé dívky. Posledním z jazykových specifíků „dětských detektivek“ je využití větné stavby *otázky*, a to hlavně za účelem dramatizace vyprávění. Jak si povšiml už Cigánek, otázky v textu navozují iluzi rozpravy s dětským čtenářem a lomí text do kontrastních celků⁶⁶. Otázky lze také považovat za prostředek komunikace mezi dílem a recipientem textu, zároveň však odráží způsob dětského myšlení. Nad touto spojitostí se zamýšlel i Cigánek, který tvrdí, že dětské myšlení a vnímání svým způsobem s technikou otázky souvisí⁶⁷. Jak víme, zvědavý jedinec se otázkami dozvídá více o světě, v němž žije, a je jen přirozené, že tato forma je uplatněna i v literatuře pro děti. V kontextu literární teorie se používá označení „*poznávací*“ nebo „*informativní funkce*“,

⁶⁶ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK). S. 379.

⁶⁷ Tamtéž, s. 380.

kteřá se v textech pro děti a mládež mnohdy uplatňuje. Časté využívání otázek koresponduje i s pojetím detektivky jakožto hádanky, které jsme si představili v předchozí části práce (viz 1.1).

Závěrem se ještě pozastavíme u žánrových variant, ke kterým v rámci dětských příběhů s detektivními prvky dochází. Bližší charakteristika bude představena v následující kapitole o vývoji tohoto subžánru. „Dětská detektivka“ může být kontaminována jinými žánry – můžeme vyčlenit historickou detektivní prózu, sci-fi detektivní prózu, detektivku-parodii nebo i pohádkovou obměnu subžánru. Mezi představitele historické detektivky pro děti patří Vlastimil Vondruška s jeho několikadílnou sérií o Fiorelle řešící případy v době vlády císaře Rudolfa II. (*Fiorella a Bratrstvo křišťálu*, 2006; *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*, 2007; *Fiorella a hřbitov upírů*, 2012; *Fiorella a dům ztracených duší*, 2016) nebo již zmíněná Daniela Krolupperová a její *Zločin na Starém Městě pražském* (2014) či *Past na korunu* (2018). Mezi českými autory literatury pro děti a mládež se mnoho autorů „sci-fi detektivky“ nevyskytuje. Proto nám jako příklad poslouží zahraniční autorka Merissa Meyerová. Detektivní rysy mají sci-fi knihy ze série *Měsíční kroniky*, v nichž dochází k adaptacím pohádkových bytostí, jako jsou Karkulka, Růženka nebo Rapunzel, které jsou vloženy do světa vesmírného království protkaného intrikami a organizovaným zločinem. Čistě pohádkovou detektivkou je *Zmizení hradu Karlštejna* (1996) Čeňka Pražáka nebo *Hledá se hvězda* (2015) Lenky Brodecké. Za představitele parodizované detektivky pro děti a mládež potom můžeme považovat Vojtěcha Steklače a jeho díla o Žlutém Robertovi *Žlutý Robert* (1974) a *Žlutý Robert a James Bond* (2008). Příběhy jiného tajného agenta poté představil v knize *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta* (1985). Kromě Steklače uplatnil humorný přístup k detektivce i Vladimír Příbský v knize *Komisař Bambus a fantóm banky* (1986) nebo Miroslav Švandrlík v sérii *Kopyto a Mňouk*.

2.2 Vývojové tendence v oblasti detektivních příběhů pro děti a mládež

V této kapitole přiblížíme vývoj „dětské detektivky“, a to jak ve světovém, tak i v českém literárním prostředí.

2.2.1 Vývoj detektivních příběhů pro děti a mládež ve světě

Jedno z prvních děl, které alespoň zčásti splňuje charakteristiku „dětské detektivky“ je povídka *Tom Sawyer detektivem* (*Tom Sawyer, Detective*, 1896) z pera Marka Twaina. Jak ve své publikaci uvádí Christopher Routledge, kniha byla původně určena dospělým, ale tím, že ukazovala dítě v roli detektiva, naznačila porozumění sociální roli dítěte a využití možností, které dětský detektiv v dospělém světě může mít⁶⁸. Na mysl máme již zmíněnou schopnost dítěte pohybovat se v dospělém světě, aniž by si ho někdo všiml.

Za průkopníka žánru dětské prózy s detektivními rysy je považován německý novinář a spisovatel Erich Kästner se svým dílem *Emil a detektivové* (*Emil und die Detektive*, 1928), kde čtenáři sledují příběh chudého chlapce, jemuž maminka svěří velký obnos peněz, o který ho připraví zloděj ve vlaku. V publikaci Miroslavy Genčiové *Literatura pro děti a mládež* (1984) je vyslovena myšlenka, že Kästnerova kniha není detektivkou v pravém smyslu. Obyčejně se v detektivce hledá neznámý pachatel, k jehož dopadení je potřeba logických úkonů. V příběhu o Emilovi je však zloděj znám a kniha vypráví spíše o jeho dopadení a usvědčení⁶⁹. Kästnerovo dílo analyzoval i Christopher Routledge, který v postavě Emila vidí dítě chovající se dospělým a racionálním způsobem, čímž se dostává z dětského diskurzu do toho dospělého⁷⁰. K takové změně v chování je donucen, jelikož se musí o dopadení zloděje postarat bez zásahu policie. Strana

⁶⁸ ROUTLEDGE, Christopher. *Crime and Detective Literature for Young Readers*. In: RZEPKA, Charles J. and Lee HORSLEY. *A Companion to Crime Fiction*. Blackwell Publishing, 2010. S. 321–332.

⁶⁹ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: Ve srovnávacím žánrovém pohledu*. SPN – Státní pedagogické nakladatelství, 1984. S. 104.

⁷⁰ ROUTLEDGE, Christopher. *Crime and Detective Literature for Young Readers*. In: RZEPKA, Charles J. and Lee HORSLEY. *A Companion to Crime Fiction*. Blackwell Publishing, 2010. S. 321–332.

zákona je zde upozaděna z toho důvodu, že si malý Emil myslí, že by pro policii nebyl dost důvěryhodný, což by ve výsledku mohlo vést k trestnímu postihu.

Ve 30. a 40. letech 20. století dominovala domácím trhu s dětskou četbou anglická spisovatelka Enid Blytonová. Její publikační činnost nás zajímá hlavně kvůli dětské sérii *Správná pětka (The Famous Five)*, která vycházela mezi lety 1942 a 1963. Celkem vyšlo 21 dobrodružných knih, v nichž skupina čtyř dětí a psa zažívá různá dobrodružství na anglickém a waleském venkově. Kromě hledání pokladů se parta dětí věnuje dopadení únosců, zlodějů nebo pašeráků. Samotné složení dětské skupiny, v níž je několik dětí a pes, se v dětské literatuře objevuje poměrně často a Blytonovou bychom mohli v tomto směru pokládat za průkopnici. Za následovníky můžeme považovat kupříkladu americkou dvojici autorů Joea Rubyho a Kena Spearse, kteří v 60. letech 20. století dali vzniknout komiksům a seriálům s názvem *Scooby-Doo*. Skupina mladých lidí se dává na stopu záhadám, v nichž se setkávají se zloději a podvodníky využívajícími převleky duchů a strašidel. Podobného složení skupiny dětských detektivů využil i německý autor Joachim Friedrich, o kterém bude pojednávat další část kapitoly.

Budeme-li ve snaze postihnout vývoj dětských detektivních příběhů postupovat chronologicky, dostaneme se k jedné z předních představitelk dětské detektivky. Řeč je o švédské autorce Astrid Lindgrenové a jejím cyklu o švédském detektivovi Kalle Blomkvistovi. Ten se svojí partou rytířů Bílé růže ve třech knihách řeší opravdové zločiny, jakými jsou krádež šperků, vražda i únos. Příběhy vyšly ve třech knihách mezi lety 1946 a 1953 (*Detektiv Kalle má podezření*, 1946; *Svěřte případ Kallovi*, 1951; *Kalle Blomkvist zasahuje*, 1953). Jak píše Genčiová, Lindgrenová ve svých knihách spojuje kriminální motiv s dětskou hrou. Hra totiž vždy dovede dětské hrdiny na stopu zločinu, který pak děti pomohou odhalit. V průběhu vyšetřování případů vychází najevo, že děti svojí všímavostí předčí

i dospělé vyšetřovatele⁷¹. Kromě souboje rytířů Bílé růže s podvodnými živly zde máme i souboj mezi dvěma dětskými skupinami – proti sobě stojí rytíři Bílé a Červené růže, kteří symbolicky upomínají na sérii bitev probíhajících v Anglii patnáctého století. Jakási rivalita zde však funguje pouze zdánlivě, jelikož se obě party v důležitých momentech semknou a pomohou si.

Od 30. let až do konce 20. století vycházely dvě další detektivní série pro děti a mládež, které si zaslouží pozornost. V prvním případě se jedná o detektivní příběhy o Tintinovi zpracované formou komiksu. Autorem je belgický kreslíř Hergé (Georges Remi), jenž mezi lety 1929 a 1983 vytvořil 23 komiksových knih. Tintin vystupuje jako reportér, ale jeho chování tomu odpovídá pouze v první knize *Tintin v zemi Sovětů* (1929). V dalších dílech se chová jako ochránce zákona, vyšetřovatel s mimořádnými intelektuálními a fyzickými schopnostmi nebo dobrodruh. Samotné příběhy jsou velmi různorodé; Tintin se utká se samotným Al Caponem (*Tintin v Americe*, 1929) nebo například vyhraje závod o dobytí meteoritu (*Záhadná hvězda*, 1941). Na svých cestách se Tintin setkává i s dvojicí detektivů Thomsonem a Thompsonem, kteří představují neschopnou stranu zákona, která se bez Tintinových činů a postřehů neobejde. Za genderový protějšek Tintina můžeme označit dívčí hrdinku Nancy Drewovou, jejíž příhody vycházely ve stejnojmenné sérii mezi lety 1930 a 2003. Za jejími příběhy stojí americký spisovatel Edward Stratemeyer, zakladatel Stratemeyerova Syndikátu, pod jehož jménem vycházely i slavní *Hardy Boys*. Postava Nancy Drewové byla všestranná a stejně jako belgický Tintin možná až moc dokonalá – inteligentně nadaná, krásná a praktická vyšetřovatelka, která se ve svých dobrodružstvích podívala do dalekých zemí. Christopher Routledge o ní říká, že je jakousi zlatou střední cestou mezi extrémy. Tím je myšleno, že je Nancy chlapecká natolik, aby se nebála fyzických risků, ale zároveň je dívčí natolik, že si užívá oblékání

⁷¹ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: Ve srovnávacím žánrovém pohledu*. SPN – Státní pedagogické nakladatelství. 1984. S. 105.

a podobné „stereotypně ženské“ aktivity⁷². V průběhu let se charakter Drewové různě proměňoval – autorské týmy Stratemeyerova Syndikátu nechaly Nancy dospívat, poznat lásku a na řadu přišlo i řešení „závažnějších“ případů.

V literatuře pro děti a mládež se tematika vyšetřování zločinu rozmohla hlavně na přelomu 20. a 21. století. Roku 2000 se zrodila první z devatenácti knih detektivní série *Čtyři a půl kamaráda* od německého autora Joachima Friedricha. V knihách vystupuje čtveřice dětí-detektivů doprovázena psím společníkem, která řeší případy v malém městě. Jejich detektivní kancelář vede Kalle, jehož jméno a fakt, že stojí v čele skupiny dětských detektivů, můžeme považovat za aluzi na detektivní sérii Lindgrenové. Samotné příběhy se věnují různým, většinou domnělým zločinům, které se vždy nakonec vysvětlí. Kalle si totiž z celého srdce přeje, aby konečně nějaký případ vyřešil, a tak hledá senzaci na každém kroku. Svět dětské fantazie se zde střetává s racionálními dospělými, kteří mají spíše doprovodnou funkci. Důležitou funkci zde plní dialogy, v nichž se aktéři velmi často popichují a špičkují, což se podílí na dokreslení vztahů mezi dětmi i dospělými. Vyprávění je založeno na humoru – můžeme zde mluvit o situačním humoru, který sází na vylíčení komických situací. Čtveřice hrdinů je totiž často představena ve vtipných momentech, které jsou popisovány jazykovými prostředky typickými pro dětskou mluvu. Kolem roku 2000 začaly také vycházet dětské knihy s detektivními prvky ze série *Agáta a doktor Lupa* od dvojice německých autorů Gerit Kopietzové a Jörga Sommera. Volná řada osmi detektivních příběhů vycházela mezi lety 2002 a 2004. Postavy Agáty a doktora Lupy se věnují případům z prostředí každodenního života stejně jako parta dětí ze série *Čtyři a půl kamaráda*. Vedle podvodných makléřů a zlodějů se však dvojice setkává například i s únoscí vlaku nebo piráty. Při vyšetřování jednotlivých případů využívají detektivové „kouzelnou lupu“, kterou jsou schopni prohlédnout skrze věci a prostory. Přidanou hodnotou této knihy je právě fyzická kopie lupy,

⁷² ROUTLEDGE, Christopher. *Crime and Detective Literature for Young Readers*. In: RZEPKA, Charles J. and Lee HORSLEY. *A Companion to Crime Fiction*. Blackwell Publishing, 2010. S. 321–332.

s níž se čtenáři mohou po přiložení ke speciálně vytištěnému obrázku podívat na skrytý obsah.

Mezi současné dětské knihy s detektivními prvky můžeme zařadit *Spáčku a vřeteno* (2013) od Neila Gaimana, v níž autor kombinuje dvě klasické postavy literárního světa dětí a mládeže. V této adaptaci sledujeme Sněhurku a Růženku, dvě princezny, které se potkají v kouzelném světě spícího království. Autor tyto dvě postavy nespojil náhodou; obě hrdinky totiž spojuje zakletí magickým spánkem. Detektivní zápletku představuje putování trpaslíků a Sněhurky, kteří hodlají přijít na důvod záhadné spící nemoci z vedlejšího království. Skutečný dějový zvrat pak reprezentuje scéna ve věži, kde se čtenáři dozví, že spící kráskou v zarostlém království není Růženka, nýbrž zlá čarodějnice, která si kouzlem prodlužuje život a krásu. V této knize dochází k převrácení tradičních křesťanských hodnot a je neobyčejná i z pohledu mužských a ženských rolí. V pohádkách bývá dle křesťanských hodnot a tradic vrcholem svatba. Zde má být svatba počátečním aktem, ale hlavní protagonistka se proti myšlence manželství a patriarchy vymezuje. Sněhurka vykazuje stereotypně vnímané maskulinní rysy – je vůdkyně, rozhodná, silná, ničeho se nebojí a v každé situaci si ví rady. Vede skupinku „minimužů“, čímž je nadvláda ženy nad mužem posílena ještě více. Muž je zde naopak vyobrazen jako pasivní, prakticky nepodstatný element příběhu. Mužské pohlaví zde reprezentují pouze trpaslíci, kteří jsou sice vykresleni jako důvtipní a poměrně inteligentní, ale pořád jsou pouze ve Sněhurčině stínu. Jedním z nejvíce ikonických momentů knihy je polibek mezi Sněhurkou a spící čarodějkou, který můžeme považovat za finální ránu mužskému pokolení. Sněhurka se zde ujme probuzení spící ženy polibkem, což je akt odjakživa přisuzovaný muži. Tato „pohádková detektivka“ je originálním literárním počinem, který kromě detektivní zápletky nabízí i neotřelé uchopení tradičních mužských a ženských rolí.

Detektivní rysy mají i retellings Marissy Meyerové ze série *Měsíční kroniky*, v nichž je představen komplexní svět galaxie zmítané občanskými válkami. Tyto knihy jsou řazeny do proudu Young Adult, což je kategorie cílící na čtenáře ve věkové skupině 14 až 20 let. V knihách vystupují postavy jako Popelka, Červená Karkulka nebo Rapunzel, které jsou zasazeny do sci-fi futuristického prostředí. Autorka se při psaní inspirovala motivy z původních knižních předloh a transformovala je do moderní, možná až extrémní podoby. Je důležité podotknout, že se z větší části dala úplně jiným směrem než původní autoři pohádek. Pro ilustraci můžeme uvést stručný obsah knihy *Scarlet* (2013), v níž děj sleduje Karkulku hledající svoji babičku. Scarlet se svojí babičkou vedou farmu a dodávají zeleninu do restaurací ve městě. Jednoho dne však babička zmizí a Scarlet se začne po příčině jejího zmizení pádit. V pátrání jí pomáhá postava Vlka, pouličního bojovníka a člena zločinecké organizace. Paralelně s tímto dějem je představen kyborg Cinder (Popelka), která při pokusu o napadení své tety, zlé královny, ztratí na schodech svoji železnou nohu a následně končí ve vězení, z něhož se později úspěšně dostane. V knize je oproti originálům nespočet rozdílů – dochází zde například i k tematizaci lásky mezi Scarlet a Vlkem. Z pohledu detektivních příběhů je představený děj bohatý a měřítko vymezující „dětskou detektivku“ splňuje.

Za zmínku stojí také mezi čtenáři velmi populární⁷³ tvorba rakouského autora Thomase Breziny a jeho detektivních sérií *Čtyři kamarádi v akci*, *Detektivní kancelář Junior* nebo *Případ pro tebe a Klub tygrů*. Dětské detektivce se také věnuje Jo Nesbø, a to v sérii o Doktoru Proktorovi. První díl s názvem *Doktor Proktor a prdící prášek* (2012) vypráví o přátelství mezi podivínským vědátorem a malými dětmi Bulíkem a Lízou. Tyto postavy společně vystupují i v dalších dobrodružstvích, která vykazují silný smysl pro humor.

⁷³ Ve výzkumu čtenářství *České děti jako čtenáři 2013/2014* se Thomas Brezina umístil na čtvrté příčce žebříčku oblíbenosti knih.

Zdroj: https://svkkl.cz/upload/soubory_ke_stazeni/ceske-deti-jako-ctenari-2016.pdf

Současnou detektivku pro děti představují i knihy spisovatelky Nicki Thorntonové vycházejících v sérii *Dobrodružství Seta Seppiho. Hotel Poslední naděje* (2019) v sobě obsahuje jak kriminální zápletku, tak i kouzla a magii. Na tento první díl, v němž je vyšetřována vražda ve stylu „uzavřeného pokoje“, také volně navazuje druhý díl s názvem *Maják nešťastných příhod* (2020). Proud detektivky pro mladé dívky potom představuje tvorba anglické autorky Robin Stevensové, která ve třech knihách (*Čaj s kapkou jedu*, 2015; *Záhada zamčeného kupé*, 2015; *Zločin slečnám nesluší*, 2016) představuje dívčí detektivní klub. V knihách vystupují děvčata Daisy a Hazel, které musí vyšetřit zapeklité případy. Slečny z internátní školy se setkávají hned s několika vraždami, k jejichž vyřešení nevede jednoduchá cesta.

2.2.2 Vývoj českých detektivních příběhů pro děti a mládež

Odborné zdroje datují základ detektivní prózy pro děti a mládež do 30. let 20. století. Za průkopníky tohoto literárního útvaru jsou považováni především František Langer, Václav Řezáč, Eduard Fiker, Josef Věromír Pleva, Jaroslav Foglar nebo Josef Heyduk⁷⁴. Mezi první české „dětské detektivky“ patří Langerovo *Bratrstvo bílého klíče* (1934), Řezáčovy knihy *Kluci, hurá za ním* (1933) a *Poplach v Kovářské uličce* (1934), dále také Plevovi *Hoši s dynamitem* (1934) a Foglarovy *Rychlé šípy* (od 1938). Tyto příběhy mají společné hlavně to, že v nich vystupují skupinky chlapců, kteří díky své fantazii a touze po dobrodružství zažívají různorodé příhody. Kupříkladu v *Poplachu v Kovářské uličce* je detektivní motiv vystavěn kolem zeleného notýsku podvodného hokynáře. V *Kluci, hurá za ním* je to zase nález dynamitu a mrtvého muže. Jaroslav Foglar dal vzniknout komiksům a knihám o Rychlých šípech, jejichž dobrodružné příběhy s nádechem detektivky vyšly v knižní trilogii *Dobrodružství v temných uličkách: Záhada hlavolamu* (1941), *Stínadla se bouří* (1947)

⁷⁴ DUŠKOVÁ, Lucie. *Současná česká detektivka. Ladění*. 2002 (1). S. 2.

a *Tajemství Velkého Vonta* (1986). Skupina chlapců v nich jde po stopě ježka v kleci, bájného létajícího kola nebo záhadné postavě Široka.

Po odmlce způsobené válkou a změnou režimu se ke slovu přihlásily humorně laděné texty z dílny Miloslava Švandrlíka a ilustrátora Jiřího Wintera Neprakty. Ti od 70. let vytvořili v sérii *Kopyto a Mňouk* 29 humorných knih postihujících příhody dvou žáků, kteří mají smysl pro spravedlnost a rádi řeší různorodé případy. Humorně laděná je i tvorba Vojtěcha Steklače, který je autorem *Boříkových lapálií* (1970), v nichž je detektivní zápletka zpracována prostřednictvím epizody o pátrání po zloději plechovek s barvou, dále *Mirka & spol.* (1985), kde se parta chlapců setká s překupníky hodinek a kalkulaček. Steklačovu detektivní tvorbu pro děti a mládež dále reprezentují knihy *Žlutý Robert* (1974) a *Žlutý Robert & James Bond* (2008), v nichž sledujeme postavu „lupiče-gentlemana“, který buďto loupí, nebo vyšetřuje nějaký zapeklitý případ, s nímž si policie neví hlavu. Specifikem těchto knih je určitě parodičnost, s níž jsou mnohdy absurdní momenty vyprávěny. Ve druhé jmenované knize vystupuje Žlutý Robert po boku Phila Marlowa, Sherlocka Holmese nebo Hercule Poirota. Jednotlivé detektivní povídky jsou vystavěny na humorných situacích i promluvách hlavních postav, které se mnohdy dostávají do více či méně smysluplných situací. Steklač dokázal s detektivy známými ze světové literatury pracovat věrně a jejich charakteristické vlastnosti přenesl i do této knihy. Příkladem může být postava Sherlocka Holmese nebo Hercula Poirota. První jmenovaný je znám pro své bravurní metody dedukce a indukce, zatímco Poirot je spíše klidný a přemýšlivý detektiv. V knize je toto zohledněno, a tak může čtenář spatřit Sherlocka, jak na základě logických dedukcí s přehledem usvědčí vražedkyni. Poirot na druhou stranu hloubá o případu u krbu a šálku čaje, zatímco Žlutý Robert jede na místo činu, kde učiní nezbytné kroky k vyřešení případu. Autor dokáže s typickými atributy literárních postav pracovat velmi věrně a dle vlastního uvážení je staví do groteskních poměrů. Podobné rysy můžeme vidět

i v *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta* (1985). Odlišný přístup k dětské detektivce pak představují autorovy příběhy ze série *Dvojčata v akci* (2006–2011), kde sledujeme dvojici dětských hrdinů pomáhajících dospělým soukromým detektivům. Příběhy jsou psány formou deníkového záznamu a vylíčené případy působí realistickým dojmem. Jak uvádí Dušková, v 80. letech se na scéně literatury pro děti a mládež objevili autoři známí z literatury pro dospělé. Jedná se například o Evu Kačírkovou (*Povídky s tajemstvím*, 1986) nebo Vladimíra Příbského (*Komisař Bambus a fantóm banky*, 1986)⁷⁵. Obě knihy jsou humorně laděné a mezi čtenáři se dlouhodobě těší velké oblibě. Za zmínku také stojí *Bota jménem Melichar* (1986) z pera Jany Knitlové. Z tvorby let 90. kromě pokračování humoristických příběhů Steklače a Švandrlíka vystupuje pouze trilogie Josefa Pohla ze série *Pod Jezevčí skálou* (1992), z níž detektivní zápletku obsahuje druhý díl s názvem *Na pytlácké stezce*. V roce 1997 vyšel také *Talisman spiklenců* Františka Hrnčíře, v němž je detektivní zápleтка obsažena ve vyprávění o klucích ze skautského tábora, kteří se dávají na stopu zlatého indiánského pokladu. Mezi současné autory detektivních příběhů pro děti a mládež můžeme zařadit sérii historika Vlastimila Vondrušky o Fiorelle, dceři alchymisty pozvaného na dvůr Rudolfa II. Čtveřice knih, vycházejících mezi lety 2006 a 2016, představuje historicky laděnou dětskou detektivku. Stejným směrem se dala Daniela Krolupperová ve svých knihách *Společenstvo klíčníků* (2012), *Zločin na Starém Městě pražském* (2014) a *Past na korunu* (2018). V první jmenované knize autorka zvolila paralelní vyprávěcí postup, v rámci něhož sledujeme jak životní cestu Jakuba, nadaného malíře a svědka nešťastné nehody, tak i počínání detektiva Zastávky. Z kompozičního hlediska je zajímavé i pojetí kriminální zápletky jakožto „odloženého případu“, jelikož k samotnému rozřešení smrti mladé dívky dojde až po pětadvaceti letech. V *Pasti na korunu* se Krolupperová přesunula do prvorepublikové Prahy, v níž se skupina dětí střetne s kriminálními

⁷⁵ DUŠKOVÁ, Lucie. *Současná česká detektivka*. Ladění. 2002 (1). S. 2.

živly, které mohou ohrozit existenci nově založené republiky. Kromě historické detektivky můžeme představit také pohádkovou detektivku – příkladem zde může být kniha *Hledá se hvězda* (2015) Lenky Brodecké. Pohádkový příběh představuje království, v němž jednoho dne někdo ukradne hvězdu chránící království před zlými silami. Po stopě zloděje vyráží kašpárek a princezna, kteří se pokusí přijít záhadě zmizelé hvězdy na kloub. V kontextu současných dětských příběhů s detektivními prvky nesmíme opomenout ani Martina Vopěnku a jeho fantasy trilogii *Spící město* (2011), *Spící spravedlnost* (2012) a *Spící tajemství* (2013). Ve Vopěnkových vyprávěních sledujeme současný svět, v němž rodiče jednoho dne usnuli a už se neprobudili. Na děti tedy zbylo, aby se o sebe ve světě pozbývajícím pravidla postaraly. Za jinou čtenářsky úspěšnou trilogií stojí Vojtěch Matocha se svými příběhy z prostředí Prašiny, záhadné pražské čtvrti upomínající na legendární Stínadla. Knihy *Prašina* (2018), *Černý merkurit* (2019) a *Bílá komnata* (2020) se soustředí na zasazení fantaskního dobrodružného příběhu do současné Prahy. V knihách se parta dětí musí postavit zlu v podobě oligarchy Klementa Hroudy, který chce tajemnou Prašinu zničit. Děti se pátráním dopídí k dávnému dědictví jednoho z největších vynálezců světa Hanuše Nápravníka, jehož odkaz je trnem v oku právě Hroudovi.

V roce 2017 také vyšla kniha Petry Soukupové *Kdo zabil Snížka?*, v níž děti vyšetřují úmrtí jejich problémového, leč oblíbeného psa. Kniha vycházela souběžně s románem *Nejlepší pro všechny*, v němž se setkáváme s postavou Viktora, který je i jednou z postav příběhu o Snížkovi. Pro mladší čtenáře vychází od roku 2012 několikadílná série *Detektivové* sledující skupinu malých detektivů. Zuzana Pospíšilová představuje v šesti knihách pěťici hrdinů – Dana, Tadeáše, Vaška, Kubu a Tomáše. Chlapci jsou členy tajného klubu a jejich snem je vyřešit nějaký zapeklitý zločin. Přestože žijí na maloměstě, příležitostí k uplatnění silného smyslu pro spravedlnost mají hned několik. Setkávají se kupříkladu se zloději obrazů nebo s falešnými stěhováky a vždy dopomohou policii k vyřešení

případu. Tato série může kromě jednoduchých detektivních zápletek nabídnout i hodnotné ilustrace, které společně se závěrečnými „detektivními otázkami“ podněcují čtenářovu fantazii a pozornost. Za detektivku pro mladší čtenáře můžeme považovat i knihu Anny Vovsové *Zvířata a detektivové* (2020), v níž skupina dětí vyšetřuje záhadná zmizení zvířat. Ve stejném roce vyšel i druhý díl série *Tromby* Davida Jana Žáka s názvem *Žeberův odkaz*, v němž vystupují hrdinové prvního dílu *Zmizení Edwina Lindy* (2019). Jedná se o detektivní příběhy s prvky fantasy, v nichž se čtenář dozvídá více o tajemství šumavské oblasti. Kromě jiného bychom mohli také zmínit i knihu Bogdana Trojaka *Safíroví ledňáčci a Glutaman* (2020). V příběhu z Prahy sledujeme v akci hned dvě dětské party, šíleného vědátora Glutamana i kapitána Paprskáře. Kniha může být pro dětského čtenáře zajímavá jak po stránce syžetu, tak i díky užitému, humornému jazyku.

Závěrem této kapitoly se pokusíme zamyslet nad tím, jakým způsobem byla „dětská detektivka“ v českém prostředí ovlivněna tou světovou a jestli jsou mezi nimi nějaké rozdíly. Podíváme-li se na tvorbu autorů tohoto žánru, jakými jsou na poli světové literatury kupříkladu Enid Blytonová nebo Astrid Lingrenová, můžeme říct, že jejich díla spojuje prvek dětské skupiny podílející se na vyšetřování zločinu. Podobným směrem se ubírala i česká tvorba autorů 30. a 40. let 20. století. Na mysli máme hlavně Františka Langera nebo Václava Řezáče, kteří ve svých knihách také představili dětské party „malých detektivů“. Porovnáme-li díla českých autorů z daného období se zahraničními, můžeme dojít k závěru, že díla českých autorů působí „obyčejnějším“ nebo „lidovějším“ dojmem. Toto tvrzení se pokusíme podpořit následujícími příklady. Zatímco v Langerově *Bratrstvu Bílého klíče* z roku 1934 chlapci využívají ke hrám svoji fantazii, pátrají po ztraceném psovi nebo usvědčí zloděje, Blytonová v prvním díle *Správné pětky* (*Správná pětka na ostrově pokladů*, 1942) přibližuje hledání pokladu na opuštěném ostrově. Rozdíl mezi pojetími žánru však není pouze

v prostředí, v němž se hrdinové vyskytují. Jedná se o diametrálně odlišný přístup k motivu vyšetřování, v němž máme na jedné straně dětské hrdiny chovající se způsobem odpovídajícím jejich věku a na straně druhé děti operující jako dospělí a zkušené dobrodruhy. Samozřejmě zde musíme brát v potaz i vyšší věk hrdinů *Správné pětky* (Julián, 12 let, je z dětí nejstarší), ani tak ale není jejich chování úplně typické pro jejich věkovou skupinu. Jakousi tendenci k řešení problémů a případů, které svojí závažností přísluší spíše dospělým, můžeme vidět i v příbězích o Tintinovi. Ty vycházely již od 30. let 20. století a Tintin, jenž není dítě, ani dospělý, se v nich setkává s mafiány, jako je třeba Al Capone, indiány nebo piráty. Příběhy často působí neuvěřitelným dojmem a originalitou zápletek je můžeme jen těžko připodobnit k nějakým českým detektivkám. Srovnáme-li domácí a světovou produkci tohoto žánru v dlouhodobém měřítku, dojdeme k závěru, že zahraniční autoři mají tendenci vnášet do svých děl více aktuální témata, zatímco česká produkce detektivních příběhů se drží tradičních témat, jakými jsou kupříkladu přátelství, láska apod. Součástí českého proudu detektivky je oproti té zahraniční i humoristická a parodická tvorba Miroslava Švandrlíka nebo Vojtěcha Steklače. Vztáhneme-li tuto teorii o aktuálních tématech k současnosti, můžeme zaměřit pozornost na LGBTQI+ problematiku. Anglická autorka Robin Stevsová stojí za detektivní sérií *Zločin ženám nesluší* (*The Murder Most Unladylike*), která vychází od roku 2014. Děj jednotlivých knih je zasazen do 30. let 20. století a příběhy spojuje dvojice hlavních protagonistek. Daisy Wells, jedna z dívek, je lesba a její bratr Bertie je gay. V knihách nebývá pozornost věnována pouze vyšetřování – mnohem více se dozvídáme i o potížích, které mají dospívající děti se sexuální identifikací. Dílo Robin Stevsové nám také poslouží jako příklad pro představení jiné rozdílné tendence mezi českou a světovou dětskou detektivkou. Kolektiv detektivů zde není smíšený, ale čistě dívčí. Tato náhrada smíšených kolektivů, v nichž bývala zpravidla jedna dívka, není pouze rysem Stevsové. Čistě dívčí hrdinky představuje i Sophie Cleverly ve svém díle *Ztracené dvojče* (2017) nebo Kathiren Woodfine v knize

Mechanický vrabec (2015). Tuto zahraniční tendenci bychom mohli chápat jako jakousi reakci na současnou problematiku genderu, která v české zatím tvorbě není reflektována.

Zamyslíme-li se nad dalšími rozdíly mezi domácí a cizí tvorbou, můžeme zmínit dlouholetou tradici v humorném pojetí dětské detektivky. Parodizovanou podobu žánru v minulosti představil kupříkladu Miroslav Švandrlík, Vojtěch Steklač nebo Vladimír Příbský. Kromě humoru a nadsázky jsou v jejich textech časté i aluze na díla zahraničních autorů dospělých detektivek (viz 2.2.2). Za jakýsi distinktivní rys české dětské detektivky můžeme považovat zasazení děje do prostředí Prahy. Přestože to nebývá pravidlem, orientace děje do historického velkoměsta je jeden z často opakujících se vzorců dětské detektivky. Již Jaroslav Foglar v roce 1938 zasadil příběh *Rychlých šípů* do Prahy, přesněji do jedné fiktivní městské části zvané Stínadla. Obdobným způsobem vytvořil Vojtěch Matocha jinou smyšlenou část Prahy, a sice Prašinu. I jiní současní autoři dětské detektivky ve svých dílech využili prostředí Prahy – zmínit můžeme Vlastimila Vondrušku s jeho sérií o Fiorelle (viz 2.1) nebo Danielu Krolupperovou a knihy *Zločin na Starém Městě pražském* (2014) či *Past na korunu* (2018).

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Zlatá stuha a „dětská detektivka“

Analyzované knihy byly vybrány na základě třech hlavních klíčů. Jelikož se snažíme přiblížit současný proud dětské detektivky, určili jsme rok 2000 jakožto hraniční bod pro vydání knih. Pozornost jsme také upřeli pouze na určité věkové kategorie čtenářů (starší děti – 9 až 14 let; mládež – 15 až 19 let). Rozhodujícím faktorem však byla nominace na cenu v soutěži *Zlatá stuha*, ve které jsou odbornou porotou každoročně oceněny ty nejlepší knihy pro děti a mládež. Z dostupných devíti ročníků soutěže byla vybrána díla čtyř českých autorů. Analýza těchto knih bude zaměřena především na *témata a motivy, kompozici, vypravěče a jazykové prostředky*, ale i na *charakteristiku postav* i samotné *zprostředkování vyšetřování zločinu*.

3.1 Martin Vopěnka – *Spící město, Spící spravedlnost, Spící tajemství*

Martin Vopěnka je český spisovatel a nakladatel, který se v rámci své publikační činnosti věnuje jak knihám pro dospělé, tak i pro dětské čtenáře. Z knih pro dospělé můžeme zmínit psychologickou prózu *Moře smutku za tvým psem* (2002) nebo filosofický román *Pátý rozměr* (2009). Vopěnkova tvorba pro děti a mládež je taktéž žánrově různorodá – můžeme v ní najít tituly, jako je kupříkladu *Encyklopedie: Poznávám život a svět* (2002), pohádkové knihy *Pohádky Větrných hor* (1998) či *O duši a dívce – Pohádky z hor* (2016) nebo sci-fi román pro mládež *Nová planeta* (2015), který o rok později získal ocenění Zlatá stuha v kategorii Beletrie pro mládež. V nominaci na Zlatou stuhu se v roce 2014 objevila i jeho jiná kniha, a sice *Spící tajemství* (2013), představující závěrečný díl „spící trilogie“, o níž pojednává tato kapitola.

Příběh začíná jednoho sobotního rána, do něhož se probudí Kryštof, Samuel a dvojčata Ema s Kristýnou. Čtveřice sourozenců však brzy zjistí, že jejich rodiče spí tvrdým spánkem, z něhož není možné je vzbudit. Zjišťují, že se jedná o nějaký

druh nemoci postihující rodiče dětí po celém světě. Po počátečních rozpacích si děti uvědomí, že jim nezbyvá nic jiného než se o sebe postarat samy. Zprvu jim to nedělá žádné větší potíže, avšak společnost kolem nich se začne rychle proměňovat. Základní potraviny okamžitě zdraží, obyvatelé města dostávají vodu na příděl a vykrádání bytů spících rodičů se stává stále častějším jevem. Aby sourozenci ochránili nejmladšího Sama, svěří ho údajnému pracovníkovi Červeného kříže, který má chlapce zavést do blízké školy, kde o něj bude postaráno. Jak se však později ukáže, muž patří do gangu překupníků dětí a Samuel je odvezen neznámo kam. Když se sourozenci dozvědí, že jejich bráška není tam, kde by být měl, začnou po něm pátrat. Jejich pátrání je nakonec úspěšné a všichni čtyři se v závěru prvního dílu shledávají i se svými rodiči, kteří se ze spánku probudili.

Ve druhém dílu se sourozenci vydávají na cestu za spravedlností. Všechny „osiřelé“ děti z okolí se semknou a založí tzv. dětský parlament, jehož smyslem je upozornit na zločiny, jejichž oběťmi byly po dobu spánku rodičů děti. Kromě prodeje malých dětí do zahraničí se totiž dospělí a bezdětní lidé provinili kupříkladu i okrádáním dětí, které je žádaly o pomoc, nebo je dokonce sexuálně obtěžovali. Čtveřice sourozenců také nechce jen nečinně přihlížet, a tak se pouští do vyšetřování případu unesených dětí zavezených do obce Ploužak, kde byl chvíli držen i malý Samuel. Jejich pátrání končí úspěchem, jelikož se jim podaří najít opuštěný mlýn. V něm jsou zavřené všechny děti, pro něž únosci nenašli žádné kupce. Vyvrcholení druhého dílu se ale neobešlo bez újmy na zdraví – otec hlavních hrdinů byl při záchranné akci postřelen. Třetí díl tak začíná návštěvou v nemocnici, při které se děti setkají nejen se svým otcem, ale i s tajemným pokojem č. 12. V něm jsou uloženi spící rodiče, tedy ti rodiče, kteří se neprobudili, neboť se jejich dětem stalo něco špatného. Hlavní hrdinové jsou k pokoji přitahováni jakousi záhadnou silou. Později se ukáže, že tato síla je vábí do „snového světa“, v němž prožívají tíživé pocity právě oněch spících rodičů.

Samotný „snový prostor“ je klíčový pro zápletku celé trilogie, jelikož právě díky němu usnuli rodiče po celém světě. Holandský spánkový specialista doktor Verheren chtěl učinit zásadní změnu ve světovém řádu; aby zabránil dalšímu ničení přírody vedoucím k možnému zániku lidstva, rozhodl se pro globální uspání všech rodičů. Bohužel si neuvědomil, kolik utrpení tím způsobí, a tak v průběhu roku probudil alespoň ty rodiče, jejichž děti přežily bez úhony. O probuzení zbývajících rodičů se v závěru díla zasadí nejmladší Samuel, jemuž je umožněn přístup až do nejvyšších pater kontrolní věže fantaskního světa. Tímto momentem je celý příběh završen a život všech lidí na světě pokračuje dál.

Vopěnkova trilogie mj. rozvíjí téma dospívání, které je zobrazeno z několika úhlů pohledu. Zaprvé se zde setkáváme s mimořádnou situací, díky níž se děti ze dne na den stanou zodpovědnými samy za sebe. Aby v novém a krutém světě mohly přežít, musí předčasně dospět. Některé postavy se s touto skutečností vyrovnají lépe, jiné zase hůře. Patnáctiletý Kryštof je nejstarší ze všech dětí, a tak se brzy chopí vůdčí role v jejich čtyřčlenné skupině. Pocit dospělosti je pro něho velmi důležitý, jak můžeme vidět například v této ukázce: „*Kryštofa se zmocnil nečekaný přítal štěstí: Tom ho bere jako dospělého. Tom, který řídí veliké auto, který chodí s tou holkou a je o tolik starší.*“⁷⁶ V období „velkého spánku“ se děti dostaly do různých svízelných situací, v nichž se musely spolehnout samy na sebe. Tuto autonomii si ale později přenesly i do doby, kdy už byly jejich rodiče vzhůru. Docházelo tak ke konfrontaci pocitu osobní volnosti s tradičními pilíři rodinné výchovy, která stojí na důvěře, poslušnosti a vzájemném respektu. Do takového momentu však dospěje život každého jedince. Oproti běžnému průběhu dospívání dochází ve Vopěnkově díle k nepřirozenému urychlení tohoto procesu. Chování dětí, které by bylo možné charakterizovat jako osamostatněné, by potom představovalo metaforu pubertálního období, kdy se jejich pocit osobní svobody nepotkává se sociálními a výchovnými představami rodičů. Děti samotné

⁷⁶ VOPĚNKA, Martin. *Spící město*. Praha: Fragment, 2011. S. 182.

reflektovaly, jak se jejich svět opět změnil, když se jim rodiče probudili: „*Dnes se to však mělo změnit. Zvolí si dětský parlament a dětskou vládu. Zase budou rozhodovat o svém osudu.*“⁷⁷ Dětský parlament byl zmiňován v souvislosti s druhým dílem trilogie. Vznikl, protože by se měl kromě jiného pokusit proměnit vnímání dětí dospělými. Mezi mladistvými je totiž rozšířen názor, že je vláda dospělých nebere vážně a nesnaží se vyjít vstříc jejich potřebám. S tím by měl aktivně bojovat dětský parlament a případně i dětská vláda, která by mohla sekundovat té dospělé, nebo ji dokonce nahradit. Dětský parlament má za hlavní cíl zviditelnit názory dětí. Jejich příběhy z doby spánku rodičů by měly mít ústy dětského parlamentu větší váhu, což by mělo vést k vyřešení všech zločinů na dětech. Jakési osamostatňování jak po stránce materiální, tak i názorové je zde však patrné nejen ve spojení s dětským parlamentem. Děti se totiž rozhodují na základě svých přesvědčení, což se mnohdy neseťkává s pochopením rodičů. Tím, že děti nejsou k rodičům upřímné a vědomě jim lžou, se mezi nimi a rodiči vytváří zvětšující se propast symbolizující přechod mezi dětstvím a dospělostí. Nejvíce jsou tyto vnitřně rozporuplné momenty zprostředkovány prostřednictvím dvojčat Emy a Kristýny, kterým je přibližně dvanáct let. „*Večer si Ema všimla, že jí přišla esemeska. Zmeškaný hovor od maminky. Zmocnil se jí stesk. Čím dospělejší se cítila přes den, tím víc se teď večer toužila přitulit k mamince, všechno jí povědět, anebo třeba i mlčet; prostě s ní být.*“⁷⁸ Přestože si Ema nezávislost a samostatnost užívá, nemůže se úplně zbavit pocitu, že se vůči matce nechová správně a že by jí bylo nejlépe v jejím náručí, jako když byla mladší. Dost možná toto chování naznačuje, že je vzhledem k věku dvojčat v pořádku, že se jim i přes jejich autonomii stýskalo po matce. Jestliže bychom se tuto skutečnost pokusili interpretovat, mohli bychom dojít k závěru, že celá myšlenka „osamostatněného“ chování dětí je zde zlehčena, případně narušena. Dětské hrdinové jsou i přes jejich zrychlené dospívání stále děti a je v pořádku, aby se jako děti také chovali.

⁷⁷ VOPĚNKA, Martin. *Spící spravedlnost*. Praha: Fragment, 2012. S. 39.

⁷⁸ Tamtéž, s. 140.

Téma dospívání je zde rovněž vyobrazeno na rovině sexuálního zrání příslušícího do pozdějšího věkového období. V díle je toto téma zpracováno hlavně prostřednictvím patnáctiletého Kryštofa, kterému se líbí vyspělá Petra. „*Kryštofa cosi nutilo pořád po Petře pošilhávat. Líbila se mu její hladká, nepodobaná tvář i skoro už ženská postava.*“⁷⁹ V průběhu vyšetřování si Kryštof uvědomuje, že s Petrou rád tráví čas, a také si všímá jejích ženských rysů a skoro dospělého vystupování. Ve vypjaté chvíli, kdy si myslí, že se jim ze sklepení starého mlýna nepodaří uniknout, ho Petra dokonce políbí, což u něj vyvolá „*zvláštní, dosud nepoznaný pocit uspokojení.*“⁸⁰ Je však důležité podotknout, že u Kryštofa jsou tyto zkušenosti úměrné jeho věku, zatímco u ostatních sourozenců dochází k tlakům na předčasné sexuální dospívání, jak si ukážeme v dalším odstavci.

V díle rovněž dochází k tematizaci sexuálního obtěžování dětí. Čtveřice hrdinů se nachází buďto v pozici přímého účastníka, nebo se o těchto aktech dozvídá zprostředkovaně. V pozici oběti sexuálního obtěžování se ocitly vlastně všechny děti, až na nejmladšího Sama. Kupříkladu Kryštof byl v záchranném centru místního kláštera obtěžován mladým knězem Patrikem, který sahal chlapci na koleno a ptal se ho na jeho sexuální potřeby⁸¹. Jeho sestra Kristýna zase byla nucena spát v objetí s polonahou paní Jarkou, což se jí nanejvýš přičilo⁸². Kristýna se také se svojí sestrou Emou dostala do společnosti ochránců životního prostředí, kteří měli oproti sestrám mnohem menší zábrany. „*Cinda si sundala bundu i blůzu, pod kterou ale neměla podprsenku, a nechala si na záda i prsa nalévat vodu. Holky znejistěly a začaly se trochu bát, co se bude dít. Od maminky věděly, že se nesmějí v přítomnosti mužů svlékat. A potom se to stalo: Tom objal mokrou Cindu – bylo to úplně šílené, protože byla nahoře pořád ještě nahá. Holky se na ty dva přestaly dívat. Ostatní si posedali a polehali do trávy kolem. Také Markéta, která se nesvlékla a s nikým se nebavila. Poblíž ní si lehl Míša, zatímco Cinda*

⁷⁹ VOPĚNKA, Martin. *Spící spravedlnost*. Praha: Fragment, 2012. S. 171.

⁸⁰ Tamtéž, s. 218.

⁸¹ VOPĚNKA, Martin. *Spící město*. Praha: Fragment, 2011. S. 93.

⁸² Tamtéž, s. 124.

s Tomem zmizeli někde za stavením. Holky tušily, že tam dělají to, o čem však ještě přesně nevěděly, co to je. Věděly jen, že je jim to velmi nepříjemné a úpěnlivě si přály, aby se už jelo dál.“⁸³ V této ukázce vidíme, že byly mladé dívky vystaveny jak cizímu nahému tělu, tak i nepřímo sexuálnímu aktu, který se odehrával jen několik metrů od nich. Pokud bychom se měli zamyslet nad významem těchto pasáží v díle, mohli bychom vzhledem k atmosféře díla říct, že se jedná o jakousi metaforu; jelikož společnost spí, nemůže vidět, co se za jejími zády odehrává. Spánek jako takový vytvořil prostor a příležitost nejen pro osamostatnění dětí, ale i pro působení nejrůznějších kriminálních živlů. Spící rodiče by tedy mohli reprezentovat nevšímavé dospělé, a prakticky i celou společnost, která takové chování přehlíží, a tím pro něj vytváří vhodné podmínky.

Trilogie se rovněž zaměřuje na rozvíjení tématu spravedlnosti, případně nespravedlnosti. Rozdílné vnímání můžeme postřehnout jak na úrovni jednotlivce, tak i na úrovni kolektivu. Ve světě bez pravidel se každá ze čtyř hlavních postav setkala s nějakým příkladem nespravedlivého chování. Kupříkladu Samuela okradli o žíněнку v tělocvičně starší chlapci a on sám se nad jejich chováním zamyslel. „*Od doby, kdy rodiče usnuli, a zvláště v posledních dnech, se naučil nečekat od nikoho nic dobrého. Bylo jasné, že tihle kluci jsou nespravedliví a zlí – stejně jako všechno kolem.*“⁸⁴ Situace, v níž se děti nacházely, je velmi specifická; na světě zůstali vzhůru jen bezdětní lidé, a tak se nemohly děti spolehnout ani na běžné „kontrolní orgány“, na které by se obvykle obrátit mohly. Většina učitelů spala, bezdětným policistům se nedalo důvěřovat, a tak se děti musely o všechno postarat samy. Zmíněnou situaci tedy Samuel „vyřešil“ tím způsobem, že nechal žíněнку žíněnkou a šel brečet do kouta tělocvičny. Bezpráví postihla i ostatní sourozence, zároveň však všechny děti zažívaly jednu společnou křivdu – nebyly brány vážně dospělými. Právě tato skutečnost stála u zrodu dětského parlamentu, díky němuž se měla zvýšit šance

⁸³ VOPĚNKA, Martin. *Spící město*. Praha: Fragment, 2011. S. 180.

⁸⁴ Tamtéž, s. 194.

děti na důstojnější soužití s dospělými. Jak se však později ukázalo, ani toto ryze dětské uskupení se nevyhnulo korupci a kontroverzi. Hlavní ikona dětského parlamentu, mladá dívka Kamila, se měla podílet na vynášení tajných informací z dětské organizace. Její otčím byl zároveň členem gangu překupníků dětí, čímž byla Kamila politicky zdiskreditována a myšlenka dětské spravedlnosti vzala za své. Tento „negativní rozměr“ dětské spravedlnosti může sloužit jako jakási paralela k reálnému světu, v němž se myšlenka spravedlnosti kvůli korupci také částečně vytrácí.

Zajímavá je rovněž práce s motivem smrti. Jelikož se děti nacházely ve světě, kde mohly přijít k úhoně prakticky na každém kroku, smrt se nevyhýbala ani jim. I když nikdo z hlavní čtveřice dětí neumřel, v průběhu příběhu se dozvídáme, že zde několik vedlejších dětských postav zemřelo, respektive bylo zavražděno. Tuto skutečnost reflektuje i sám Kryštof, který smrti unikl jen těsně. „*Přese všechno, co v posledních měsících Kryštof zažil, neměl ještě ani jednou pocit, že takhle blízko kolem něj prošla smrt. Že se to opravdu děje – i klukům, jako je on. Že někdo normálně žije, a najednou už není.*“⁸⁵ Zjištění, že mohl skutečně přijít o život, ho velmi zasáhlo. Do té doby sice prožil mnoho krizových situací, a to i když byl se sourozenci sám, nikdy se ale necítil takto ohrožený.

V díle je představeno mnoho různých postav, z nichž každá reprezentuje určité vlastnosti a tvoří tak archetypy tohoto fikčního světa. Začneme-li u ústřední čtveřice dětí, Kryštof má silný smysl pro spravedlnost a nebojí se riskovat. Automaticky se ujímá vedoucí role v jejich rodině a kvůli pocitu důležitosti vstupuje i do dětského parlamentu. Dvojčata Ema s Kristýnou jsou často vykresleny jako hašteřivé a věčně soutěživé dívky. Zatímco Ema působí jako klidnější a rozvážnější, má ráda klid hospodářství a tamní přírody, Kristýna se orientuje spíše na zábavu, vzrušení a dobrodružství. Ze čtveřice zbývá nejmenší Samuel, který představuje typicky dětské vnímání světa, při němž není jedinec

⁸⁵ VOPĚNKA, Martin. *Spící tajemství*. Praha: Fragment, 2011. S. 218.

schopen prohlédnout složitosti světa kolem něj. I jeho postava se však vyvíjí a na základě špatných zkušeností s lidmi se postupně obrňuje, čímž se zbavuje dětské naivity.

V příběhu se také vyskytuje mnoho vedlejších postav. Kupříkladu rodiče dětí jsou vykresleny kladně a představují bezpečí domova. Jestliže v první části díla spí, ve zbylých dvou se aktivně podílejí na vyšetřování zločinů na dětech, což u dětí opět obnoví víru v konání dospělých. Větší prostor je ale v díle věnován záporným vedlejším postavám. V příběhu vystupuje kupříkladu Jarka, která je v opileckém amoku nechala v cizím městě, Zbyněk, jenž děti vylákal do opuštěné hvězdárny, aby je s kamarádem okradli, nebo doktor Šrám, jehož snem bylo ovládnout celý svět za pomoci spánkové manipulace. Tyto postavy nebyly zpočátku vykresleny negativně, ale nakonec se jako negativní ukázaly. Lze konstatovat, že do jisté míry představují různé nástrahy života, na které by si děti měly dávat pozor. Špatné chování představených postav je z velké části motivováno touhou po moci nebo majetku. Jelikož děti jejich původní motivy neprohlédly, dostalo se jim tvrdé zkušenosti, na níž do smrti nezapomenou. Jakýsi apel na nedůvěřivost vůči cizím lidem prostupuje celým dílem, čímž je dětským čtenářům předávána jasná zpráva, že i za dobrými skutky se mohou skrývat zlé úmysly.

Děj je představen prostřednictvím er-formy a vševědoucího vypravěče. Ten dokáže věrně vykreslit způsob, jakým děti uvažují nad problematickými situacemi, do nichž se dostávají. Na tom se podílí jak výběr jazykových prostředků a jednodušší, v případě Samuela zkratkovitá stavba vět, tak i dané obsahy promluv. Samotný příběh je vystavěn převážně na paralelním kompozičním postupu, jelikož se děti vždy nějakým způsobem rozdělí. V prvním díle sledujeme životní cesty uneseného Samuela a snahy zbylých sourozenců o jeho záchranu. Ve druhém díle je Samuel opět unesen, tentokrát však s Emou. Kryštof s Kristýnou se na druhé straně vydávají po stopě únosců dětí. Ve třetím

dílu se děti také rozdělí, a to když se snaží zjistit více o záhadných silách obklopující pokoj s číslem 12.

Dílo nepředstavuje z jazykového hlediska žádnou větší odchylku od běžného proudu dětské literatury. Text je převážně psaný spisovnou češtinou a jsou zde patrné snahy o využívání jazykových prostředků pro určitou věkovou kategorii. Oproti jiným knihám však může nabídnout výrazy z netradičních tematických okruhů, jako je kupříkladu politologie. Vzhledem k představeným snahám o zformování dětského společenství a rozvíjení tématu spravedlnosti pronikají do jazykové roviny textu výrazy, jako je kupříkladu *presumpce nevinny*⁸⁶. Důležité je také říct, že ne všechny výrazy jsou dětem vysvětleny. Zatímco o presumpci nevinny mluví otec dětí, který jim chce tento koncept přiblížit, jindy zůstane cizí výraz bez vysvětlení. Příkladem může být scéna, kdy se děti setkají s nepříjemnou nemocniční sestrou, která je nazve *protekčnickými*⁸⁷. S tímto výrazem nejsou děti seznámeny, a tak sestře přesně nerozumí, co tím myslí. Toto neporozumění je v textu i explicitně vyjádřeno: „*Sourozenci sice nevěděli, co přesně znamená ‚protekční‘, ale tušili však, že to nebude nic hezkého.*“⁸⁸

V rámci analýzy jsme se zaměřili i na způsob, jakým je realizováno vyšetřování. Samotná detektivní zápletka začíná v moment, kdy děti zjistí, že Samuel nebyl převezen do místní školy. Samy se tedy vydávají na záchrannou misi, při níž navštíví různá místa, na kterých by jejich bratr mohl být. Hlavním detektivním postupem je vyslychání místních obyvatel. Tuto taktiku aplikují až do konce vyšetřování, jelikož nemají žádné lepší zdroje, za pomoci nichž by se dostaly k informacím. Přestože se ve svých pátráních orientují dle nejlepšího možného úsudku, do jejich vyšetřování pronikají i vlivy přejaté „zvenčí“. Na mysli máme hlavně příklady chování detektivů z televizních pořadů, kterými se děti nechaly inspirovat. Příkladem můžeme uvést epizodu ze silniční kontroly, při níž si Ema

⁸⁶ VOPĚNKA, Martin. *Spící spravedlnost*. Praha: Fragment, 2011. S. 70.

⁸⁷ VOPĚNKA, Martin. *Spící tajemství*. Praha: Fragment, 2011. S. 80.

⁸⁸ Tamtéž.

po vzoru televizního detektiva všimla zvláštní reakce policisty na položenou otázku. „*Samuel je náš bratr, který se ztratil. Unesli ho a odvezli autobusem někam sem. My ho tady hledáme. Nevíte o tom něco?*“ *Policistovy rysy, až dosud jen naučeně přísné, se teď nepřátelsky stáhly. „Unesené děti? Tady? Jak vás to napadlo?“ Ema, která to celé mlčky pozorovala, si pomyslela, že tenhle policajt o tom určitě něco ví. Pamatovala si totiž, jak se v jedné detektivce, kterou směla s rodiči sledovat vždy ve čtvrtek večer, policista také takhle zatvářil a detektiv si toho všiml a potom se ukázalo, že ten policajt schoval kapesník, který našel na místě činu, protože si myslel, že patří jeho sestře... Bylo to jasné.*“⁸⁹ V jiné části příběhu se děti také po vzoru televizních vyšetřovatelů ubytovaly v blízkosti místa činu, samozřejmě pod falešnou identitou⁹⁰.

Kromě inspirace televizními detektivkami do jejich vyšetřování vstupuje i motiv hry. Své pátrání veřejně prezentují jako celostátní detektivní hru, aby na ně nepadlo podezření. „*Všichni museli uznat, že je to chytré. Na první pohled to sice vypadá, že skoro prozrazují to, proč tady doopravdy jsou. Ale v tom je právě ten vtíp: až začnou pátrat po únoscích, nebude to podezřelé. Hrají přece detektivní hru.*“⁹¹ Tato „zastírací“ taktika se dětským detektivům vyplácí, jelikož mají úplnou volnost ve svém vyšetřování a zároveň si jejich zvláštního počínání dlouhou dobu nikdo nevšimne. Pojetí vyšetřování jako jakési hry je i jedním z rysů dětské detektivky, jak jsme již stanovili v teoretické části práce (viz 2.1). Hra jako taková je s dětstvím přirozeně spjata a plní různé funkce – slouží kupříkladu k rozvoji fantazie, symbolického myšlení nebo pozornosti. Děti se také prostřednictvím hry učí a celkově poznávají svět kolem sebe. Vztáhneme-li tuto charakteristiku k procesu vyšetřování, lze konstatovat, že stylizace vyšetřování do podoby hry je pro děti velmi výhodným tahem. Děti se mohou

⁸⁹ VOPĚNKA, Martin. *Spící město*. Praha: Fragment, 2011. S. 223.

⁹⁰ VOPĚNKA, Martin. *Spící spravedlnost*. Praha: Fragment, 2011. S. 126.

⁹¹ Tamtéž, s. 127.

věnovat investigaci případu, zároveň u toho poznávat svět či sebe samotné. To vše se děje „pod rouškou“ hry, při které je nikdo nebude z ničeho podezřívát.

Dílo představuje kromě jiného jakési zamyšlení nad společností, v níž se ti nejzranitelnější musí potýkat s tvrdými nástrahami života, ze kterých jim nepomůže nikdo jiný než oni samotní. Otázka přežití a fyzického nebezpečí zde jde ruku v ruce s nejistotami v oblasti samotné existence jedince, pro něhož se ze dne na den změnil celý svět. Kvůli této „vnější“ změně se však museli změnit i hlavní hrdinové, a vlastně i všechny ostatní děti na světě. V díle je kromě proměny v oblasti chování tematizována i proměna chování dospělých – zde je to ale spíše proměna k horšímu. I normální lidé se v atmosféře světa žijícího v chaosu mění na zloděje a násilníky, což dává popsanému světu punc společnosti nad propastí.

3.2 Daniela Krolupperová

3.2.1 Zločin na Starém Městě pražském

Daniela Krolupperová, překladatelka a spisovatelka, je jednou z autorek současné literatury pro děti a mládež. Ve své tvorbě se zaměřuje na různé žánry i věkové kategorie čtenářů, což jí dává možnost působit na široké publikum. Díky tomu se také poměrně pravidelně objevuje mezi nejlepšími autory knih ve čtenářské anketě *SUK – Čteme všichni*. Mezi lety 2009 a 2013 se jí podařilo dvakrát získat Cenu ministra školství, mládeže a tělovýchovy a dvakrát se umístila i na prvním místě Ceny knihovníků klubu dětských knihoven SKIP⁹². Oceňována byla i v soutěži *Zlatá stuha* – v roce 2012 získala svoji první cenu za knihu *Historie Evropy – Obrazové putování* (2011) v kategorii Literatura faktu pro děti a mládež⁹³, v roce 2015 obdržela ocenění v kategorii Beletrie pro mládež za

⁹² Cena „Suk – čteme všichni“: Předchozí ročníky. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/knihovna/sukova-knihovna/suk-cteme-vsichni/predchozi-rocniky>.

⁹³ *Historie Evropy – Obrazové putování*. *Zlatá stuha* [online]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/historie-evropy-obrazove-putovani>.

historickou detektivku *Zločin na Starém Městě pražském* (2014)⁹⁴. Její poslední knihou, s níž v roce 2019 zvítězila v kategorii Beletrie pro děti, je historická detektivka *Past na korunu* (2018)⁹⁵. V roce 2013 Krolupperová rovněž vydala *Policejního křečka*, zábavnou knihu pro nejmenší, která byla o rok později na *Zlatou stuhu* nominována⁹⁶.

Zločin na Starém Městě pražském popisuje příběh malého Kuby, chlapce obdařeného citem a zápallem pro kreslení. Kuba se jednou vydá do okrajové uličky židovské čtvrti, aby si lépe prohlédl koně. Shodou okolností se však ocitne na místě činu. Přestože Kuba zprvu nic neviděl, slyšel tupý zvuk dopadu těla na dlažbu. Než si stačil cokoliv uvědomit, někdo z přítomných svědků ho srazil a on se hlavou uhodil o zem. Tento úraz je pro vývoj děje velmi důležitý, jelikož u Kubu zapříčiní částečnou ztrátu paměti. Případu mrtvé dívky se chopí komisař Zastávka. V dalších částech knihy čtenář kromě vyšetřování sleduje i Jakubovy snahy o vybavení si tohoto hrůzného zážitku, díky němuž nemůže v klidu spát. Záměrně zde mluvíme o Jakubovi, a ne o Kubovi, protože se děj posouvá do doby jeho dospělosti. Jakub Schikaneder zůstal i nadále věrný malování, a tak si postupně razil svoji vlastní cestu. Podstatnou část jeho skicování však tvořily střípky vzpomínek z onoho incidentu – kromě mrtvé krásky kreslil také postavy svědků v prostředí pavlačového domu. Svůj velký obraz, který ho proslavil na mezinárodní úrovni, nazval *Vražda v domě*. V závěru knihy je to právě tento obraz a Jakubův smysl pro detail, bez nichž by příběh mrtvé dívky zůstal zahalen tajemstvím navždy.

Knihy Daniely Krolupperové je inspirována postavou Jakuba Schikanedera, českého malíře z poloviny 19. století. Schikaneder je znám pro své sociální citění

⁹⁴ *Zločin na Starém Městě pražském*. Zlatá stuha [online]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/zlocin-na-starem-meste-prazskem>.

⁹⁵ *Past na korunu*. Zlatá stuha [online]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/past-na-korunu>.

⁹⁶ *Policejní křeček*. Zlatá stuha [online]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/policejni-krecek>.

a vyobrazování žen v určitých tragických situacích⁹⁷. Právě toto téma ve své knize rozvedla i Krolupperová. Tematika sociálního cítění a společenské diverzity židovské čtvrti, kde kromě Židů žila i městská chudina, je v díle vyobrazena velice věrně. Může za to hned několik prostředků, s nimiž autorka v průběhu vyprávění pracovala. Jedním z hlavních nositelů těchto témat je postava komisaře Zastávky, jehož prostřednictvím je nahlíženo do poměrů dobové Prahy. Postavu komisaře Zastávky můžeme sledovat v epizodickém koloběhu výslechů všech svědků z domu mrtvé dívky. Nejbližší postavou oběti byl prostý uhlíř Katz, jenž byl jejím strýcem. Z rozhovorů komisaře s uhlířem se dozvídáme více o nátuře obyčejných lidí ze spodní vrstvy společnosti. Uhlíř je pracovitý a poctivý člověk, jenž má velký respekt k zákonu. Rysem, který je společný pro uhlíře i ostatní vyslýchané, je absolutní víra v Písmo svaté. Když se Zastávka vyslýchaných zeptal, jestli se náhodou Anežka nemohla zabít sama, reakce byly vždy podobné. Pro ilustraci můžeme ukázat část dialogu mezi vyslychajícím a vyslychaným. „*A možnost, že by si Anežka sama ublížila... vylučujete? ‘Ted’ uhlíř vyskočil ze židle a pokřížoval se: ‘Co to povídaj, milostivej pane?! To je přece smrtelnej hřích! To by Anežka nikdy neudělala! Nikdy! Na to dám krk!’*“⁹⁸ Do života sociálně vyloučené třídy společnosti nám Zastávka pomohl proniknout i díky prostředí, v němž se vyskytoval. Kromě úzkých pražských uliček se komisař dostal kupříkladu do kostela nebo do hospody, kde atmosféru staré Prahy dotvářelo několik místních štamgastů. Mluvíme-li o vykresleném prostředí, měli bychom také říct, že se nacházíme v době industrializace a průmyslové revoluce. S tím souvisí hlavně zakládání nových továren a vylidňování venkova. Komisař Zastávka nemluví v rámci vyšetřování s továrníky, ale právě s představiteli tradičních českých řemesel, jako je kupříkladu švec nebo řezník. Tento rys můžeme interpretovat jako pokus o zdůraznění tradičních českých hodnot, na které bychom ani v době moderních technologií neměli zapomínat. Kromě postavy komisaře můžeme do

⁹⁷ Uvedla Veronika Hulíková v pořadu *Jakub Schikaneder: Vražda v domě*. 2011. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1237095-jakub-schikaneder-vrazda-v-dome>. [6.30-7.00]

⁹⁸ KROLUPEROVÁ, Daniela. *Zločin na Starém Městě pražském*. V Praze: Albatros, 2014. S 32.

tematiky dobové společnosti a vztahů v ní proniknout zásluhou hlavní postavy Jakuba. Již na samotném začátku knihy je čtenáři nastíněna sociální situace Jakobovy rodiny. Jakub je členem čtyřčlenné rodiny, která žije sice skromným, ale za to spokojeným životem. Matka neváhá nakupovat drahý papír pro Jakubův koníček, což si on sám uvědomuje a vždy se snaží vyplnit každý kousek papíru nějakou malůvkou. Změnu v jejich poklidném životě představuje úmrtí otce, které zasáhne rodinu, když je Jakobovi sedmnáct let. Smrt otce, hlavního živitele rodiny, pro ně představuje změnu sociální úrovně i začátek existenčních problémů, k nimž se přidává i bídný fyzický stav matky. V této neutěšené životní fázi musí společně opustit původní světlý byt a přestěhují se do malého vlhkého bytu na okraji čtvrti, což působí až kontrastivně. Přestože se oba synové snažili, Jakub jako malíř a Karel jako herec, nemohli rodinu finančně zabezpečit, a tak všichni žili z chudinského příspěvku přiděleného městem. I od tohoto dna se však dokázal Jakub odrazit a odjel studovat malířství do Německa a do Francie. Ve své kariéře klopytal od zakázky k zakázce, ale nikdy nepřestal věřit ve své malířské schopnosti.

Opakujícím se motivem této knihy je proměna. Ta je zpracována několika různými způsoby. Vezmeme-li v potaz historické okolnosti doby, do níž je děj knihy zasazen, můžeme říct, že se jednalo o dobu plnou změn. V průběhu čtení se můžeme setkat s otázkami užívání českého jazyka jako úředního jazyka nebo s epizodami o volebním právu žen a vzdělávání žen prostřednictvím spolku pro ženské studium Minerva. Tyto „revoluční myšlenky“ jsou v kontrastu se zpátečnickým smýšlením některých postav, jakou je třeba redaktor Kachna, fantasta a budoucí poslanec, který se o emancipovaných ženách vyjadřuje jako o špatných hospodyňkách. Kromě proměny realizované tematizací progresivních idejí tehdejších myslitelů může čtenář vnímat i proměny na úrovni postav. Jako příklad pro toto tvrzení může sloužit Matyáš, ale i Jakub nebo Sofinka. Matyáš se z malé jihočeské vesnice dostal na Univerzitu Karlovu, a to hlavně díky štedrosti

hraběte Krakovského. Přestože pocházel z prosté rodiny mlynáře, opustil rodný statek a vydal se studovat medicínu do Prahy. Možná ještě větším přerodem prošla postava malé Sofinky Khásové, budoucí hraběnky von Hohenzollern-Plattenberg. Sofinka se z malé holčičky vyrůstající pouze s dědečkem vypracovala nejdříve na služebnou, pak hospodyni, a nakonec i komornou, do níž se posléze zamiloval hrabě von Hohenzollern-Plattenberg. Navzdory svému neurozenému původu se díky své paměti, šikovnosti a zálibě ve čtení dostala do těch nejvyšších kruhů společnosti. Byla zde však ještě jedna věc, bez níž by Sofinka svoji proměnu nezvládla. Jednalo se o Matyášův řetízek, který vytratil při útěku od Anežky čili z místa činu. Sofinka řetízek našla a nikomu se o jeho nálezu nesvěřila. Po dědově smrti se ho rozhodla prodat, za utržené peníze nakoupila slušné oblečení a nastoupila do své první služby. V tomto kontextu můžeme mluvit o motivu řetízku, který reprezentuje třídní proměnu Sofinky, ale i fyzickou proměnu všech zúčastněných postav při velkém rozuzlení. V této části je řetízek vrácen Matyášovi a on se následně doznává ke své úloze ve smrti mladé Anežky. Více než dvacet pět let uběhlo od toho dne, na nějž Matyáš nikdy nezapomněl. Z jeho závěrečného přiznání také víme, že to byl právě on, kdo přinesl do dvora motýla, protože chtěl Anežce udělat radost. Motýl má v ději i v motivické výstavbě podstatnou úlohu. Právě na motýla, kterého Matyáš přinesl, se totiž soustředil malý Kuba, když kousek od něj dopadlo tělo mrtvé dívky. *„Zato na zdi vedle brány seděla velká babočka admirál. Bylo to zvláštní, protože už byl podzim a motýli po městě nelétali. Než si Kubík mohl pestře zbarveného motýla lépe prohlédnout, něco prudce dopadlo kousek od něj na kamenné kočičí hlavy. Ozval se tupý úder. Byl to jen mžik.“*⁹⁹ Motýl se nacházel v místě, v němž Kuba očekával velkého koně, kterého si chtěl pro účely kresby lépe prohlédnout. Nenašel tedy, co hledal, a namísto toho se díky motýlovi zdržel na místě a stal se netušeným svědkem celého incidentu. Jen několik vteřin před ním se stejný motýl stal

⁹⁹ KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Zločin na Starém Městě pražském*. V Praze: Albatros, 2014. S. 8.

důvodem, proč Anežka spadla z pavlače. Samotný motýl, který bývá spojován s pomíjivostí či nestálostí života, v knize nabývá povahy symbolu, a přímo se tak podílí na rozvíjení motivu *smrti*.

Postavy ve *Zločinu na Starém Městě pražském* jsou vykresleny jednoduchým, ale přesvědčivým způsobem. Může za to hlavně vysvětlení jejich historie, životních pohnutek a cílů, které v životě mají. V tomto světle můžeme mluvit o komplexnosti představených postav, které je docíleno hlavně tím, že je v textu zachycen poměrně dlouhý úsek jejich života. To dává autorovi možnost vykreslit postavy detailnějším způsobem nebo na nich kupříkladu ukázat, jak se může charakter člověka proměnit. V oblasti dětské detektivky je tento „dlouhodobý“ přístup k vykreslení charakterů postav relativně unikátním rysem. V této práci jsme již mluvili tom, že se dětské detektivky obvykle zaměřují na příběh vyprávěný v kratším časovém horizontu (viz 2.1). Krolupperová však ve své knize představuje postavy, které stárnou a mění se. Tím pádem je čtenáři předkládán ucelenější pohled do jejich nitra.

Z pohledu analýzy musíme také zdůraznit, že postavy zde fungují jako nositelé určitých funkcí. Už jsme mluvili o funkci komisaře Zastávky i Jakuba, díky kterým jsme mohli blíže nahlédnout do života běžných lidí. Tuto funkci můžeme označit za *informativní* nebo *naučnou*. Stejná funkce je naplněna i prostřednictvím jiných postav. Vezmeme-li si kupříkladu redaktora Kachnu, jehož validita a novinářská úroveň se rovná úrovni současných bulvárních plátek, vidíme zde jakousi zprávu o tom, že již v druhé polovině 19. století nebyly „novinářské kachny“ ničím neobvyklým. Prostřednictvím Kachny se čtenáři dostává vzhled do práce senzacechtivých novinářů, kteří nemají problém s ohýbáním pravdy. Mohli bychom také říct, že zde redaktor Kachna zastupuje jeden pól mediální sféry; tím, že se Kachna zaměřuje jen na ty nejkontroverznější detaily, ukazuje, jakým způsobem může tisk manipulovat s mediálním obrazem zločinu. Kachna navíc explicitně říká, že noviny s titulky o násilné smrti nebo nešťastné lásce se

prodávají jednoduše lépe¹⁰⁰. Postava díky tomu působí nadčasově a ve výsledku i věrně. *Poznávací* funkci plní v příběhu postava Matyáše. Matyáš, který přinesl Anežce motýla, nepřímo zavinil smrt své milé. Komisař tyto okolnosti smrti nazývá nešťastnou náhodou, při níž je cizí zavinění vyloučeno. Čtenáři se tak dostává právního osvětlení celého problému a může blíže nahlédnout do logiky a problematiky právního systému.

Zajímavou stránku knihy představuje její kompozice, kterou můžeme popsat jako *paralelní*. Vyprávění je realizováno prostřednictvím dvou hlavních linií, které jsou doplňovány o příběhy dalších postav. Jedna z hlavních příběhových linek sleduje život Jakuba Schikanedera a druhá vyšetřování komisaře Zastávky. Vyprávění obou hlavních postav se postupně doplňují a čtenáři dávají dohromady ucelenou představu o tom, co se doopravdy událo. Samotné přechody mezi liniemi narace jsou zprostředkovány grafickým znázorněním nebo začátkem nové kapitoly. Vyprávění je čtenáři prezentováno *er-formou* a vypravěče bychom vzhledem k narativní rovině mohli označit za *extradiegetického*, *vševědoucího*. Vypravěč dějem postupuje převážně *chronologicky*, pouze v závěrečných pasážích dochází k *retrospektivní* naraci. Ve vyprávění je také důležitý *dialog*, jehož prostřednictvím se dozvídáme bližší detaily od svědků celého incidentu. Z hlediska kompozice díla můžeme také zmínit *prvek náhody*, který je v „dospělé detektivce“ považován za nežádoucí. Jako náhodné je prezentováno setkání již starého Matyáše s komisařem Zastávkou, což je epizoda přímo vedoucí k finálnímu rozuzlení děje.

Pozornost jsme věnovali i jazyku díla. Odhlédneme-li od obsahu vyprávění, potmělou atmosféru staré Prahy dotváří právě pečlivě vybrané jazykové prostředky. Můžeme se v textu dočíst, že se venku *smrákalo* nebo že v ulici *bylo zatuchlo*. Popis realizovaný tímto způsobem se jeví jako *multisenzorický*, jelikož působí na několik smyslů zároveň – kromě zraku (*temno*), text působí i na čich

¹⁰⁰ KROLUPEROVÁ, Daniela. *Zločin na Starém Městě pražském*. V Praze: Albatros, 2014. S. 39.

(*zatuchlo*) nebo i sluch (*zavržalo*). Využití více smyslů najednou posiluje celkovou recepci textu, podporuje vcítění čtenáře do textu a pomáhá k navození požadované atmosféry. Za zmínku také stojí jazykové prostředky typické pro dané prostředí a dobu. Čtenáři se díky tomu dostane bližších informací o spravování *střevíců na verpánku* nebo o chování lidí ve staropražské *knajpě*.

V následujícím odstavci budeme charakterizovat způsob, jakým bylo samotné vyšetřování zprostředkováno. Na rozdíl od jiných „dětských detektivek“ zde nemáme dětské detektivy v roli vyšetřovatelů, nýbrž sledujeme hned několik postav, které nám zápletku postupně rozvíjejí. Vyšetřování probíhá primárně díky postavě komisaře Zastávky v návaznosti na výslechy, které vede, ale svoji úlohu mají i Jakobovy matné vzpomínky. Čtenář tedy vyšetřuje zločin hned „na dvou frontách“, což je v kontextu detektivní prózy pro děti a mládež poměrně nezvyklé. Tento způsob realizace vyšetřování autorce dovolila paralelní kompozice textu, jejíž potenciál byl využitý na maximum. Jednotlivé přechody mezi narativními rovinami textu působí neinvazivně a indicie, na jejichž základě lze vyšetřovat případ společně s postavami, se za sebou přirozeně řetězí. Vyšetřování jako takové patří z větší části komisaři Zastávkoví. Jeho vyšetřovací postup je založen na důkladném výslechu všech svědků incidentu, ale i lidí, kteří oběť alespoň trochu znali, ale na místě činu nebyli. Při výsleších se ale nedozvídá bližší informace pouze o mrtvé dívce, nýbrž se mu dostává pohledu do života a problémů místních lidí. Na základě získaných informací poté dedukuje, co se mohlo onoho dne stát. Jelikož žádná ze stop nenaznačuje, že by za smrtí mladé dívky měl někdo stát, případ uzavírá a znovu se jím začne zabývat až po dvaceti pěti letech. I když je komisař Zastávka v průběhu vyšetřování skeptický vůči myšlence, že by se jednalo o vraždu, musí brát v úvahu i tuto možnost. Motiv vraždy nemá v detektivní literatuře pro děti a mládež dlouhou tradici. Přestože se autoři knih pro děti a mládež motivu vraždy dlouhou dobu vyhýbali, postupem času se z této tendence upustilo. Za jeden z prvních dětských příběhů využívající

motiv vraždy můžeme považovat *Svěřte případ Kallovi* (1951) Astrid Lindgrenové, kde se Eva-Lotta nachází v pozici hlavního svědka vraždy. Postavy Evy-Lotty a Jakuba spojuje silný průchod posttraumatickou stresovou poruchou s následným zdůrazněním psychické rekonvalescence. To bychom mohli interpretovat jako autorský pokus o komplexní vykreslení lidské psychiky zasažené přímým „setkáním“ se smrtí.

Jakousi přidanou hodnotou díla jsou odkazy na známé velikány české historie. V textu se prostřednictvím vtipné scénky přímo setkáme s Janem Nerudou, zmínka je však i o Karolíně Světlé, Elišce Krásnohorské, Antalovi Staškovi nebo Vítězslavu Hálkovi. V textu se vyskytují i aluze – výraz *hrdobec* známý z Nerudových *Písní kosmických*, dále zpopularizovaný filmem *Marečku, podejte mi pero!* (1976), nebo i postava mladého vyšetřovatele Vacátka, později známého pod jménem rada Vacátka z povídek Jiřího Marka.

3.2.2 Past na korunu

Dalším analyzovaným dílem Daniely Krolupperové je *Past na korunu* z roku 2018. Tato historická detektivka vypráví příběh trojice dětských hrdinů, která se dává na stopu zločinu tak závažnému, že by mohl ohrozit budoucnost nově vznikající země.

Na samotném začátku se setkáváme s Jáchymem a Filipem, dvěma chlapci z Podskalí. V rámci roznášky opraveného šatstva jsou svědky neobvyklého setkání; místní ochmelka Bezděk se schází s nějakým cizím a na první pohled bohatým pánem. Jelikož se jim to nepozdává, rozhodnou se pro spontánní sledovací akci, při které se dozví, že by měl Bezděk pro druhého muže někoho najít. Tím začíná jejich vyšetřování. V průběhu knihy se také seznámí s dcerou přednosta Márinkou, která doplní jejich detektivní skupinu. Společně se podílejí na odhalení skrýše uprchlého vězně a v závěru dokonce překazí loupež tiskových válečků, jejichž prostřednictvím by zločinci znehodnotili nově zaváděnou měnu.

Ústředním tématem *Pasti na korunu* je změna, a to hned v několika kontextech. Pro začátek bychom měli zmínit zasazení detektivní zápletky do doby nově vznikající Československé republiky. Příběh se odehrává krátce po první světové válce a hned v úvodu knihy jsou představeny Masarykovy snahy o vyjednání samostatnosti pro Československou republiku. Se vznikem nové země souvisí i provedení měnové reformy, kterou se pokusí překazit prorakouští aktivisté. Kromě těchto na pozadí odehrávajících se sociálně-kulturních změn se prostřednictvím promluv postav setkáváme i se změnami v běžném životě lidí. „*Kluci elegantně prosvištěli pod mostem císaře Františka I., který měl co nevidět změnit jméno a stát se mostem Legií. Tatínka to těšilo. Ponese jméno po našich lidech, na které můžeme být právem hrdí, říkal spokojeně.*“¹⁰¹ V této ukázce dochází k odkazu na jednu z prvních právních norem, která souvisí se založením nového státu. Po vzniku Československa totiž byly šlechtické tituly či řády patřící do doby monarchie zrušeny, a tak docházelo i ke změnám názvů staveb a institucí. Chlapci si často všímají změn v jejich okolí – Jáchym se ve škole zamýšlí nad tím, kdo bude viset vedle tabule, když už tam není portrét císaře Karla. Tyto občasné „postřehy“ neustále se měnícího světa posilují pocit progresivní doby, v níž dochází k mnoha změnám. Na rozvíjení tématu změny se podílí i množství referencí na první světovou válku, s jejímiž dopady se protagonisté knihy setkávali dennodenně. V průběhu díla se dozvídáme, že rodiny mívaly mnohdy problémy se sháněním optimálního množství jídla pro všechny své členy. Dalším velkým problémem byl nedostatek mužských sil v různých odvětvích průmyslu. Z války se nevrátilo mnoho pracovitých mužů a ti, kterým se to povedlo, často vyvázli s nějakým zraněním omezujícím jejich život. I kvůli tomu Filip s Jáchymem vypomáhají v Branických ledárnách, přestože jim je pouhých třináct let. V díle dochází i ke zdůrazňování dětské odpovědnosti vůči rodině, děti se často mj. zapojují do chodu rodinných podniků. Kupříkladu Jáchym musel

¹⁰¹ KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 48.

v rodinném pekařství často zastupovat neschopného pomocníka Bezděka, což pro něj znamenalo vstávání v časných ranních hodinách, kdy je venku ještě větší zima než během dne. „*Nechtělo se mu ven z vyhráté postele. A už vůbec ne táhnout dvoukolák do káznice. V tom mrazu! Ve tmě!*“¹⁰² Přestože se Jáchymovi zprvu nechtělo, tatínka jako vždy poslechl a chleba do káznice zavezl. V tomto případě byl Jáchym motivován i možností zjistit něco více o detailech připravovaného zločinu. V návaznosti na tematizaci dopadů války bychom měli uvést i změnu na úrovni postav, a to v případě Vojty, Jáchymova dlouho ztraceného bratra. Ten byl více než čtyři roky pryč z domova, a když se konečně z fronty vrátil, tak ho rodina nemohla poznat. Odhlédneme-li od jeho válkou zdevastované tělesné schránky, můžeme říct, že změnou k horšímu prošla i jeho psychika. Když se Vojta po dlouhé době vrátil domů, mladším sourozencům připadal jako cizí a nepoznávali ho ani zbylí členové rodiny. Věčně pozitivní Vojta, který si často hrával s mladšími sestrami, se teď jevil jako uzavřený a smutný. Můžeme konstatovat, že pravděpodobně procházel posttraumatickou stresovou poruchou způsobenou dlouhým pobytem na frontě. Ke konci příběhu je však zdůrazněno, že Vojta znovu nabírá na síle a že se zase stává takovým, jakým býval před válkou.

Téma změny či pokroku je zesíleno symbolem petrolejových lamp, o nichž se píše v jedné z úvodních kapitol. „*Blížila se pátá hodina. Do ulic vyšli lampáři. Dlouhými tyčemi pomalu rozsvěceli petrolejové lampy. Z příšeří se ve sporém světle postupně vylupovala zákoutí a nároží. Po stěnách omšelých budov se rozběhly temné stíny holých větví prokřehlých stromů. Rozlézaly se a natahovaly pořád dál a výš. Z dálky se zdálo, že se mezi domy usadily obrovské světlušky. Ale ne všude. Petrolej byl stále na příděl, svítilo se jen v rušných místech.*“¹⁰³ Petrolejové lampy symbolizující přechod mezi 19. a 20. stoletím, tedy obdobími před a po rozsáhlé elektrifikaci, známe například i z Havlíčkova psychologického románu *Petrolejové lampy* (původně 1935, přepracováno 1944). V tomto případě

¹⁰² KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 20.

¹⁰³ Tamtéž, s. 8.

je pro účely nastínění těžkých životních podmínek doplněno, že lidé měli této náplně do lamp svítidla nedostatek. To bychom mohli interpretovat jako „oslabení“ technologického a kulturního pokroku, jenž sice probíhá, ale zároveň je omezován válkou. Tematizace pokroku na pozadí doznívající války probíhá i v rámci promluvy mezi Jáchymem a Filipem, kteří se spolu baví o churavé dívce Máří. Filip zde říká, že vědci po válce určitě objeví plno nových léků¹⁰⁴, čímž vyjadřuje víru v technologický pokrok, jehož rychlost se v průběhu válečných konfliktů vždy zvyšuje.

V další části analýzy se zaměříme na postavy. Nejprve si představíme ústřední chlapeckou dvojici, kterou tvoří Jáchym Vosmík s Filipem Jankovcem. Jáchym je slušně vychovaný a pracovitý mladý chlapec, bez něhož by se otcova pekárna neobešla. Pokud nejsou jeho služby potřeba v pekárně, rád si přivydělá v místním závodě na zpracování ledu, kde se sice jedná o tvrdou práci v chladu, ale další příjem jeho rodina upotřebí. Jeho nejlepším kamarádem je Filip, syn krejčího a švadleny, jehož otec se z války už nevrátil. Filip má tři mladší sestry a jeho matka pracuje do úmoru, aby je všechny zajistila. Protože je Filip jediným mužem v rodině, musí předčasně dospět a začít se o rodinu starat. Stejně jako Jáchym vypomáhá v ledárně a také za matku roznáší upravené šaty. Kdybychom měli charakter obou chlapců porovnat, došli bychom k závěru, že Filip působí více vyspěle a rozvážně. Důkazem pro toto tvrzení může být epizoda ze sledovací akce na nádraží. Když se chlapcům podaří vniknout do prostorů nádraží, v nichž bez zakoupené jízdenky nemají co pohledávat, Jáchym uvidí záhadného muže z krčmy. „*To je on, ten chlap z restaurace!*“ vydechl Jáchym jako první. *„Letím ho sledovat.“* *Všechno se událo ráz na ráz. Filip nestihl odpovědět a Jáchym ani neměl čas se starat, jestli ho někdo zahlédne.*“¹⁰⁵ V tomto případě se Jáchym impulzivně rozhodne pro rychlou akci, zatímco Filip dále vyčkává a obhlíží celou situaci. Filipův klid je znatelný i při odchodu z nádraží. Jáchyma při jednom z jeho

¹⁰⁴ KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 64.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 38.

přesunů chytne místní hlídač a z nádraží ho nepěkně vyvede. Jakoby v kontrastu poté vidíme Filipa, který z nádraží vychází v úplném poklidu. „*Po skupince cestujících vykrácel z nádraží Filip. V klidu a v úplné pohodě. V nastalém zmatku si ho totiž nikdo nevšiml.*“¹⁰⁶ Do jejich vyšetřovací skupinky se později připojí i Mária či Máří, dcera přednosty stanice Vyšehrad. Máří tráví celé dny zavřená doma, jelikož trpí souchotinami, na které už umřela její matka. Nemoc ji vyčerpává a brání jí v prožívání normálního dětství, jaké znají všechny děti jejího věku. Jelikož doma bývá většinu dne sama, často se dívá z oken a pozoruje okolí nádražního bytu. Možná i díky tomu je zvyklá všimnout si detailů, které si spojuje do větších hypotéz. Tyto logické úvahy poté bývají nezbytným článkem celého vyšetřování.

Prostřednictvím dětských protagonistů můžeme nahlížet na různá témata z doby první republiky. V předchozí části této kapitoly jsme se zaměřili na téma změny, a to hlavně v kontextu dobových změn v uspořádání státu. Tyto události jsou vnímány typicky „zjednodušenou“ dětskou perspektivou, která bývá do jisté míry ovlivněna názory rodičů. Příkladem mohou být Jáchymovy úvahy o současné situaci ve společnosti. „*Už nežili v císařství, ale v republice. Neměli císaře, měli prezidenta. Vlastního československého prezidenta, sami si ho zvolili. Toho nejlepšího z nás, říkal tatínek. Jáchym o tom nepochyboval.*“¹⁰⁷ Kontrastem k tomuto uvědomělému, leč převzatému smýšlení může být část následující, v níž Jáchym explicitně říká, že kolem sebe vlastně žádné změny nevidí. Vnímá pouze odstranění portréту císaře Karla ze zdi jeho třídy¹⁰⁸. Jiné téma rozvíjí postava Mária – díky ní se lze zaměřit na tematizaci smrti v dětském životě. Mária zemřela na souchotiny matka a ona sama je již plně smířena s tím, že se z nemoci také neuzdraví. Zároveň si je vědoma toho, že neprožívá plnohodnotný život, a i proto je ráda, že ji kluci do vyšetřování přibrali. Jejím „posledním přáním“ je

¹⁰⁶ KROLUPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 40.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 28.

chycení zločinců, čehož se dočká, a dokonce je za to odměněna ozdravnými pobyty na jihu Itálie. V neposlední řadě se dětské postavy zamýšlejí i nad tématy příslušejícími jejich věku. Mluví zde kupříkladu o tom, jak Filip s Jáchymem vnímají opačné pohlaví. Oba chlapci mají mladší sestry, které je neustále zlobí a otravují. Vztah obou chlapců k dívkám poměrně přesně vystihuje tato pasáž: „*Filip zachmuřeně přikývl. S mladšími sestrami měl vlastní bohaté zkušenosti. Z fleku by alespoň jednu sestru vyměnil za bráchu. Anebo možná i za psa.*“¹⁰⁹ Jistou averzi vůči dívkám vyjadřují chlapci také v části, kdy se rozmýšlí, zda Mária vyradí dosavadní výsledky jejich vyšetřování. V této části Jáchym říká, že „*holky neudrží tajemství*“, ale Filip, který v díle vystupuje jako ten rozváznější a uvědomělejší z dvojice, mu oponuje a nesouhlasí s Jáchymovou svéráznou generalizací¹¹⁰. Jejich debaty na toto téma dosáhnou finálního stádia po návštěvě botanické zahrady, kam je vzala Mária. Nejenže v obřím skleníku viděli různé druhy exotických rostlin, ale Mária jim návštěvu doplnila i o zajímavý výklad. „*Kluci byli nadšení. Nikdy v životě neviděli nic tak pozoruhodného. Okamžitě přehodnotili svůj vztah k děvčatům. O sto procent.*“¹¹¹ Od tohoto momentu chlapci začínají Mária považovat za rovnocenného člena party a nezdráhají se s ní dělit o další tajnosti.

V příběhu vystupují i dospělé postavy, které na základě jejich charakteru můžeme poměrně jednoduše rozdělit na dobré a zlé. Do první skupiny patří hlavně rodiče dětských protagonistů, jejichž funkce je především doprovodná – svými radami a názory dotváří svět vnímaný dětskou perspektivou. Z interakcí mezi dětmi a rodiči můžeme vidět, že děti své rodiče zpravidla respektují a jejich rad si váží. Výjimkou může být občasné zatajování informací nebo sdělování polopravd, ke kterému však dochází v zájmu vyšetřování. Zločinu a jeho příprav se účastní několik postav, které můžeme zařadit do té druhé skupiny, jelikož zosobňují

¹⁰⁹ KROLUPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 33.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 53.

¹¹¹ Tamtéž, s. 60.

negativní lidské vlastnosti. Jako odstrašující případ lidské národy můžeme označit postavu pana Bezděka, notorického alkoholika a občasného pomocníka v pekárně. Ten se prakticky odjakživa věnoval hlavně alkoholu, pod jehož vlivem si poranil nohu, a tak ani nenastoupil na frontu. Výdělek, který by mohl v nejbližší hospodě propít, si sháněl hlavně nepoctivou prací, což ho nakonec dovedlo do vězení, kde jeho příběh končí.

Kompoziční uspořádání *Pasti na korunu* je zpravidla chronologické a bez větších dějových odboček. V podstatě se jedná o souvislé vyprávění o vyšetřování, které bývá doplněno popisem různých dobových činností a kontextů. Samotné vyprávění je psané er-formou a zprostředkovává ho vševědoucí vypravěč. Ten zná motivace činů postav a zároveň ví, co se v daném okamžiku na různých místech stalo. Přesunů ve vyprávění není v textu mnoho a jsou zařazeny v úvodu a závěru knihy, čímž ohraničují události v Praze. Na začátku knihy jsou totiž představeny snahy profesora Masaryka, který v Americe jedná o založení dosud neexistujícího státu. Závěrečná kapitola se také odehrává v Americe – je zde ukázáno, jakým způsobem skončil strůjce celého zločinu Fritz von Lohne. Jeho nepovedený pokus o rozvrácení nově vznikající země ho dovedl až do vyhnanství, kde se musel živit podřadnou prací.

Z jazykového hlediska je kniha vcelku bohatým zdrojem archaismů nebo výrazů z oblasti profesní terminologie. Současný čtenář se může díky široké škále výrazů dozvědět více o věcech, jako jsou třeba krecht, peronka nebo dlátovka. Využití takových obrátů posiluje autenticitu díla a informativní funkci textu. Samotné výrazy bývají doprovázeny vysvětlivkami uvedenými v poznámce pod čarou. Kromě těchto autentizačních prostředků je zde zajímavý i způsob, jakým dokáže jazyk knihy reflektovat emoce a aktuální atmosféru dané situace. Pro ilustraci vybereme dvě kontrastní pasáže. V první můžeme vidět Jáchyma, který musí v mrazivém ránu zastat práci za opilého Bezděka. „*Nechtělo se mu ven z vyhřáté postele. A už vůbec ne zase táhnout dvoukolák nahoru ulicí Pod Slovany. V tom*

mrazu! Ve tmě! Dělat práci za toho zatraceného lempla.“¹¹² Jindy slušný a klidný Jáchym se v návalu emocí rozzlobí natolik, že se o Bezděkovi vyjádří hanlivým, skoro až vulgárním způsobem. Jeho emoce jsou alespoň trochu utlumeny, když si uvědomí, že by z opilce mohl alespoň něco „vyrazit“, jak sám říká¹¹³. V protikladu k této „vypjaté“ ukázce můžeme uvést část knihy, v níž je vyobrazena klidná atmosféra zasněžené noční ulice. „*Čekali, čekali a čekali. Brzy byli celí zasněžení, vypadali jako sněhuláci.*“¹¹⁴ V první ukázce je vypjatá atmosféra situace vybudovaná prostřednictvím krátkých vět příznačných pro gradaci. Zároveň zde figuruje dysfemismus *lempl*, který značí Jáchymovo rozčilení. Ve druhé ukázce se zase na poklidné náladě spící ulice podílí kombinace přirovnání a principu repetice. Mohli bychom shrnout, že na čtenáře působí různé umělecké jazykové prostředky a postupy, které dokáží věrně vykreslit atmosféru dané situace.

V rámci analýzy způsobu vyšetřování zločinu jsme došli k následujícím poznatkům. Na úvod je důležité říct, že zde dětští detektivové nevyšetřují zločin, který se již stal, nýbrž se snaží rozplést a vyřešit zločin teprve připravovaný. To jim dává možnost zabránit trestnému činu v reálném čase. Kvůli tomu, že se děti připravují na vyřešení zločinu prakticky ve stejném tempu, v jakém se zločinci připravují na spáchání činu, působí vypravování jako „hon kočky na myš“. Vzhledem k mimořádným schopnostem dedukce se děti často dostávají do bezprostřední blízkosti všech členů zločinecké tlupy, což se podílí na celkovém napětí knihy. Zmíněné dedukční schopnosti bývají doprovázeny neobvyklou všímavostí všech aktérů. Příkladem může být zjištění chlapců, že drážní inspektor mluvil s přízvukem. To samo o sobě by nutně nemuselo být považováno za příklad mimořádné všímavosti; Filipova poznámka, že se jednalo o přízvuk nepatrný, skoro až neslyšný¹¹⁵, by to však být mohla. Je tím totiž naznačeno, že

¹¹² KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 88.

¹¹³ KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 89.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 49.

chlapci mají vynikající cit pro jazyk a výslovnostní normy češtiny. Vedle velmi přesných dedukcí můžeme za důležitý prvek výstavby děje považovat náhodu, kterou také lze označit za jakési „specifikum“ žánru. Pokud se děti ve vyšetřování zaseknou na „mrtvém bodě“, tak je to mnohdy náhoda, co je posune dál. Náhoda také stojí na samotném počátku příběhu, kdy chlapci potkají dva muže spřádající plán loupeže. Rovněž náhodou je Filip poslán do blízkosti hospody s názvem Jedová chýše, v níž by mohlo docházet k dalším přípravám zločinu. Samotná náhoda je i explicitně tematizována v jedné ze závěrečných částí: „*Navíc zjistili, že se dá skrze otvory po sucích v tenkých latích dohlédnout z kůlny až na ulici. To bylo skvělé, takovou šťastnou náhodu nečekali.*“¹¹⁶ Přestože se prvek náhody v díle vyskytuje několikrát, jsou to hlavně deduktivní schopnosti dětí, co posouvá detektivy dál ve vyšetřování. Jejich vyšetřování se však nezakládá pouze na dedukci. Hned v úvodní epizodě z hospody použije jeden z chlapců převlek, aby se dokázal infiltrovat do prostředí restaurace. Jako převlek mu posloužil velký kabát, k němuž měli chlapci přístup díky Filipově matce-švadleně. Jinou technikou byl například přímý výslech podezřelého, o který se pokusil Jáchym. Vzhledem k podnapilému stavu „notorika“ Bezděka se Jáchym nebál vyptávat na detaily ohledně nábory šikovného kasaře. To je zavedlo na další stopu vedoucí k vyřešení připravovaného zločinu. Na zdárném vyřešení případu měla vliv i jistá neposlušnost chlapců. Ti se totiž nebáli svým rodičům lhát nebo jim sdělovat polopravdy. V jedné části odrazuje matka Jáchyma od stýkání se s nemocnou Mářinkou, i přesto to však oba chlapci dělají. Jelikož to Filipovi zakáže i jeho matka, chlapci o tomto problému rozmlouvají a shodnou se na tom, že zapracují na své hygieně a raději si budou víc mýt ruce. Kvůli závěrečné akci, kdy měli v plánu překazit vyloupení tiskárny, se museli v noci vyplížit z domova, což do té doby pravděpodobně nikdy neudělali. K provinění je však vedly dobré úmysly, a tak jim jejich rodiče odpustili.

¹¹⁶ KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 112.

Zajímavou rovinnou díla, jež je vysvětlena v doslovu knihy, představují jména několika postav vyskytujících se v příběhu. Autorka zde píše, že příjmení hlavních postav odkazují k osobám, které za svoji vlast položili život buď v první, nebo ve druhé světové válce¹¹⁷. Kromě toho kniha naplňuje informativní funkci prostřednictvím odkazů na osobnosti československé historie. Přímou se zde setkáváme s Tomášem Garriguem Masarykem, Aloisem Rašínem nebo s odkazy na dílo Alfonse Muchy a Jana Nerudy. Na základě těchto poznatků můžeme konstatovat, že je zde silně rozvíjena informativní funkce textu, přestože je žánr dobrodružný, a tedy i detektivní literatury spjat primárně s funkcí zábavnou či relaxační. Tuto tendenci lze vyložit jako jakýsi způsob inovace v rámci žánru.

3.3 Petra Soukupová – *Kdo zabil Snížka?*

Petra Soukupová je současnou českou autorkou knih pro děti i dospělé. Vydala pět knih pro dospělé (*K moři*, 2007; *Zmizet*, 2009; *Marta v roce vetřelce*, 2011; *Pod sněhem*, 2015; *Nejlepší pro všechny*, 2017) a tři knihy pro děti (*Bertík a čmuchadlo*, 2014; *Kdo zabil Snížka?*, 2017; *Klub divných dětí*, 2019). Kniha *Kdo zabil Snížka?* byla nominována na cenu Zlatá stuha v roce 2018, a to v kategorii Beletrie pro mládež a díky ilustracím Terezy Ščerbové i v kategorii Knihy pro starší a mládež. Ve čtenářské anketě SUK – Čteme všichni za rok 2017 se dokonce umístila na prvním místě v Ceně knihovníků klubu dětských knihoven SKIP¹¹⁸. V roce 2018 získala kniha také nominaci na Magnesii Literu v kategorii knih pro děti a mládež¹¹⁹. Přestože je na přebalu knihy doporučení pro čtenářskou kategorii dětí od devíti let, tematikou složitých mezilidských vztahů by se mohla řadit i do literatury pro dospělé. Soukupová knihu *Kdo zabil Snížka?* také přímo

¹¹⁷ KROLUPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. V Praze: Albatros, 2018. S. 139.

¹¹⁸ Cena „Suk – čteme všichni“: Předchozí ročníky. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/knihovna/sukova-knihovna/suk-cteme-vsichni/predchozi-rocniky>.

¹¹⁹ Magnesia Litera. Petra Soukupová. *Kdo zabil Snížka?*. Dostupné z: <https://magnesia-litera.cz/kniha/kdo-zabil-snizka/>.

propojuje se světem dospělých představeným v knize *Nejlepší pro všechny* z téhož roku.

Děj knihy je zasazen do prostředí malé vsi, kde žije jedenáctiletá Martina, která si přeje mít svého vlastního psa. Toto přání se jí jednoho dne splní, avšak sněhobílý vlčák je od narození hluchý, a tak se jen těžko nechá vycvičit. Snížek, jak ho dívka pojmenuje, nereaguje na žádné povely, bojí se tmy a jeho přítomnost v blízkosti malých sester-dvojčat se Martinině matce vůbec nelíbí. Pes se dostává do různých potíží – zakousne sousedovy slepice, pokouše cizího chlapce nebo uteče na celou noc a vrátí se celý zakrvácený. Malá dívka se tedy musí zodpovědně postavit k řešení častých problémů, což u ní ve spojení s názory rodičů posílí přesvědčení, že Snížek jednoduše není dobrý pes. Dějový zvrat poté představuje nález Snížkova těla u silnice. Martina je přesvědčená o tom, že na smrti jejího mazlíčka něco neseďí, a tak společně se svými kamarády začne vyšetřovat. V průběhu investigace však zjistí více nejen o Snížkově smrti, ale i o sobě, vztazích mezi lidmi na vesnici, a hlavně v své vlastní rodině.

Přestože by se dle názvu díla mohlo zdát, že ústředním tématem knihy je smrt, mnohem více je zde akcentována tematika mezilidských vztahů v různých sociálních skupinách. Zaměříme-li se na vztahy v rodině, můžeme vidět několik zcela odlišných pojetí výchovy a komunikace. Začneme u Martininy rodiny, kterou tvoří otec s matkou a dvě další děti. Přestože je to rodina úplná, je zde hned několik problémů narušujících klidný chod domácnosti. Zaprvé je to nepříznivá finanční situace, která se promítá i do řešení každodenních problémů. Mezi členy vzniká napětí zhoršující celkovou atmosféru. Odhlédneme-li od finanční stránky rodiny, dostaneme se k samotným vztahům mezi jejími členy. Středobodem Martininy rodiny je matka, pro níž jsou hlavním zdrojem potěchy a sebenaplnění dvojčata. Prakticky celé fungování rodiny je orientováno na dvě malé dívky, jelikož se pro ně musí častěji nakupovat věci a je také potřeba se o ně starat a trávit s nimi čas. Toto je jen těžko stravitelné pro Martinu, jež se nemůže srovnat s rolí

méně důležitého člena rodiny. Doma působí jako separovaná jednotka, cítí nějakou potřebu seberealizace, a tak se vzhledne v literární klasice pro děti a mládež *Děti z Bullerbynu* a po vzoru jedné z postav si usmyslí, že chce psa.

Náhled do jiného rodinného zázemí poskytují Martininy kamarádi – Faňa a Viktor. Faňova rodina působí jako ideální příklad moderní rodiny s jasně danými hodnotami. Jako důkaz pro toto tvrzení můžeme využít pasáž, ve které se chce Martina s Faňou na chvíli setkat: „*Faňa otevře okno a řekne: ‚Hele, já teď nemůžu, my jíme a povídáme si.‘ ‚Jako o čem?‘ ‚No normálně, jakej jsme měli kdo den.‘ ‚Nechápu, co je na tom tak důležitýho, že by nemohl na chvílku ven, ale oni to tak prostě dělají.‘*“¹²⁰ Rodina spolu ráda tráví čas a komunikace je pro ni klíčová, zatímco v rodině Martiny jsou patrné jakési komunikační bariéry. V jiné části se Faňa zase zmíní, že si jeho uvědomělí rodiče nepřejí, aby trávil čas u počítače, což působí kontrastně oproti Martinině rodině, kde prostředky na nákup těchto technologií jednoduše nemají¹²¹. Jiný rozdíl mezi těmito rodinami je patrný na vztahu staršího sourozence k mladšímu. Zatímco Martina ke svým sestřím moc vřelý vztah nemá, Faňa má malého Kájů rád a nevadí mu s ním trávit čas. Z určitých částí také vyplývá, že Martina na své sestry žárlí a stejně tak žárlí ony na ni, pokud si získá matčinu pozornost. Svůj vztah k sestřičkám reflektuje v jeden moment i sama hlavní postava. „*Někdy je mi líto, že mám za sourozence jenom mimina, že s nima nikdy nebudu moct kamarádit.*“ V následující části knihy dokonce Martina přemýšlí nad tím, jestli je lepší nějakého sourozence mít, nebo ne. Tím se ve svých úvahách přesouvá i k Viktorovi, jenž nemá dokonce ani otce¹²². Jeho matka je pražská herečka a navázala tajný poměr s panem Seidlem z vesnice. Dostáváme se tedy k vykreslení dalšího rodinného prostředí vnášejícího do děje tematiku neúplné rodiny a zároveň i nevěry. Viktorova rodina je zatížena stigmatem „pražáctví“, s nímž bývá spojena jistá povrchnost,

¹²⁰ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snižka?*. Brno: Host, 2017. S. 46.

¹²¹ Tamtéž, s. 13.

¹²² Tamtéž, s. 114.

sebestřednost a nezáujatost tradičními hodnotami. Tyto atributy jsou do jisté míry vyobrazeny i v díle, jelikož Viktorova matka upřednostňuje svoji kariéru před výchovou syna, o něhož se stará babička, a stejně tak i Viktor působí na vesnické poměry poněkud namyšleně. Viktor má kupříkladu k dispozici nový mobilní telefon, pěkné oblečení a také dostal k Vánocům kočku, jak si sám přál. V jedné části knihy si dokonce vypůjčil Snížka, aby postrašil starší kluky, jenže psa neuhlídal a ten jedno dítě pokousal. Martině svůj čistě osobní důvod zatajil, dokonce jí zalhal, a tak s ním na nějakou dobu děti z party nemluvily. Z hlediska povahových rysů má však jisté kvality, díky nimž se dokázal mezi děti začlenit. Viktor se nebojí jednání s cizími dospělými a v několika případech se také ukáže, že je schopen velmi pohotově přemýšlet. Tím imponuje hlavně Martině, která na něm oceňuje také smysl pro humor, ale i fakt, že měl Viktor se Snížkem jako jeden z mála dobrý vztah. I přesto, že jeho matka figuruje v Snížkově smrti, se však s dětmi dokáže spřátelit a zapadne do jejich vesnického kolektivu.

Odhlédneme-li od tematizace vztahů v rodinách, kniha funguje i jako sonda do poměrů dětského kolektivu. Vztahy v kolektivu jsou vcelku pozitivní a je patrné, že dětem na sobě vzájemně záleží. Vidíme zde velkou vůli k pomoci bližnímu, ať je to na materiální rovině, nebo na rovině psychické podpory. Faňa rád propůjčí kolo Martině, stejně tak se Bohoušovi rodiče postarají o Snížka, který nemá v obci dobrou pověst. Děti se také nebojí postavit jeden za druhého – Martinina parta se kupříkladu dostala do střetu s partou starších kluků z učňáku a nikdo kromě malého Káji z boje neutekl. Podobně tomu bylo i v konfliktu s důchodcem Zelenkou. Na pozadí dětského kolektivu je také rozvíjena problematika začlenění nového dítěte. Zpočátku je Viktorova integrace velmi složitá, jelikož není dětmi vnímán jako jeden z nich. Postupně však prokáže charakterové kvality, díky kterým ho skupina akceptuje. Nesmíme však opomenout, že s postavou Viktora je spojen i motiv zrady, jelikož si Martina v závěrečné části myslí, že se Viktor kvůli své matce snažil navést vyšetřování jiným směrem. Skutečnost je však

taková, že Viktor sice o poměru své matky s panem Seidlem věděl, ale nesnažil se zmanipulovat průběh vyšetřování, jak se Martina domnívá.

S charakteristikou postav vystupujících v příběhu začneme u hlavní protagonistky. Martinin charakter do jisté míry nabourává stereotypnost dívčích hrdinek v dětské detektivce. Zatímco dívky bývají ve vyšetřování obvykle upozadřovány nebo mají oproti chlapcům podružnou funkci, zde je Martina hlavním detektivem. Martina však jako obvyčejná dívka nepůsobí, ani když odhlédneme od daného žánru. Přestože je to vnímaví malé děvče, vyjadřování jejích pocitů působí poněkud odosobněným, možná až surovým dojmem. Jako důkaz pro toto tvrzení můžeme použít pasáž, v níž cestou do školy nachází mrtvého Snížka. „*Sníh vypadá, jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvého pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, že třeba není přejetej, že z něj nevytlízají vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici, protože já ho budu muset nějak odnést a pohřbít.*“¹²³ Přestože je dívka tímto výjevem zasažená, namísto panické reakce přichází pocit úlevy z toho, že Snížek neumřel nějakým horším způsobem. To, že by se mu mohlo něco stát, již Martina s otcem předjímalala dříve, když zjistili, že je hluchý a že rád utíká z domova. Otcův vliv na Martinu je patrný i na jazykové úrovni; právě od něj přejímá výrazy jako například *dědek* nebo *na prd*. Nespisovné nebo vulgární jazykové prostředky často kontrastují s neutrálními nebo citově zabarvenými výrazy, což lze vidět i v předchozí ukázce, kde jsou užita slova jako *huba*, *vedro* a naproti tomu zdvořilina *pejsek*.

Více se o jejím charakteru dozvídáme na základě interakcí s dalšími postavami hlavně během vyšetřování. V tomto ohledu je velmi podstatná postava matky, s níž má Martina zvláštní vztah. Na jednu stranu spolu vycházejí a matka jí toleruje různá pochybení v podobě pozdních příchodů do školy nebo neuklizení pokoje. Na druhou stranu je však mezi nimi zřetelná bariéra: „*A uvaří mi horkej*

¹²³ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 55.

čaj, což by se mi jindy líbilo, že se o mě tak stará, ale dneska bych spíš potřebovala, aby mě nechala. Stejně je to směla, že je máma s dvojčatama pořád doma. Ale zase je dobrý, že má s nima pořád moc práce, jak říká, a tím pádem mě tolik nehlídá. Ale zase je špatný, že kvůli dvojčatům nemá nikdy čas na mě, i když je mi třeba smutno.“¹²⁴ Mohli bychom říct, že Martina touží po pozornosti, kterou matka věnuje mladším sestrám, ale jen do takové míry, aby ji matka svým zájmem neomezovala. Jakási touha po autonomii je u Martiny patrná i při jejím pokusu o vyšetřování Snížkovi smrti.

Odhlédneme-li od jejích vlastností, netypické je pro ni jakožto dívku i to, že se kamarádí výhradně s chlapci a nosí kupříkladu raději kalhoty namísto šatů. Navenek tedy působí spíše chlapeckým dojmem, což dokonce sama reflektuje: *„Faňa je můj nejlepší kamarád navždycky a Kájou a Bohouše mám taky celkem ráda, a hlavně jsem ráda, že všichni moji kamarádi jsou kluci, protože nechápu, o čem bych se bavila s holkama, a nesnáším sukně a šaty a úplně nejvíc nesnáším punčocháče. Když je třeba první školní den, tak máma chce, abych si vzala punčocháče a sukni, ale já si je stejně hned sundám a radši mám holý nohy než ty nepříjemný punčocháče.*“¹²⁵

V díle vystupují i jiné postavy – děti Faňa s bratrem Kájou, přihlouplý Bohouš nebo zprvu neoblíbený Viktor. Ten působí oproti ostatním dětem poněkud kontrastivně. Příkladem může být část, v níž se děti setkají s panem Zelenkou, kterému se vloupaly do domu. Děti chtějí utéct do lesa, aby za nimi nemohl, ale Viktor se rozhodne starému pánovi omluvit¹²⁶. V tomto ohledu působí vyspěleji než jeho kamarádi. Kromě dětí se na vesnici vyskytují i poněkud stereotypně zobrazované dospělé postavy, jako je například již zmíněný, věčně nevrlý důchodce Zelenka nebo bývalý komunista Král. Jejich úloha je v příběhu podstatná hlavně z hlediska detektivní zápletky, protože se nacházejí na

¹²⁴ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 85.

¹²⁵ Tamtéž, s. 22.

¹²⁶ Tamtéž, s. 125.

Martininým seznamu podezřelých. Kromě toho také zároveň vytvářejí prostor pro vykreslení vztahů mezi dospělými, případně starými lidmi. Kupříkladu pan Zelenka byl dětmi původně vnímán jako zvláštní a děsivý důchodce-samotář, ale v průběhu vyšetřování se jejich vztah proměnil, a v závěru knihy jim dokonce pomohl zamezením další konfliktní situace s Králem.

Kompozice je chronologická a celé dílo je rozdělené do dvou hlavních částí, z nichž první působí jako jakési vpravení do Martinina života, zatímco druhá je o vyšetřování Snížkovy smrti. Ta je z hlediska výstavby textu velmi podstatným bodem, přestože je posunuta zhruba do poloviny celé knihy. Smrt psa nastartuje Martinino snažení, v rámci něhož se sblíží se svojí matkou, ale i se svými přáteli i lidmi z obce. Motiv zločinu zde plní jakousi druhotnou funkci; na prvním místě je vykreslení mezilidských vztahů v rodině a v prostředí malé vesnice. Samotné vyprávění je zprostředkováno ich-formou z pohledu Martiny, kterou lze označit za personálního vypravěče. V jejím vyprávění se můžeme setkat například s využitím kompozičního prostředku, jakým je kontrast: „*Zůstanu sama se svým mrtvým psem, zpívají ptáci, jako kdyby přicházelo jaro. Pak na Sněha hodím svou bundu, vím, že mu zima není a mně bude, a jdu domů pro kolečko.*“¹²⁷ Zde je těžká atmosféra smrti v protikladu s nastupujícím jarem, které bývá spojováno se začínajícím životem. Mohli bychom říct, že rozpor vyjádřený v této ukázce odráží aktuální citové rozpoložení postavy, která se musí srovnat se smrtí zvířecího přítele. Při ztrátě však cítí i jistou úlevu z toho, že mrtvý Snížek nevypadá nijak nechutně a že se všem okolo ní uleví.

Z hlediska jazykové roviny díla by zde mělo zaznít, že je kniha psána obecnou češtinou. Vzhledem k věku a charakteru ich-formové vypravěčky se v textu poměrně příznačně objevují nespisovná vulgární slova nebo anglicismy, jako jsou třeba *bordel*, *debil*, nebo *high five*. Zvolený jazyk tak dokáže efektivně odrážet myšlení a logiku starších dětí. Pokud je rozrušená, využije tomu adekvátní

¹²⁷ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 58.

jazykové prostředky. V jiném případě před ní otec řekl například slovo *komouš*, čemuž ona jakožto dítě nerozuměla. Jazyk díla se tedy přímo podílí na vybudování atmosféry dané situace a zároveň nabourává tradiční představy o tom, že knihy pro děti musí být spisovné a bez vulgarit. Svůj význam zde má také samotná forma zápisu místy připomínajícího techniku volného proudu myšlenek. Jako příklad můžeme uvést tuto část: „*Sníh je ale z tohodle novýho řádu smutnej, vždycky když přijdu ze školy, tak mě běží vítat a hrozně poskakuje, jak se těší, že půjdeme ven, a já mu pokaždý řeknu, že ne. Aspoň mu na zahradě házím klacek, ale on mi ho nenosí zpátky, vždycky ho popadne a pak běhá dokola, a když mu ho chci vzít, tak zase popoběhne dál, takže to není moc zábavný. Vlastně se někdy začnu vztekat, proč mi ten klacek nechce dát, když mu ho chci hodit, jak to, že to nechápe?*“¹²⁸ Vypravěčka zde řetězí myšlenky za sebou takovým způsobem, jako by přemýšlela a nechávala se volně unášet. Kromě reflektování citového rozpoložení postav a celkové atmosféry je jazyk i prostředkem pro vykreslení prostředí. Děj knihy se odehrává zhruba v průběhu jednoho kalendářního roku a děti se velmi často pohybují venku, a to hlavně na podzim a v zimě. Knihou tak prostupují výrazy vyjadřující vlhko, mokro nebo i zimu.

V této části se zaměříme na charakteristiku samotného vyšetřování. To má zde do jisté míry funkci terapeutickou, jelikož pomáhá Martině s tím, aby se se ztrátou Snížka vyrovnala, jak sama říká: „*Najednou už mi není tak smutno, protože vím, co udělám – teď budu pátrat a zjistím, kdo ho zabil. i když mi táta nevěří, že ho někdo zabil, ale to je mi jedno, já to vím a vypátrám to i tak.*“¹²⁹ Podstatné je však zmínit, že dle jejích slov nebylo pátrání v tomto ohledu úspěšné: „*Nevím, co jsem si myslela, vlastně jsem nad tím nepřemejšlela, co bude, až se dozvím pravdu, chtěla jsem jenom vědět, co se doopravdy stalo, a teď mám vztek a jsem smutná, že to není super, že mi není líp.*“¹³⁰ Z hlediska vyšetřování zločinu se však Martina

¹²⁸ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 33.

¹²⁹ Tamtéž, s. 68.

¹³⁰ Tamtéž, s. 125.

a její parta držela poměrně standardního a úspěšného postupu. Pro začátek se společně zamysleli nad tím, co se mohlo stát. Hypotéza stojící na cizím zavinění smrti psa byla posílena hlavně tím, že při ohledání mrtvého těla nebyla nalezena žádná krev, ale hlavně ani známka z řetízku. Tato stopa navedla Martinu na myšlenku, že mohl psa někdo srazit. V dalších fázích vyšetřování si Martina udělala seznam podezřelých, nakreslila mapu vesnice a jednoho po druhém vyšetřovala. Hypotéza o sražení automobilem se ukázala jako přesná – na autě paní Seidlové totiž našla chomáček bílých chlupů patřících Snížkovi. Vyšetřování bylo ale zpomaleno i falešnými stopami; Viktor jí v jeden moment řekl, že viděl zemědělce Krále, jak Snížkovu mrtvolu přenáší na místo nálezu. Jednoho večera jsou ale svědky toho, jak Král přenáší malé ovce v náruči, čímž se celá situace vysvětlí.

Měli bychom také zmínit, že i v této dětské skupině fungovalo jakési rozdělení rolí. Za hlavní vyšetřovatelku můžeme označit Martinu, kterou pohání silná vnitřní motivace a smysl pro spravedlnost. Její vůdčí schopnosti se odráží hlavně na jasně vytyčeném plánu vyšetřování. Pokud se však vyskytne nějaká nečekaná komplikace, velmi často dá na radu Viktora. Ten Martinu zachránil z Královy kůlny, vymyslel léčku s vypuštěním ovcí a také vyřešil situaci se starým Zelenkou. Dobrým kamarádem, možná i tím nejlepším je Faňa, jenž sice Martině úsudku důvěřuje, ale zároveň je mnohem větší realista než ona. To někdy vyvolává konfrontační situace, díky kterým se několikrát nepohodnou. Faňa je zároveň bratr Káji, o nějž se musí celá skupina hlavně starat a mnohdy je spíše přítěží pro všechny. Ve skupině také figuruje poněkud opožděný Bohouš, který je fyzicky velmi zdatný, což se partě hodí například v boji s chlapci z učňáku, ale tam jeho přínos končí.

V detektivní literatuře pro děti a mládež bývají z okruhu podezřelých zpravidla vyloučeni rodiče dětí-vyšetřovatelů. Zde je tomu stejně, akorát s tím rozdílem, že se hlavní postava nad touto otázkou sama zamyslí: *Když odejde, napadne mě,*

jestli by podezřelí neměli bejt i moji rodiče, když se Sněha předtím taky chtěli zbavit. Ale proč by ho zabíjeli teď, když už u nás nebydlel? “¹³¹ Jak můžeme vidět, Martina své rodiče z okruhu podezřelých vyřadí, ale ne z toho důvodu, že by si myslela, že by jí to rodiče nemohli udělat, nýbrž protože si myslí, že by to v tento moment už nemělo pro rodiče smysl. I toto je jeden z ukazatelů zvláštních vztahů, které v rodině panují. Pokusíme-li se charakteristiku detektivního motivu uzavřít, dojdeme k závěru, že detektivní zápletka je zde primárně využita jakožto prostředek k zobrazení dynamiky vztahů v rodině a v dětském kolektivu. Jak jsme uvedli v minulých odstavcích, detektivní zápletka se rozbíhá až v pokročilé části knihy a ve vyšetřování je mnohem více akcentováno, jaké vztahy mezi sebou jednotlivé postavy mají a jakým způsobem žijí, než kdo je tím opravdovým vrahem.

¹³¹ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 73.

3.4 Vojtěch Matocha – *Prašina, Prašina: Černý merkurit, Prašina: Bílá komnata*

Prašina (2018) je první díl trilogie Vojtěcha Matochy, jenž do současné Prahy zasadil příběh o čtvrti, která jako by setrvala v dobách temna. Na Prašině totiž v 19. století neproběhla elektrifikace, protože tam ze záhadných důvodů nefungovala žádná elektrická zařízení. Jak první díl, tak na něj navazující díl druhý se jménem *Prašina: Černý merkurit* (2019) byl mezi nominovanými na Zlatou stuhu v kategorii Beletrie pro mládež. Přestože se jedná o autorovu prvotinu, první díl si vedl velmi dobře v recenzích i mezi čtenáři¹³². V rámci analýzy nebudeme na jednotlivé díly série nahlížet odděleně, nýbrž pojmem trilogii jako jednotné dílo.

Vojtěch Matocha ve třech knihách vypráví příběh o fiktivní městské části Prahy, jejíž osud je nesmazatelně spjat s postavou Hanuše Nápravníka, velkého vynálezce a génia. Nápravník se v 19. století zapsal mezi největší evropské myslitele a pod povrchem Prašiny zanechal tajemný stroj poskytující čtvrti absolutní izolaci od výdobytků moderních technologií. Jelikož Prašina začala oproti zbytku Prahy zaostávat, stala se z ní jakási „vyloučená lokalita“. Obyvatelé Prašiny jsou převážně starousedlíci nebo různí zloději a zkrachovalé existence. Žije tam však i Jirkův děda, který Nápravníkův odkaz dlouhodobě udržuje v chodu, přestože stroji úplně nerozumí. Omezené znalosti stroje společně s jeho stářím vedou k tomu, že stroj začne být poruchový a nepředvídatelný. Jednoho dne se k němu vypraví Jirka, vypravěč a jedna z hlavních postav ústřední dvojice, a shodou okolností získá součástky potřebné k opravě stroje. Tím pro něj začíná dlouhá cesta, jelikož je vtážen do koloběhu událostí přesahujících jeho chápání i hranice Prašiny. Na Jirkově straně je i Anastázie, zkráceně En, jejichž přátelství se později v příběhu vyvine v první lásku. Ústřední dvojici doprovází ještě Tonda,

¹³² *Prašina* figuruje v anketě SUK – Čteme všichni 2018, a to kategorii Cena učitelů za přínos k rozvoji dětského čtenářství, ale i Ceně noci s Andersenem. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/pro-media/tiskove-zpravy/suk-cteme-vsichni-2018-vysledky-ankety>.

který má v příběhu spíše doprovodnou funkci. Děti zažívají mnohá dobrodružství – vydávají se po stopě Nápravníkova díla, bojují se stoupenci „bosse“ Hroudy, a hlavně poznávají samy sebe.

V prašinské trilogii je rozvíjeno hned několik témat a motivů, na které se v následujícím odstavci zaměříme. Fundamentálním tématem prostupujícím celé dílo je boj dobra se zlem. Pro ilustraci způsobu uchopení tohoto tématu představíme zápletku prvního dílu, ale obdobný postup je patrný i v dalších dílech. Dětské detektivové se snaží zamezit zastavení stroje, o němž si myslí, že zabraňuje rozpínání antielektriny a Prašiny jako takové. V tomto přesvědčení jsou oni i čtenář drženi až do závěrečné části knihy, kde se však dozví, že stroj tu antielektrinu naopak vytváří a že Jirkův děda chce ten kousek Prahy bez elektřiny zachránit. Pro vysvětlení; děti si myslí, že bojují proti bossovi Hroudovi, který chce antielektrinu rozšířit mimo Prašinu, ale nakonec zjistí, že oni proti antielektríně nebojují, a právě naopak ji pomáhají ochránit. V tomto kontextu můžeme mluvit o jakési obměně nejhoršího možného scénáře. Děti si většinu knihy myslí, že se antielektrina rozšíří mimo Prašinu a svět zastihne „nová doba kamenná“; netuší však, že nejhorším scénářem je ve skutečnosti nekalý developerský úmysl obchodníka Hroudy, který chce staré domy v lukrativní oblasti Prahy zbourat a vystavět nové bytové jednotky. Autor tedy s tématem boje dobra se zlem pracuje jako s proměnlivou složkou příběhu, která se zásadně podílí na celkovém „tajemném“ vyznění knih. Čtenář je držěn v určitém přesvědčení, k němuž ho vedou stopy a úvahy postav, ale skutečnost je jiná. Tento efekt je také posilován prostřednictvím personálního vypravěče, o kterém si v další části čeho? řekneme víc. Touto technikou „dějových zvrátů“ nám může Matochovo dílo připomenou kupříkladu detektivní thriller Dana Browna, pro kterého je hra se čtenářem typická. Samotná tematika odvěkého boje dobra se zlem je zde posílena motivem zrady, který je zpracovaný hned několika způsoby a prostupuje celým dílem. V první řadě jsou Jirka s En zrazeni Tondou, který zůstane chycený v jámě

v zemi, z níž ho vysvobodí Hroudovi lidé. Ti ho najdou jen shodou okolností, pomohou mu však zpátky nahoru a Tonda je výměnou za jejich pomoc přivede k Nápravníkově stroji. Tondova zrada je do jisté míry motivovaná i žárlivostí. Na konci prvního dílu se dozvídáme, že Tonda si postupem času začal všimnout, že kamarádství mezi ním a Jirkou postupně slábne. Může za to Jirkův rostoucí zájem o Tondovu sestřenicí En, což v Tondovi vyvolává žárlivost a pocit méněcennosti. Jirka s En jsou zrazeni i další vedlejší postavou, a sice Jirkovým dědou. Přestože Jirkův děda nechtěl, aby se do nebezpečného kolotoče kolem stroje jeho vnuk zapletl, stalo se tak a on této situaci využil. Děda totiž Jirkovi nepřiznal, že záhadný stroj je právě tím důvodem, proč na Prašině nefunguje elektřina. V neposlední řadě se v díle objevuje odkaz na pravděpodobně nejznámějšího zrádce světové literatury i kultury. Součástí šifry, kterou Jirkův děda zanechal En, bylo slovo „zrádce“, odkazující k Jidášovi Iškariotskému. Právě toho měli Jirka s En najít v nástěnném reliéfu, což je scéna předcházející finálnímu rozuzlení. Tuto pasáž můžeme v kontextu díla interpretovat tak, že dvojice hrdinů měla hledat zrádce, a nakonec ho našli. Kromě sochy Jidáše však odhalili i další zrádce, a sice Tonda a Jirkova dědu.

Dalším hojně rozvíjeným tématem prašinské trilogie je téma sociální a kulturní odlišnosti, možná až vyloučenosti. Prašina představuje jakýsi svět uvnitř světa. Místo, které má vlastní pravidla, historii a kulturu. Podstatnou část obyvatelstva Prašiny tvoří starousedlíci, kteří jsou na život bez elektřiny a technologických vymožeností zvyklí. Vedle nich se na Prašině soustřeďují různé pochybné existence, jako jsou drogově závislí, zloději a jiní podivíni. Zvláštní skupinu lidí tvoří i tzv. Krchlebané, což jsou obyvatelé Krchleb, okrajové části Prašiny. Právě na této části Prašiny je ukázáno, jak můžou fungovat sociální skupiny odtržené od okolního světa. Vůdcem Krchlebanů je Melichar, který je dokázal zfanatizovat natolik, že si z nich vytvořil vlastní armádu posluhovačů. Životu do té doby bloudících lidí dokázal dát cíl, a to i prostřednictvím velmi tvrdých pravidel – ve

druhém dílu Jirka zahlédne, jak místní obyvatelé sledují veřejný trest mladého polonahého chlapce. Ten je za dozoru několika desítek lidí bit holí, jelikož se prohřešil proti pravidlům jejich malé společnosti. Jirka, svědek tohoto aktu, je tím otřesen a nechápe, jak je možné, že se jen několik set metrů od rušného velkoměsta děje něco takového. Ke specifickému životu na Prašině se vyjadřuje i Jirkův děda: „*Prašina byla místo k životu. Asi jinému životu, než na který jsi zvyklý, Jirko. Ale byl to život, který chtěly tisíce lidí, kteří by se v tom tvém životě necítily dobře. Prašina byl náš tichý, uzavřený svět. Malý svět.*“¹³³ Uvedené příklady můžeme interpretovat jako pokusy o tematizaci sociální i kulturní diverzity. Jirka se střetává se zvyky a myšlením lidí odtržených od běžného světa, ale nepohlíží na ně jako na méněcenné či zaostalé. Právě naopak se jim snaží porozumět, a s Krchlebankou Dorotou dokonce naváže přátelský vztah. Autor chtěl pravděpodobně poukázat na myšlenku společnosti, v níž je normální být odlišný, protože k sobě všichni mají vzájemný respekt. Dalo by se také říct, že zde dochází k jakési tematizaci moderní multikulturní společnosti, která je na myšlence tolerance různých kulturních odlišností postavena.

Zmínit musíme také téma technologického pokroku či technologií obecně. Technologie hrají v knize velkou roli nejen kvůli postavě Hanuše Nápravníka a jeho stroje, ale i kvůli dětským detektivům, pro něž se několikrát staly nepostradatelnými. Děj se odehrává v současnosti, tudíž mají děti přístup k počítačům a chytrým telefonům. Jelikož však na Prašině nejde elektřina, děti nemůžou volat o pomoc, nemůžou ani používat baterku a nemají přístup k GPS mapám. Tato skutečnost je pro ně možností k používání technických prostředků z dob minulých, jakými jsou svíčky, svítilny, natahovací hodinky nebo mapa. Bez těchto prostředků „z minulosti“ se nemohou posunout dál v současnosti. Autor chtěl možná apelovat na mladé čtenáře, aby se neodvraceli od „již přežitých“ věcí

¹³³ MATOCHA, Vojtěch. *Prašina*. V Praze: Paseka, 2018. S. 248.

z minulosti a netíhli jen k používání nejnovějších výdobytků moderní doby. V tomto kontextu můžeme také mluvit o tematizaci jakési úcty k odkazu předků.

V následující části se zaměříme na charakteristiku postav, které v prašinské trilogii vystupují. Začneme u centrálního trojlístku dětských protagonistů. První postavou je Jirka, třináctiletý chlapec, jehož vnitřní sílu a zarputilost můžeme považovat za obdivuhodnou. V nejedné situaci jednal i přes velké sebezapření a nebál se vrhnout do nebezpečí za účelem záchrany svých blízkých. Jeho nejlepším kamarádem dlouho býval Tonda, bratranec Anastázie. V průběhu celého vyprávění vztah Jirky s Tondou zažije hned několik zvrátů, i přesto se na konci třetí knihy opět spojí a na své přátelství navážou. Samotný Tonda je prezentován jako hudebně nadaný a většinou tichý chlapec, který si myslí, že ho jeho přátelé považují za přihlouplého. Z hlavní trojice hrdinů je mu dán nejmenší prostor. Naopak o Anastázii či En, jak jí přátelé přezdívací, se dozvídáme mnohem více. Můžeme ji považovat za „hlavního vyšetřovatele“ a Jirku za jakéhosi Watsona, jehož očima prožíváme děj knihy. En je původem z Krchlebska, ale po smrti matky se o ni starala babička v Praze. Přestože jako malá vyrůstala bez moderních technologií 21. století, rychle se v současném světě zorientovala a prokázala, že navzdory znevýhodněné sociální pozici se lze vypracovat mezi špičku. En má silně rozvinuté matematické a abstraktní myšlení, což můžeme vidět na technických znalostech, které v knize prokazuje. Nedělá jí problémy vytvořit dekódovací program využitý k dešifrování Nápravníkova deníku, stejně tak jako se nebojí obsluhovat 200 let starý stroj. Jejího potenciálu si všiml i Jirkův děda, který jí stroj odkázal. V rozhovoru pro Český rozhlas Radiožurnál autor přiznal, že do postavy En projektoval sám sebe, a to hlavně ve smyslu analytických dovedností a logiky¹³⁴. Takové rysy potom z En dělají poněkud atypickou ženskou hrdinku. V jistém smyslu můžeme mluvit o podobnosti mezi postavou vynálezce Nápravníka a En, jelikož obě postavy jsou vykresleny jako

¹³⁴ Uvedl Vojtěch Matocha v rozhovoru s Lucií Výbornou pro Český rozhlas Radiožurnál. 2018. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=iQUqjbmX5vE>. [13.45–14.20]

mimořádně nadané, okolím nepochopené a zároveň mají obě tajemstvím zastřené původ. O Nápravníkovi se totiž traduje, že ho měli jisté Žofii Nápravníkové přinést „černí ptáci“. Vzhledem k jeho osobním úspěchům a neúspěchům Prašiny z něj Pražané udělali novodobého doktora Fausta. Oporou mu v těžkých chvílích byla přítelkyně Anna, zatímco u En tuto úlohu zastává Jirka.

Detektivní trio nabídlo možnost pro vykreslení vztahů jak mezi přáteli zkoušenými těžkými životními zkouškami, tak i mezi chlapcem a dívkou. Na hlavní dvojici jsme mohli sledovat například odlišné myšlenkové pochody nebo získávání prvních milostných zkušeností, obecně spojených s obdobím puberty. Zároveň je nutné podotknout, že dvojice dětí funguje jako spojující prvek mezi dvěma kulturně-sociálními prostředími, která by nemohla být odlišnější. Perspektivou „běžných Pražanů“ zde nahlížíme do neznámého prostředí a vnímáme rozdílnosti v chování i ve smýšlení uvnitř uzavřené skupiny. Jejich funkce je v tomto smyslu nezastupitelná a potenciál místa, v němž se zastavil čas, je díky nim zužitkován na maximum.

Kromě dětských postav jsou v díle i dospělí. Jak píše Kamila Klímová v recenzi na portálu iLiteratura.cz, každý dospělý v textu zastává pevně danou roli. Klímová zde mluví o tzv. typizovaných postavách. Kupříkladu hlavní protivník Hrouda a jeho přívrženci představují typické thrillerové „záporáky“, prašinská knihovnice je zase přísná a vzdělaná apod. Společně tak dotvářejí a ozvláštňují Matochův unikátní svět¹³⁵.

Zaměříme-li se na kompozici narativu prašinské trilogie, zjistíme, že se zpravidla jedná o chronologické vyprávění s občasnými odbočkami do minulosti. Ty jsou zprostředkovány promluvami postav, jako je kupříkladu Jirkův děda nebo stará knihovnice. Speciální skupinu přechodů do minulosti tvoří nalezená korespondence či zápisky Hanuše Nápravníka, případně i jeho přítelkyně Anny.

¹³⁵ DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. Matocha, Vojtěch. *Prašina*. iLiteratura.cz [online]. 19. 4. 2018. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/39781/matocha-vojtech-prasina>.

Tyto části jsou od zbytku textu odděleny kurzivou a obsahují informace, které se přímo podílejí na rozvíjení děje. Z hlediska kompozice bychom také měli zmínit velmi frekventovaný kompoziční postup, kterým je gradace. Momentů, v nichž atmosféra postupně těžkne, je napříč celým příběhem dost, což ve čtenáři zanechává dojem neustálé akce a posunu vpřed. S tím koresponduje i uchopení času – vše se odehrává v rozmezí několika dní a zároveň sledujeme prakticky každý krok vypravěče Jirky. Celé dílo může působit až „přesyceně“ kvůli častým dějovým zvratům, jelikož zde akce střídá akci a neodpočinou si ani postavy, ale ani čtenáři.

Jirku můžeme označit za personálního vypravěče, jelikož se čtenáři dostává i náhledů do jeho myšlenek. Přestože je pro personálního vypravěče typické vyprávění v ich-formě, což zde není, Jirkovy vnitřní monology nám tento charakteristický rys suplují. Příkladem můžeme uvést jednu ukázkou z textu: *Vtom si Jirka uvědomil, že má pravou ruku úplně zkřehlou. Proč ji vlastně nemá v kapse, stejně jako tu levou? Nemyslí si snad...? Asi ano. To je přece hloupé. Vážně si celou dobu podvědomě přeje, aby ho En zase chytila za ruku jako ráno ve vozíku? A proč vlastně ne? Ted' když jsou sami a v noci na Prašíně, odkázání jeden na druhého... a společně zachraňují svět?*¹³⁶ Využití personálního vypravěče je pro autora tohoto typu literatury velmi výhodné. Tím, že jsou čtenáři předloženy myšlenky intradiegetického vypravěče, nedochází ke ztrátě věrohodnosti. Je to jakási hra se čtenářem, který se nechává vést a je stejně jako Jirka „sváděn z cesty“. Díky tomu je potom jednodušší v závěru narativu čtenáře překvapit a odhalit dosud netušené.

Z jazykového hlediska díla vystupuje do popředí využití občasných terminologických výrazů z oblasti techniky (viz 2.1). Kromě toho se v textu nachází i ukázky archaické mluvy, a to hlavně v částech obsahujících psané slovo z druhé poloviny 19. století. Jak jsme psali v předchozí části práce, v knize je

¹³⁶ MATOCHA, Vojtěch. *Prašina*. V Praze: Paseka, 2018. S. 70.

často využit kompoziční postup gradace, který bývá realizovaný krátkými větami nebo větami jednočlennými. Jako ukázka může posloužit následující pasáž: *Už byl nade dveřmi. Výdech. Posunout levou ruku. Nádech, výdech. Pravá ruka. Něco zavržalo. K čertu. Jirka zkameněl a počítal do třiceti, než se odvážil znovu pohnout. Skulina mezi prkny. Jirka k ní přiložil oko. Na schodišti se svítilo, nikde ani živá duše. Takže se Tonda pletl? Na zlomek vteřiny pocítil úlevu. Pak ho uviděl¹³⁷. Vzhledem k zajímavým lokacím, do nichž postavy pronikají, je v textu také užito mnoho popisných částí detailně dotvářejících prostředí a celkovou atmosféru vyprávění.*

Samotné vyšetřování je realizováno několika způsoby. Na úrovni postav je to hlavně prostřednictvím logických dedukcí En. Různé střípky si dává dohromady i Jirka, ale En se obvykle jeví jako více analytická a přemýšlivá. Na druhou stranu to ale neznamena, že jsou její úsudky správné. Stopy nebo různá spojení nejsou vždy interpretovány přesně, což je mnohdy svádí z cesty. I nepřesné úvahy vyšetřovatelů však bývají rysem detektivních příběhů. Podíváme-li se na to postup jejich vyšetřování, můžeme říct, že se pohybují „od stopy ke stopě“. Pokud se v nějakém bodě vyšetřování zaseknou a neví, jak pokračovat, vždy se najde nějaké další vodítko, které je posune kupředu. Někdy to také bývá výpověď postav, díky níž mohou ve vyšetřování pokračovat. V tomto ohledu zde do jisté míry figuruje i prvek náhody – děti jako zázrakem potkávají někoho, kdo je posune tím správným směrem. Promluvy s jinými postavami mají obvykle povahu běžné konverzace, ale můžeme najít i příklady promluv připomínajících výslech. Taktiku ve stylu „dobrého a zlého poldy“ můžeme vidět například v pasáži, kdy se rozlícená En s Jirkou snaží dozvědět více o situaci, v níž se všichni nachází. „*A co se teda na Prašíně děje? Zeptal se Jirka. Děda vzdychl: To vám nemůžu prozradit. Bohužel. Složil jsem kdysi dávno slib a ten slib nemůžu jen tak porušit. Neměli jste sem vůbec chodit. Ztrácíte tu se mnou čas.*“ En se

¹³⁷ MATOCHA, Vojtěch. *Prašina*. V Praze: Paseka, 2018. S. 28.

*nahrnula krev do tváří. Zamračila se. „Nezlobte se, ale tohle prostě musím...“*¹³⁸

Dále následovala rozčilená monologická promluva En, bez níž by se ve vyšetřování dál neposunuli.

Zajímavou rovinu díla může představovat práce s dětským hrdinou, který bývá v přímém ohrožení života. Tematika násilí na dětech je podávána mnohdy explicitně a navozuje atmosféru prostředí, v němž se chyby neodpouští. Dítě může zemřít stejně jako dospělý a napříč třemi knihami můžeme vidět i několik přímých soubojů dítěte s dospělým. Děti jsou zde postaveny na stejnou rovinu jako dospělí, ani tak se ale čtenář se smrtí dítěte v prašinské trilogii neseťká. Za to dospělým se naopak smrt nevyhýbá. Hned na samotném začátku prvního dílu se Jirka setkává se smrtí, a to když vidí umírat dědova kolegu Patrika. Tuto epizodu můžeme považovat za jakési symbolické vytržení Jirky z dětského světa následované přechodem do toho dospělého, kde má každá akce svoji reakci a kde může jít i o život.

Prašinská trilogie představuje dobrodružnou zápletku s detektivním motivem. Rozvíjením složité tematiky života v odloučených lokalitách a občasnými akty násilí nejen na dospělých bychom ji mohli zařadit do literatury pro starší věkovou kategorii čtenářů. Kromě náhledu do života lidí na okraji společnosti nabízí dílo i dějové zvraty hodné Dana Browna, a tak by mohla být dobrou volbou pro všechny fanoušky záhad a tajemství.

¹³⁸ MATOCHA, Vojtěch. *Prašina*. V Praze: Paseka, 2018. S 63.

4 Využití detektivních příběhů pro děti a mládež ve výuce českého jazyka a literatury

Žánr dětské detektivky má značný potenciál pro využití ve výuce českého, ale i cizího jazyka. Vzhledem ke komplexnosti textů by také byla možná aplikace dětské detektivky na problematiku mezipředmětových vztahů. V této kapitole představíme několik možných způsobů, jakými lze detektivní příběhy pro děti a mládež zařadit do výuky českého jazyka a literatury. Jednotlivé návrhy nebudeme spojovat s určitým věkem žáků, ale představíme alespoň očekávané výstupy, které by mohly být prostřednictvím vybraných textů naplňovány.

Na začátek by bylo dobré uvést důvody, proč by právě dětské detektivní příběhy mohly být vhodnými texty pro zařazení do běžné výuky. Jak jsme již zmínili v teoretické části práce (viz 1.1), pro detektivku je stěžejním prvkem hádanka, na obecnější rovině otázka. Otázky vyvstávají v průběhu vyšetřování a je na detektivovi, aby na ně našel ty správné odpovědi. Jeho počínání zároveň sleduje a prožívá recipient textu, čímž se dostává do funkce jakéhosi stínového či paralelního detektiva. Samotné hledání odpovědí je pro mladého čtenáře stěžejní a zcela přirozenou činností (viz 2.1). Využití takto „provokujících“ a podněcujících textů by mohlo podpořit žákovu motivaci pro práci jak v hodině, tak i doma. Hledání odpovědí na otázky však není jediným důvodem pro využití tohoto typu četby; detektivní příběhy pro děti a mládež mohou být přínosné i po stránce jazykové (kupříkladu archaismy v historické detektivce, slang atp.). Zároveň se v nich postavy dostávají do nejrůznějších lokací, díky čemuž se jednak mohou setkat například s určitými sociolekty nebo i s územně omezenými útvary, jednak tím stoupá potenciál atraktivity pro čtenáře. Samotnou atraktivitu můžeme spatřovat nejen v zajímavých lokacích, ale i v charakterech postav nebo průběhu vyšetřování. Takové texty mohou sloužit k rozvoji kritického myšlení a užitečné by mohly být i k zadávání práce na doma, jelikož by žáci mohli být ke čtení vnitřně motivováni touhou po rozkrytí případu.

V rámci kapitoly se budeme orientovat dle členění vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura, které je blíže popsáno v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). Vzdělávací obsah je zde rozdělen na tři hlavní složky: komunikační a slohovou výchovu, jazykovou výchovu a literární výchovu¹³⁹.

4.1 Komunikační a slohová výchova

Komunikační a slohová výchova vede žáka k rozvíjení schopnosti porozumění, a to jak v oblasti psaného textu, tak i toho mluveného. Dále je kladen důraz i na produktivní činnosti, jakými jsou mluvení a psaní. Jestliže se zaměříme na propojení žánru dětské detektivky s oblastí slohu, můžeme dojít k několika možným aplikacím, jejichž počet však může být teoreticky nekonečný. Začneme-li u produkce psaného slova, využití dětské detektivky se nabízí kupříkladu při výuce slohových útvarů publicistického stylu. Mezi ně patří kromě jiných zpráva, článek, reportáž nebo rozhovor. Přenesení detektivky do hodiny slohu by za předpokladu, že žáci již knihu četli nebo ji mají rozečtenou, mohlo vypadat následovně: na základě četby se žáci pokusí napsat novinovou zprávu či článek o zločinu, který se stal v jejich knize. Důraz by byl kladen na specifika daného útvaru (u článku např. atraktivní titulek, dodržení osnovy apod.), ale i na obsahovou správnost vůči knize. Jiným útvarem, který vybízí k propojení s tematikou zločinu, je dozajista reportáž. Ta by se mohla vztahovat k místu činu, o němž si žáci přečetli. Role reportéra by zahrnovala popis prostředí, sběr faktů, ale i představení různých hypotéz vztahujících se ke spáchání zločinu. Spojení detektivky s publicistickým stylem je možné i v mluveném projevu – žáci by mohli mezi sebou vést rozhovor ohledně zločinu z dané četby. Zpovídat by mohli kupříkladu fiktivní svědky či policisty, čímž by prokázali schopnost přímé reakce na mluvené slovo. V neposlední řadě by mohli žáci využít úryvek z daného díla

¹³⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021. S. 16.
Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

pro aktivitu, při níž by měli za úkol dokončit příběh dle vlastní fantazie. Jednalo by se tedy o procvičení produkce slohového útvaru vypravování.

Pro ilustraci představíme novinový článek pojednávající o spánku rodičů v díle Martina Vopěnky.

Rodiče usnuli! Probudí se ještě?

Zajímavý úkaz se naskytl všem dětem na světě – v noci z pátku na sobotu šli jejich rodiče spát, druhý den se však nevzbudili. Světové zdravotnické organizace mlčí, vůdci národů nemají žádné bližší informace a tisíce dětí zůstaly samotné.

Jak se tato situace vyvine, ukáží až další týdny či měsíce. V tuto chvíli je jistá pouze jedna věc; rodiče spí. Vzhledem k rychle vzrůstající kriminalitě se o děti „bez rodičů“ hodlají postarat bezdětní příbuzní a různé zájmové spolky. Otázkou však je, jak dlouho tento stav bude trvat. Samotný spánek rodičů je předmětem mnoha debat. Vědci se obávají, že se bude spánek šířit jako nemoc. Věřící hovoří o nanebevzetí. Bezdětní slaví svoji svobodu. Jak tohle skončí, nikdo neví.

Přestože v tuto chvíli nemáme moc informací, pokusíme se i v dalším čísle přinést bližší zprávy o současné situaci. V dalším čísle přineseme ty nejžhavější novinky o prudkém nárůstu cen potravin a poradíme, kde nakoupit nejlevněji.

Obrázek 1- Novinový článek ve slohové výchově

V rámci propojení dětské detektivky s komunikační a slohovou výchovou by mohlo dojít k naplnění těchto očekávaných výstupů dle RVP ZV¹⁴⁰:

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- ČJL-5-1-02 rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- ČJL-5-1-03 posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;

¹⁴⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021. S. 18–22.
Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

- ČJL-5-1-04 reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- ČJL-5-1-05 vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku;
- ČJL-5-1-08 rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace;
- ČJL-5-1-09 píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry;
- ČJL-5-1-10 sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti;
- ČJL-9-1-04 dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci;
- ČJL-9-1-09 uspořádá informace v textu s ohledem na jeho účel, vytvoří koherentní text s dodržováním pravidel mezivětného navazování.

4.2 Jazyková výchova

V jazykové výchově jsou žáci vzděláváni v různých oblastech jazyka: pozornost je věnována osvojování spisovné podoby jazyka – dílčím obsahům učiva, jakými jsou pravopis, skladba, tvarosloví, slovní zásoba a zvuková stránka jazyka¹⁴¹. Z perspektivy jazyka představují dětské detektivky poměrně specifický jazykový materiál. Vzhledem k tomu, že příběhy obyčejně sledují dětského hrdinu nebo skupinu dětí vyšetřujících nějaký zločin, se lze setkat s příklady z oblasti slangu (dětského, kriminálního apod.), ale i terminologie. Postavy se totiž mnohdy pohybují v nějakém určitém „odborném“ prostředí, které je specifické svojí mluvou, a žáci tak mohou přemýšlet například o různých typech profesní mluvy. V textech se objevují kupříkladu technické výrazy, díky nimž si mohou děti čtenáři rozšířit slovní zásobu. Z oblasti slovní zásoby dětských detektivek také

¹⁴¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021. S. 21.
Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

mohou vystupovat do popředí archaismy, často využívané v historických příbězích pro děti a mládež. Rovněž by mohly být texty užity k poukázání na kontrasty ve vyjadřování různých generací a sociálních skupin.

1. Vymyslete k výchozímu textu nadpis.
2. Je výchozí text psaný spisovnou češtinou? Pokud ne, najděte nespisovné jazykové prostředky a přiřaďte je k útvarům národního jazyka (nadrážecí, rážecí, slang...).
3. Jak byste popsali vypravěče této ukázky? Na základě čeho byste ho mohli charakterizovat?
4. Nachází se v textu nějaká citově zabarvená slova?

VÝCHOZÍ TEXT

Je sedmýho ledna, ale nemrzne, v posledních pár dnech se udělalo teplo, sníh taje a všude teče a kape voda, na poli jsou jen bílé fleky. Jdeme s Faňou a Kájou a Bohoušem na autobus do školy a já najednou v jednom tom bílém fleku, v příkopu u cesty k lesu, vidím divnou, taky bílou věc a v tu chvíli vím, že je to Sníh a že je mrtvej. Rozběhnu se k němu, běžím po poli, abych tam byla co nejdřív, bořím se do rozmoklé trávy a kluci na mě volají: „Co je, co děláš?“ a pak běží za mnou.

Sníh vypadá, jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvého pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, že třeba není přejetej, že z něj nevytlízají vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici, protože já ho budu muset nějak odnést a pohřbít.

Zkusím ho zvednout a nést, ale nejde to, je moc těžkej. Těžkej a studenej. Znovu ho položím a oddechuju.

SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Brno: Host, 2017. S. 57.

Obrázek 2- Práce s textem v jazykové výchově

Dětské detektivky by mohly být z jazykového hlediska v praxi užitečnější jakožto zajímavá obměna jazykového materiálu hodin českého jazyka. Jejich další upotřebení v jiných rovinách jazyka je rozhodně možné, není ale již tolik spjato s tímto daným žánrem a jeho specifiky. Vzhledem k neohrazenému počtu možností při plánování výuky nebudeme vyjmenovávat všechny očekávané

výstupy¹⁴², které by mohly být za pomoci dětské detektivky splněny. Příkladem ale můžeme uvést tyto:

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- ČJL-5-2-04 rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary;
- ČJL-9-2-02 rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh;
- ČJL-9-2-08 rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití.

4.3 Literární výchova

Literární výchova se zaměřuje na rozvoj čtení a čtenářské gramotnosti jedince, interpretaci uměleckých textů, ale také na seznámení se základními pojmy literární teorie. Důraz je kladen také na podporu základních čtenářských návyků a prožívání čtených děl. Pro využití dětské detektivky je zde patrně více prostoru než v předchozích složkách dané vzdělávací oblasti. Vzhledem k povaze textů bychom mohli nastínit, jakým způsobem by bylo možné texty použít pro rozvoj kritického myšlení jednotlivce. Oporou nám budou myšlenky inovativního pedagogického programu *Reading & Writing for Critical Thinking* (zkratkou RWCT), který nabízí různé metody pro práci s textem. Jen pro ukázkou můžeme vyjmenovat několik z nich: volné psaní, čtení s předvídaním či otázkami, dílna čtení a psaní, podvojný deník, I.N.S.E.R.T. nebo pětílístek. Každá z metod také přísluší jedné ze tří fází modelu učení E-U-R (evokace – uvědomění si významu informací – reflexe). V rámci této kapitoly se zaměříme na ilustraci způsobu využití metody *diamantu*, kterou aplikujeme na jednu z knih analyzovaných

¹⁴² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021. S. 19–20.
Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

v praktické části. Úvodem můžeme říct, že diamant slouží k uvědomění si podstatných informací o daném tématu. Zároveň žákovi dává omezený počet prostoru pro vyjádření jeho myšlenek a názorů, což ho vede k tomu, aby si myšlenky utřídil a vybral jen ty nejvýznamnější. Tento proces v sobě tedy zahrnuje analýzu textu, komparaci jednotlivin a následnou syntézu poznatků. Jedná se tak o efektivní aktivitu pro rozvoj kognitivních schopností jedince. Metodu *diamantu* aplikujeme na charakteristiku Anastázie, jedné z postav trilogie *Prašina* Vojtěcha Matochy.

Anastázie

<u>inteligentní</u>		<u>nadaná</u>	
<u>vyšetřuje</u>	<u>zachraňuje</u>	<u>vynalézá</u>	
<u>dokáže</u>	<u>vzdorovat</u>	<u>bossovi</u>	<u>Hroudovi</u>
<u>tají</u>	<u>Jirkovi</u>	<u>svůj</u>	<u>původ</u>
<u>lže</u>	<u>utíká</u>	<u>uráží se</u>	
<u>tajnůstkářská</u>	<u>sobecká</u>		
	<u>génius</u>		

Obrázek 3 – Diamant v literární výchově

Metoda diamantu stojí na principu omezeného počtu slov pro vyjádření určitých aspektů daného tématu. Vrchní čtyři řádky slouží pro vyjádření kladných vlastností či charakteristik, zatímco spodní tři souží k popisu těch záporných. Poslední řádek je jakýmsi jednoslovným shrnutím či synonymním vyjádřením tématu. V první úrovni je jedním výrazem zastoupeno téma celého diamantu. Druhý řádek obsahuje dvě pozitivní vlastnosti spjaté s daným tématem a třetí řádek představuje více informací o činnosti v rámci tohoto tématu – v našem případě se týká toho, co Anastázie v průběhu díla dělala. Čtvrtý řádek by měl

obsahovat čtyři syntakticky propojená slova, která slouží jako popis toho, co se s tématem v průběhu příběhu stalo. Následující tři řádky jsou prakticky zrcadlově překlopeny, tudíž by měl žák začít „větou“ o negativních aspektech tématu, dále by měl žák napsat tři slova vyjadřující špatné činnosti. Zápornou část diamantu završuje dvojice slov popisujících vlastnosti tématu.

Dětské detektivky by bylo možné využít i jako výchozí texty pro dílny čtení nebo tzv. literární kroužek. V něm mají žáci rozděleny různé role, jakými jsou kupříkladu badatel, zjišťující informace o tématech, nebo zpravodaj, podávající celé třídě a učiteli zprávu o průběhu diskuze. Tato metoda je vhodná jak pro fázi evokace, tak i pro fázi reflexe.

Závěrem lze uvést, že detektivní příběhy pro děti a mládež jsou podnětné a mysl zostřující texty rozvíjející kritické myšlení, a proto by z jejich využití ve výuce mohli těžit žáci i učitelé. Metod, jakými tyto texty uchopit, je nespočet; důležité je však mít na mysli, že i sebevíce zajímavá metoda je pouhým nástrojem učitele k dosažení jeho cíle. Důraz by měl být všeobecně kladen hlavně na porozumění textu a s ním spojený prožitek z četby.

Možné očekávané výstupy¹⁴³ v rámci zapojení detektivních příběhů pro děti a mládež do literární výchovy:

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- *ČJL-3-3-02 vyjadřuje své pocity z přečteného textu;*
- *ČJL-3-3-04 pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností;*

¹⁴³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021. S. 21–24.
Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- ČJL-5-3-01 vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je;
- ČJL-5-3-02 volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma;
- ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo;
- ČJL-9-3-04 tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie.

4.4 Detektivka ve světle čtenářských preferencí

Praktickou část práce jsme zakončili kapitolou o možnostech využití detektivních příběhů pro děti a mládež ve výuce. Jak jsme již zmiňovali v úvodu práce, detektivní próza patří mezi dětskými čtenáři k nejoblíbenějším žánrům, což dokazují i průzkumy čtenářských preferencí.

Jako příklad můžeme uvést výzkum *České děti jako čtenáři* Ireny Prázové, Kateřiny Homolové, Hany Landové a Víta Richtera¹⁴⁴. Autoři zjistili, že nejoblíbenější je detektivka ve věkové kategorii 13–14 let (naopak věkovou kategorií 6–8 není čtená téměř vůbec). Cenný je však názor jednoho respondenta (žáka 6. třídy), který v moderované diskusi uvedl, že by raději neměl povinnou četbu a že by namísto ní upřednostnil právě detektivky¹⁴⁵.

Další zajímavou sondou do čtenářských preferencí je například bakalářská práce Hany Hájkové s názvem *Výzkum čtenářství dnešní mládeže ve věku 12–15 let*. Autorka prováděla výzkumné šetření dotazníkovou metodou na několika základních školách v Praze a Českých Budějovicích, respondenty bylo 179 žáků

¹⁴⁴ PRÁZOVÁ, Irena, Kateřina HOMOLOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti jako čtenáři*. Brno: Host, 2014.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 66.

druhého stupně. Z jejich zjištění vyplývá, že detektivní žánr je druhým nejčtenějším (více žáci preferují pouze fantasy literaturu).¹⁴⁶

Výše uvedené výzkumy potvrzují nejen oblibu detektivního žánru, ale i nelibost vůči kanonické povinné literatuře. Proto jsme si jisti, že zařazení těchto textů by mohlo pozitivně ovlivnit vztah žáků k probíranému učivu. Vzhledem k oblíbenosti žánru mezi žáky očekáváme nejen lepší atmosféru pro práci v hodinách, ale i možnost motivovat žáky k mimoškolnímu učení. Jestliže bychom kupříkladu zadali domácí úkol vycházející z ukázky z „dětské detektivky“, jeho plnění by mohlo být více zábavné, což by mohlo zlepšit kvalitu zpracování. Žáci by si navíc knihu mohli chtít přečíst celou. Z dlouhodobého hlediska bychom tím podporovali i čtení jako takové, čímž bychom působili i na rozvoj kritického myšlení.

Jak jsme již uvedli v úvodu této kapitoly, „dětská detektivka“ jakožto populární mimoškolní četba by s ohledem na škálu témat byla i vhodným materiálem pro rozvíjení mezipředmětových vztahů. Pokusili jsme se nastínit možnosti využití v hodinách českého jazyka a literatury. Přáli bychom si však, aby toto téma bylo více rozpracováno s ohledem na jednotlivé věkové kategorie a jim adekvátní očekávané výstupy a aby vznikly kvalitní výukové materiály, které by pedagogům začlenění detektivek do výuky usnadnilo. S ohledem na rozsah diplomové práce, jež vznikla s cílem teoreticky obsáhnout a ukotvit daný žánr, nebylo možné věnovat didaktické aplikaci větší prostor.

¹⁴⁶ HÁJKOVÁ, Hana. *Výzkum čtenářství dnešní mládeže ve věku 12 - 15 let* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x70ixy/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D.

Shrnutí analýz uměleckých textů

Praktická část diplomové práce byla založena na analýze vybraných knih kategorie současné beletrie pro děti a mládež. V rámci dílčích kapitol jsme se u každého titulu věnovali pouze některým literárním kategoriím – pozornost byla zaměřena na témata a motivy, postavy, kompozici, jazykové prostředky a také na způsob, jakým bylo realizováno samotné vyšetřování.

V oblasti tematické roviny textů jsme zaznamenali dva základní druhy témat. První skupinu můžeme označit za „tradiční“ či typickou pro daný žánr. Jedná se o témata, jakými jsou boj dobra se zlem, hledání spravedlnosti anebo dospívání. Jejich zpracování napříč díly se různí, avšak lze je identifikovat ve všech analyzovaných knihách. Rozvíjená jsou i témata, jež lze označit za ta méně typická či inovativní. Na mysl máme kupříkladu tematiku sociokulturní diverzity, sexuálního obtěžování dětí nebo pokroku a technologií. Domníváme se, že zapojení těchto témat do proudu „dětské detektivky“ je přirozené vzhledem k prostoru, který tato témata zaujímají v literatuře pro děti a mládež obecně, ale i v celé moderní lidské společnosti. V souvislosti s tím lze upozornit i na motiv smrti, který prošel jistou transformací. Současná „dětská detektivka“ totiž dovoluje, aby se dětští hrdinové mohli zranit, ba dokonce aby mohli zemřít. Je zde tedy patrný posun k autenticitě a reálnému vykreslení dětských osudů. Dodnes bývá, především neodbornou veřejností, literatura pro děti a mládež spojována s emočně nenáročnými tématy. Ve snaze ochránit děti dochází k „tabuizaci“ mnohých témat, kupříkladu smrti. Rozvoj vědy a technologií přispěl k tomu, že se prodlužuje doba života, čímž se oddaluje smrt (přinejmenším v západní kultuře). Děti se se smrtí běžně nesetkávají, což vede k představě, že by takto náročné téma nemusely správně „zpracovat“ ani prostřednictvím četby. Přičemž nejvíce tabuizovaná je právě smrt dětí. Současné bádání, ale především část literární produkce tuto představu narušuje; ukazuje se totiž, že literatura může být prostorem, kde děti mohou bezpečně prožít řadu emocí, s nimiž by se

v reálném životě seznámily později nebo vůbec. Toto „prožití nanečisto“ může sloužit jako příprava na reálné žité situace. V současných dílech pro děti a mládež se proto můžeme setkat i s úmrtím dětského hrdiny, a narušuje se tak „nedotknutelnost dítěte“. Dětská čtenářská literatura tedy nejsou literaturou utvrzování v přesvědčení, že nemohou zemřít. Totéž se vztahuje i na další tabuizovaná témata.

Z hlediska postav se detektivní příběhy pro děti a mládež typicky dělí na kladné a záporné a v současné tvorbě tomu není jinak. V současnosti rovněž zůstává i typické rozdělení rolí v rámci vyšetřovací skupiny dětí – každému je přidělena určitá funkce na základě jeho vlastností, schopností a zkušeností. Jistá změna na úrovni postav je spojena s pojetím dívčí hrdinky. Detektivové-dívky se dostávají do vedoucích pozic svých skupinek, a to hlavně díky atributům dříve patřícím zejména chlapeckým postavám. Je to právě odvaha, vnitřní síla a rozvinuté cítění pro spravedlnost, co z dívek činí právoplatné vůdkyně vyšetřování, jako je tomu například v *Prašně* nebo v *Kdo zabil Snížka?*. Naopak chlapecké postavy se někdy dostávají až do pozic okrajových, jelikož se svým přínosem pro skupinu nemohou dívkám rovnat. Zatímco dívky přicházejí s nejrůznějšími hypotézami, chlapani bývají mnohdy využíváni pouze pro své fyzické dispozice. Celkový význam postav pro uplatnění různých funkcí literatury se však nezměnil – i nadále slouží jako prostředek k vykreslení rozličných prostředí, lidských povah a témat obecně.

Kompoziční plán detektivních příběhů pro děti a mládež si zakládá na klasickém schématu „dospělé detektivky“. Výchozím bodem výstavby děje je spáchání nějakého zločinu, jenž je v dalších částech textu vyšetřován. Časová posloupnost bývá zpravidla chronologická, avšak ne vždy je zvolen lineární narativní postup. Mnohem více jsou v textech zařazeny paralelní narativní linie, v nichž se děj odehrává ve stejném čase, ale sleduje počínání jiných postav. Specifickým prostředkem kompozice mohou být občasné retrospektivní odbočky do minulosti

z času, který můžeme označit za narativní přítomnost. V oblasti kinematografie se tento „skok“ označuje jako tzv. *flashback* a v soudobé filmové tvorbě je poměrně často využívaný, jelikož nabízí dynamický přechod mezi liniemi díla. Samotný děj bývá v analyzovaných dílech vyprávěn hlavně prostřednictvím formy a extradiegetického vševědoucího vypravěče, až na jednu výjimku, v níž je užit personální vypravěč a vyprávění v první osobě.

Jazyk vybraných „dětských detektivek“ dokáže efektivně odrážet emoce postav i atmosféru daných situací. V rámci analýzy jsme se kupříkladu setkali s pokusy o multisenzorickou charakteristiku prostředí, ale také s užíváním výrazů z různých jazykových oblastí. Přestože jsou knihy psány zpravidla spisovnou češtinou, jsou zde i výjimky, a to například v podobě použití češtiny obecné v *Kdo zabil Snížka?*. V textech se rovněž vyskytují příklady z oblasti dětského a kriminálního slangu a celkově bychom mohli říct, že jazyk a mluva postav koresponduje s jejich společenským postavením nebo prostředím děje. Z jazykového hlediska vystupují do popředí také odborné termíny, které se v textech občas objevují, například z oblasti politologie ve „spící trilogii“ Martina Vopěnky. V případě historické detektivky pro děti a mládež jsou potom často využívané archaismy, to se týká především knih Daniely Krolupperové. Je zde důležité podotknout, že pokud se v textu nachází nějaký z těchto výrazů, tak je i patřičně vysvětlen. Užitý jazyk se tedy přímo plní informativní či vzdělávací funkci textu.

Posledním částí analýzy se zaměřovala na vyšetřování kriminálních případů. Na úvod můžeme říct, že i z tohoto hlediska se „dětská detektivka“ drží postupů známých z té „dospělé“. Vyšetřovatelé si na základě stop vybudují hypotézy, které postupně potvrzují, nebo vyvracejí. Za jakési „specifikum“ dětské detektivky můžeme považovat často využívaný prvek náhody. Jestliže se děti dostanou ve vyšetřování do „slepé uličky“, je to právě náhoda, jež je posune dál. To stejné platí i o různých patových situacích, z nichž se jim podaří uniknout

jenom díky ní. Kromě toho si však dětští detektivové počínají v podstatě jako profesionálové. Častým prostředkem ke zjišťování bližších informací o spáchání zločinu je vyslýchání, dále také sledování, nasazení tzv. volavky apod. Obecně jsou však jejich nástroje omezené oproti těm, které mají k dispozici opravdoví detektivové. V rámci vyšetřování se děti také často stylizují do podoby kriminalistů z televizních pořadů. Imitují kupříkladu jejich vyšetřovací techniky, ale i vzhled či chování. Vyšetřování dětí bývá rovněž někdy pojímáno jako jakási „hra na detektivy“. Tato perspektiva je uplatňována hlavně prostřednictvím rodičů dětí či dospělých obecně. Ve výsledku to znamená, že je malým vyšetřovatelům poskytnut prostor pro nepozorované prošetřování okolností daného zločinu.

Zapojení nových témat, způsob charakterizace postav, kompozice atd. vypovídají o jisté aktualizaci žánru. Žánr dětské detektivní prózy prochází vývojem jako jiné žánry a promítají se do něj aktuální témata a sociální normy a hodnoty. Detektivní zápletka děl nutně nebývá stěžejní složkou textů; mnohem více jde o využití vyšetřování k vykreslení mezilidských vztahů v různých sociálních skupinách. Například v díle Petry Soukupové *Kdo zabil Snížka?* detektivní zápletka slouží k odkrývání vztahů, jednak v prostředí malé české vesnice, jednak v rodině ve složité životní situaci. Během vyšetřování se čtenář seznamuje především s dynamikou vztahů na vesnici. Oproti tomu v *Pasti na korunu* vyšetřování slouží ke vzdělávání čtenáře. V historické detektivce, jakou představila Daniela Krolupperová, se čtenáři blíže setkávají s českou historií a životem v dobách minulých. Z tohoto pohledu můžeme vnímat vyšetřování spíše jako nástroj, jehož prostřednictvím se čtenáři dostává vhledu do nejrůznějších témat společnosti.

Závěr

V předložené diplomové práci jsme se zabývali současnými českými detektivními příběhy pro děti a mládež, jejichž žánrovým vymezením, vývojem, dále analýzou vybraných děl a didaktickým potenciálem „dětské detektivky“.

Práce je členěna na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou. V teoretické části jsme nejprve představili žánr detektivky obecně a také jsme nastínili jeho vývoj. Poté jsme se stejným způsobem pokusili vymezit i žánr dětské detektivky. Detektivní žánr patří k okrajovým oblastem zájmu literárních vědců, a proto jsme museli čerpat jak ze starších českých zdrojů, tak i ze současných zahraničních. Ještě komplikovanější je situace ohledně dětské detektivky. Ta bývá zkoumána minoritně v rámci dětské literatury, případně v souvislosti s žánrem dětské dobrodružné literatury, ale není jí věnována větší pozornost, natož samostatná publikace. Žánr dětské detektivní prózy byl porovnán s detektivním žánrem pro dospělé, z čehož nám vyvstaly společné rysy i základní odlišnosti. Mezi společné rysy patří kupříkladu kompozice díla či postava detektiva. Liší se například rozličnými prostředními, ve kterých se detektiv ocitá, prostředky, jimiž disponuje, nebo závažností činů apod. Především jsme ale vymezili hlavní charakteristické rysy „dětské detektivky“. Klíčovým rysem je postava detektiva operujícího na hraně dvou diskurzů (dětského a dospělého) a celkové zaměření na duševní rozvoj jedince.

Praktická část je založena na analýze a interpretaci vybraných děl. Mezi ně jsme zařadili pouze původní české tituly, které byly nominovány (proměněná nominace nebyla kritériem) na cenu *Zlatá stuha* v kategoriích beletrie pro děti a beletrie pro mládež a které odpovídaly naší definici detektivního příběhu. Dalším kritériem byla doba vydání. Konkrétně se jednalo o tituly: *Spící město* (2011), *Spící spravedlnost* (2012) a *Spící tajemství* (2013) Martina Vopěnky; *Zločin na Starém Městě pražském* (2014) a *Past na korunu* (2018) Daniely Krolupperové; *Kdo zabil*

Snížka? (2017) Petry Soukupové a konečně dílo Vojtěcha Matochy *Prašina* (2018), *Prašina: Černý merkurit* (2019) a *Prašina: Bílá komnata* (2020).

Analýza byla založena pouze na vybraných literárních kategoriích – zajímali jsme se hlavně o zpracovaná témata a motivy, postavy a jejich role, kompozici, vypravěče, užití jazykové prostředky a také o způsob, jakým bylo realizováno samotné vyšetřování. Cílem interpretace bylo rozkrýt mnohohvrstevnatost textů, a tím obhájit jejich místo (důležitost) v literatuře pro děti a mládež.

Jsme si vědomi, že vzorek nelze považovat za reprezentativní a že naše práce zcela jistě nepokrývá celou šíři děl v rámci žánru a jeho současné produkce. Domníváme se však, že se jedná o tituly zajímavé a kvalitní; především však, že se jedná o tituly s potenciálem pozitivně ovlivnit vývoj čtenáře a jeho vztah ke čtení. I z tohoto důvodu jsme uzavřeli praktickou část práce kapitolou o využití „dětské detektivky“ ve výuce českého jazyka a literatury. Tato kapitola je pojata jako obecné nastínění možností zařazení těchto textů do výuky. Rozsah diplomové práce nám však neumožňuje zpracovat tuto část v úplnosti s ohledem na věk, vzdělávací oblasti, průřezová témata, klíčové kompetence apod.

Předložený text diplomové práce tedy slouží jako nezbytný základ, na němž bude možné vystavět smysluplné výukové materiály, čtenářské dílny, projekty atd. Takové uchopení tématu by si zasloužilo přinejmenším vlastní diplomovou práci, jejíž využití by si v praxi své místo určitě našlo.

Seznam použitých zdrojů

PRIMÁRNÍ

KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Past na korunu*. Ilustrovala Barbora KYŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05254-0.

KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Zločin na Starém Městě pražském*. Ilustrovala Barbora KYŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03792-9.

MATOCHA, Vojtěch. *Prašina*. Ilustroval Karel OSOHA. V Praze: Paseka, 2018. ISBN 978-80-7432-910-4.

MATOCHA, Vojtěch. *Prašina 2: Černý merkurit*. Ilustroval Karel OSOHA. V Praze: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-989-0.

MATOCHA, Vojtěch. *Prašina 3: Bílá komnata*. Ilustroval Karel OSOHA. V Praze: Paseka, 2020. ISBN 978-80-7637-118-7.

SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. Ilustrovala Tereza ŠČERBOVÁ. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-226-8.

VOPĚNKA, Martin. *Spící město*. Ilustrovala Daniela OLEJNÍKOVÁ. Praha: Fragment, 2011. ISBN 978-80-253-1349-7.

VOPĚNKA, Martin. *Spící spravedlnost*. Ilustrovala Daniela OLEJNÍKOVÁ. Praha: Fragment, 2012. ISBN 978-80-253-1370-1.

VOPĚNKA, Martin. *Spící tajemství*. Ilustrovala Daniela OLEJNÍKOVÁ. Praha: Fragment, 2013. ISBN 978-80-253-1659-7.

SEKUNDÁRNÍ

CAWELTI, John. *The Mythology of Crime and Its Formulaic Embodiments*. In *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. 2014. S. 51–79.

CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK).

DOYLE, Arthur Conan. *Příběhy Sherlocka Holmese*. Praha: Mladá fronta, 1975. Máj (Mladá fronta).

DUŠKOVÁ, Lucie. *Současná dětská detektivka*. Ladění. 2002, (1).

GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: Ve srovnávacím žánrovém pohledu*. SPN – Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN 14-326-84. S. 104.

JAREŠ, Michal a Pavel MANDYS. *Dějiny české detektivky*. V Praze: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-977-7.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

ROUTLEDGE, Christopher. *Crime and Detective Literature for Young Readers*. In: RZEPKA, Charles J. and Lee HORSLEY. *A Companion to Crime Fiction*. Blackwell Publishing, 2010. S. 321–332.

ROUTLEDGE, Christopher. *Children's Detective Fiction and the 'Perfect Crime' of Adulthood*, In: GAVIN, Adrienne and Christopher ROUTLEDGE. *Mystery in Children's Literature*. 2001. S. 64–81.

ŠKVORECKÝ, Josef a Michael ŠPIRIT. *Nápady čtenáře detektivek a jiné eseje*. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 80-237-3548-9.

URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury: přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost*. Olomouc: Votobia, 1999.

Seznam použitých internetových zdrojů

Historie Evropy – Obrazové putování. Zlatá stuha [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/historie-evropy-obrazove-putovani>.

Past na korunu. Zlatá stuha [online]. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/past-na-korunu>.

Policejní křeček. Zlatá stuha [online]. [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/policejni-krecek>.

Zločin na Starém Městě pražském. Zlatá stuha [online]. [cit. 2021-20-04]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/zlocin-na-starem-meste-prazskem>.

Cena „Suk – čteme všichni“: Předchozí ročníky. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. [cit. 2021-05-05]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/knihovna/sukova-knihovna/suk-cteme-vsichni/predchozi-rocniky>.

DELOCHE, Régis and OGUER, Fabienne. *Game Theory and Poe's Detective Stories and Life*. In *Eastern Economic Journal*. 32(1). 2006 [cit. 2021-07-03]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/i40013865>.

DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. Matocha, Vojtěch Prašina. iLiteratura.cz [online]. [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/39781/matocha-vojtech-prasina>.

GRYDEHØJ, A. *Nordic Noir*. In Lindskog A. & Stougaard-Nielsen J. (Eds.), *Introduction to Nordic Cultures*. 2020. [cit. 2021-16-02]. Dostupné z: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10095059/>.

KUBECZKOVÁ, Olga. *Kapitoly z literatury pro děti a mládež*. 2018 [cit. 2021-15-04]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1219596-Literatura-pro-deti-a-mladez.html>.

HÁJKOVÁ, Hana. *Výzkum čtenářství dnešní mládeže ve věku 12 - 15 let* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x70ixy/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D.

HOSTAŠOVÁ, Zuzana. *"Velký" detektiv v literárních dějinách* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2021-07-08]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/mzk3ka/>.

Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.
Vedoucí práce Mgr. Daniel Jakubiček, Ph.D.

J. M. Havigerová, I. Burešová, V. Smetanová a kol.. *Projevy dětské zvědavosti: Otázky*. Metodický portál: Články [online]. 17. 12. 2014, [cit. 2021-04-01].
Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/19103/PROJEVY-DETSKE-ZVIDAVOSTI-OTAZKY.html>. ISSN 1802-4785

SUK – Čteme všichni 2018 – výsledky ankety. [cit. 2021-13-06]. Dostupné z:
<https://www.npmk.cz/pro-media/tiskove-zpravy/suk-cteme-vsichni-2018-vysledky-ankety>.

PRÁZOVÁ, Irena, Kateřina HOMOLOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti jako čtenáři*. Brno: Host, 2014 [cit. 2021-20-06]. ISBN 978-80-7491-492-8. Dostupné z:
https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/338878/mod_resource/content/1/Pr%C3%A1zov%C3%A1_et_al_%C4%8Cesk%C3%A9_d%C4%9Bti_jako%C4%8Dten%C3%A1%C5%99i.pdf.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VUP, 2021 [cit. 2021-19-04]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

MATOCHA. Vojtěch. Rozhovor s Lucií Výbornou pro Český rozhlas Radiožurnál. 2018 [cit. 2021-23-05]. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=iQUqjbmX5vE>.

Magnesia Litera. Petra Soukupová. *Kdo zabil Snížka?*. [cit. 2021-05-06]. Dostupné z: <https://magnesia-litera.cz/kniha/kdo-zabil-snizka/>.

HULÍKOVÁ, Veronika. *Jakub Schikaneder: Vražda v domě*. 2011 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1237095-jakub-schikaneder-vrazda-v-dome>.

RICHTER, Vít. *České děti jako čtenáři v roce 2013/2014*. 2016 [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: https://svkkl.cz/upload/soubory_ke_stazeni/ceske-deti-jako-ctenari-2016.pdf.

VESELOVSKÝ, Martin. *Matocha: Děti zažívají méně a méně dobrodružství. V Prašíně jsou odkázané na sebe*. Aktuálně.cz, 2021 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/matocha-deti-zazivaji-mene-a-mene-dobrodruzstvi-v-prasine-js/r~2acec3464c6411eba6f6ac1f6b220ee8>.